سپا جو سينگار

سوڀراج ھاسارام آڏواڻي

۱۴۱۲ھ/۱۹۹۲ع

سنڌي ادبي بورڊ
ڄامشورو/حيدرآباد سنڌ
پاڪستان

سپا جو سينگار

سويراج هاسارام آڏواڻي

١٤١٢ھ/١٩٩٢ع

سنڌي ادبي بورڊ
ڄام شورو حيدرآباد سنڌ
پاڪستان

سڀ حق ۽ واسطا قائم

ڇاپو پهريون	سال ١٩٥٨ع	تعداد ٢٠٠٠
ڇاپو ٻيو	سال ١٩٧١ع	تعداد ٢٠٠٠
ڇاپو ٽيو	سال ١٩٩٢ع	تعداد ٢٠٠٠

Sindhi Adabi Board
Kitab Ghar Hyderabad
507

ملڻ جو هنڌ:
سنڌي ادبي بورڊ جو بڪ اسٽال
جنرل پوسٽ آفيس باڪس نمبر ١٢
حيدرآباد سنڌ

پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

هيءُ ڪتاب مئنيجر پريس رستم علي سولنگيءَ سنڌي ادبي بورڊ جي آفسيٽ پريس تي ڇپيو ۽ پروفيسر محمد بچل "محبوب سروري" سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ڇپائي پڌرو ڪيو.

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

نئين ايڊيشن لاءِ ٻه اکر

قابل احترام چيئرمن سنڌي ادبي بورڊ قبلہ مخدوم محمّد زمان "طالب المولىٰ" طرفان ڏنل اصولي فيصلي تحت بورڊ نون ڪتابن سان گڏوگڏ اڳ ڇپيل ڪتاب جيڪي هن وقت اڻ لڀ آهن، انهن جا ٻيهر وڌيڪ ايڊيشن شايع ڪجن جيئن عام پڙهندڙن کي سندن ذوق مطابق مواد مهيا ٿي سگهي.

انهيءَ فيصلي تحت سال ٩١-١٩٩٢ع لاءِ بورڊ طرفان اڳ ڇپيل ڪتابن مان جيڪي هن وقت اڻ لڀ آهن انهن مان ٥٥ ڪارائتن ڪتابن جي چونڊ ڪئي وئي جيڪي ترجيحي بنيادن تي شايع ڪيا ويندا ۽ ڪتاب "سيلجو سينگار" جو هي ٽيون ڇاپو پڙهندڙن جي خدمت ۾ پيش ڪري رهيا آهيون.

جيئن ته زيرنظر ڪتاب جي افاديت ۽ گهرج هن جي ٽئين ايڊيشن جي اشاعت مان لڳائي سگهجي ٿي. جيئن ته هن ڪتاب جا ترجما دنيا جي سيني سڌريل ٻولين ۾ شايع ٿي چڪا آهن جنهن جو هي سنڌي ترجمو سنڌ جي ليکڪ سرڳواسي سوڀراج هاسارام ڪيو. هي ڪتاب آسان، عام فهم، دلچسپ ۽ مختصر هئڻ سبب شاگردن خواه عام پڙهندڙن کي گهڻو پسند ايندو ۽ پڙهندڙ منجهانئس فيض حاصل ڪندا.

سنڌي ادبي بورڊ جي اها روايت رهي آهي ته اهڙن سٺن ۽ اڻ لڀ ڪتابن جا نوان ڇاپا شايع ڪري پڙهندڙن تائين پهچائي.

"سيا جو سينگار" جا به ڇاپا بورڊ هن کان اڳ شايع ڪيا هئا جيڪي ختم ٿي ويا. ان لاءِ بورڊ ڪتاب جي اهميت کي نظر ۾ رکندي هن ڪتاب جو هي ٽيون ڇاپو شايع ڪري رهيو آهي جنهن مان عام پڙهندڙ مستفيض ٿيندا.

ڄامشورو سنڌ
١٢- شوال ١٤١٢ھ
١٦- اپريل ١٩٩٢ع

پروفيسر محبوب سروري
سيڪريٽري
سنڌي ادبي بورڊ

تتڪرو

مضمون	صفحو
پيش لفظ	١١
ديباچو	٢١
آرلپ	٢٧

باب پهريون

جيڪي لبل ۽ نڌر آهن، پر ڏاهن ۽ سچن سان سنگت ۽ دوستيءَ رکڻ ڪري پنهنجا مطلب حاصل ڪن ٿا، تن جي بيان ۾ ١

باب ٻيو

دوستن جي وچ ۾ وڇوڙي وجهڻ بابت ٤١

باب ٽيون

جنگ جي بيان ۾ ٨٤

باب چوٿون

جنگ کان اڳي يا پوءِ دشمن سان ميلاپ ڪيئن ڪجي، تنهن جي بيان ۾ ١٤٩

پنوتري

صفحو	آکاڻي	نمبر
١	ڪانءُ، ڪڇون ۽ هرڻ	١.
٢	شينهن، مسافر ۽ سونو ڪنگڻ	٢.
١٣	گدڙ، هرڻ ۽ ڪانءُ	٣.
١٤	ڳجهه، ٻلي ۽ ٻيا پکي	٤.
٣٢	لوڀي گدڙ ۽ ڪمان جو زهُ	٥.
٣٦	هاٿي ۽ گدڙ	٦.

باب ٻيو

صفحو	آکاڻي	نمبر
٤١	ٻه ڍڳا، ٻه گدڙ ۽ هڪڙو شينهن	٧.
٤٥	ٻولڙو ۽ ڪارائي	٨.
٤٦	گڏهه، ڪتو ۽ ڪتي	٩.
٥٩	پوڙهي زال، راڄ ڪنور ۽ واپاريءَ جو پٽ	١٠.
٦٧	سيتا، رام ۽ رام جون پيئرون	١١.
٦٩	ڪانءُ ۽ نانگ	١٢.
٧١	سهو ۽ شينهن	١٣.
٧٧	استاد ۽ شاگرد	١٤.

باب ٽيون

صفحو	آکاڻي	نمبر
٨٤	قاز، ٻگهه ۽ ڪانڪٽو	١٥.
٨٧	ٻڪي ۽ هڪڙو بالدر	١٦.

١٧. گڏهه، هرڻ ۽ هاري ٨٨
١٨. هنس، ڪانءُ ۽ واڳهڙو ٩٨
١٩. صوفي، ڪمينو ۽ ڏوڏيالي ١٠٠
٢٠. راءِ مدن پال، سندس وزير ۽ چار چاري ١١١
٢١. بيربل لوڪر، ۽ سندس ڌيءِ ١٢٤
٢٢. پٽ ۽ پاڙي وارا پاڻيٺ ١٣٤

باب چوٿون

٢٣. تاز ۽ ڪانڪتو، بادشاهه ۽ سندس وزير ١٤٩
٢٤. ٻه تاز ۽ هڪڙو ڪچوڻ ١٥٠
٢٥. ٻڪهه، لور ۽ نانگ ١٥١
٢٦. ٻڍو جوڳي ۽ ڪتو ١٥٤
٢٧. ٻڪهه ۽ ڪينڪر ١٥٦
٢٨. مزور ۽ ڪهه جو ڏيلو ١٥٩
٢٩. هڪڙو ملتالي، سندس ٻڪري ۽ چار لونيا ١٦١
٣٠. نانگ ۽ ڏيڏر ١٦٣
٣١. برهمڻ، سندس پار ۽ لور ١٦٧

ناشر طرفان ٻه لفظ

ڪتابي ادب جي حفاظت ۽ بقا جو دارومدار ڪتابن جي عام موجودگيءَ تي آهي. ڪي ڪي مذهبي ڪتاب ٻرزبان ياد به ڪرايا ويندا آهن - ۽ الهن جي ٻروقت حفاظت جو اهو به هڪ طريقو آهي. ٻر ڪتاب مذهبي هجن يا خالص علمي ۽ ادبي، هڪ دفعو جيڪڏهن ڇپيا ۽ پوءِ ائين گم ٿي ويا، جو عام پڙهندڙن کي وقت سر انهن جو ملڻ ناممڪن ٿي پوي، ته ڇڀو ته اهي ڪتاب ۽ منجهن جيڪو ادبي سرمايو موجود هو، سو هميشه لاءِ ڄڻ فنا ٿي ويو.

زندهه ٻوليون پنهنجي ادبي سرمايي کي ڪڏهن به ائين بيه رديءَ سان فنا ٿيڻ نه ڏينديون آهن- سندن ادبي شاهڪارن جا نوان نوان ڇاپا باقاعدگيءَ سان نهايت آب تاب سان هميشه نڪرندا ٿي رهندا آهن. افسوس آهي، جو اسان جي سنڌي عالمن ۽ اديبن، ادبي جماعتن ۽ علمي ادارن، ان طرف اڄ ڏينهن تائين ايترو ڌيان نه پئي ڏنو آهي، جيترو ڪين ڏيڻ گهربو هو: نتيجو هي نڪتو آهي، جو اڄ سوَن اهڙن بيمثل سنڌي ڪتابن جا نالا وٺي سگهجن ٿا، جيڪي ڪنهن به قيمت تي پڙهندڙن کي هٿ نٿا اچي سگهن، ۽ ائين پيو ڀانئجي، ڄڻ اهي ڪتاب سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪڏهن لکيا ئي ڪونه ويا هئا. ظاهر آهي ته پنهنجي هن عظيم ادبي ورثي ڏانهن ايتري

سرد مهري، ۽ ان کان اڳتي غفلت ۽ لاپرواهي لڳ ڪڏهن معافيءَ لائق ٿي سگهي ٿي، ۽ نه ڏري ان جي ڪڏهن ڪا مناسب پوراڻي ٿي اسان کان ٿي سگهندي. پنهنجن وڏن جي ميڙيل - چوليل اساهه ماڻڪن کي اڻين هٿن جي وٽين مان واريءَ وانگر جيڪڏهن هميشه وڃائيندا ٿي رهنداسين، ته آخر ۾ سواءِ خالي هٿن جي باقي اسان وٽ ڇا وڃي بچندو، سا ڳالهه ڪو سمجهي سگهي ٿو.

سنڌي ادبي بورڊ، انهن ڳالهين کي محسوس ڪندي، هڪ بنيادي مقصد پنهنجي سامهون هيءُ به رکيو آهي ته پنهنجي ٻوليءَ جا پراڻا ڇپيل ڪتاب جنهن، عزت ۽ احترام جي لائق آهن، تنهن عزت ۽ احترام سان پيهر ڇپائي شايع ڪيا وڃن ته جيئن سنڌي ادب ۾ انهن ڪتابن جي هڪ دائمي حيثيت باقي رهي سگهي. انهيءَ مقصد جي پوئواريءَ ۾ بورڊ طرفان ٽيرهن ڪتاب: گـل شڪر، حيات النبي، سير ڪوهستان، بلوڪـوڪـر، گل ڦل، جهان آرا، سون ورليون دليون، راسيلاس، سنڌي ٻوليءَ جي تاريخ، هدايت الانشا، گل، ايسپ جون آکاڻيون ۽ زينت اڳي ئي ڇپجي پڌرا ٿي چڪا آهن ۽ هاڻي ساڳئي سلسلي جو هي چوڏهون ڪتاب خدمت ۾ پيش ٿي رهيو آهي.

هن ڪتاب جو تعارف مفصل طرح ”پيش لفظ“ ۾ ڏنل آهي، هتي ان کي دهرائڻ جي ضرورت ڪانهي، فقط ايترو چوڻ ضروري سمجهجي ٿو ته ”ايسپ جي آکاڻين“ وانگر هي اسان جي ملڪ جون تيار ٿيل عوامي آکاڻيون اڳيئي خاص وعام ۾ مقبول آهن ۽ اسان جي ذهن تهي اڳ به انهن کي پنهنجي

وڌڻ وڃان پڌائدي رهي ٿي: اسان کي يقين آهي تہ هاڻي الهن کي هيئن ٻکجاءِ هڪ دلچسپ قصي جي صورت ۾ ڏسي، اسان جا ٻالڪ توڙي ٻڍڙا زياده خوش ٿيندا ۽ طبعيت جي تازگي حاصل ڪندا.

ٿيڻ تہ ائين گهرجو هو تہ ههڙا لاثاني ڪتاب ترت شايع ٿيندا رهن ۽ العامي، لئبرري ۽ نصابي طور خوب پکڙجن، مگر اسان جي پبلشرن ۽ تعليمي اختياريءَ وارن جي غفلت ۽ عدم توجهيءَ سبب، افسوس جو اسان جي عام پڙهندڙن کي ورهين جا ورهيہ الهن جي مطالعي کان محروم رهڻو پيو ٿو.

سنڌي ادبي بورڊ هن افسوسناڪ ڪوتاهيءَ کي شروع کان ئي محسوس ڪري، پنهنجي پروگرام جو هڪ شعبو خاص اهڙن معياري، مگر ناياب ڪتابن جي ازسرنو طباعت ۽ اشاعت ۾ مصروف رکيو آهي. نهايت خوشيءَ جي ڳالهہ آهي تہ الهيءَ پروگرام ماتحت ڇپيل ڪتابن مان ڪن جا تہ ٻيا ۽ ٽيان ايڊيشن بہ بورڊ کي سال-ٻن جي عرصي ۾ وري وري شايع ڪرڻا پيا آهن- جنهن مان عوام طرفان بورڊ جي هن ڪوشش جي قدردانيءَ جو ثبوت ملي ٿو. مناسب سمجهجي ٿو تہ هتي بورڊ جي انهيءَ پروگرام جي سلسلي ۾ هڪ خاص چيز جو ذڪر ڪجي: بورڊ اهي ناياب ڪتاب محض جيئن جو تيئن ڇپائي ڪونہ ٿو پڌرا ڪري، بلڪ انهن کي لائق اديبن هٿان لئبن سر سڌاري، ۽ طباعت ۽ ڪتابي اشاعت جي جديد تقاضائن موجب حتي‌الامڪان ٺاهي سينگاري، پوءِ شايع ٿو ڪري- ايتريقدر، جو ڪتابن جي هنن نون ڇاپن جي افاديت ۽

اهميت ڏي خاص پنهنجي ڏيو وڃي ٿي. بورڊ جو هيءُ پروگرام ڪافي وسيع آهي ۽ ان ماتحت سردست الڪل ٻه سؤ قديم خواه جديد- مگر ناياب ٿيل- ڪتاب شايع ڪرڻا آهن. اميد آهي ته سنڌي ادب جا ٻهي خواه، بورڊ جي هنن ڪوششن کي همٿائيندا ۽ هن ايڪ مقصد جي تڪميل لاءِ بورڊ کي پنهنجي گرانقدر مشورن سان هميشه نوازيندا رهندا.

حيدرآباد سنڌ · سيڪريٽري،

٣- نومبر، ١٩٥٨ع سنڌي ادبي بورڊ.

پيش لفظ

دنيا ۾ جيڪي بہ آکاڻين جا ڪتاب آهن، تن مان بہ سڀ کان وڌيڪ مشهور آهن: هڪڙو "انوار سهيلي"، ٻيو "ايسپ جون آکاڻيون"، (جنهن کي اردوءِ وارا "حڪايات لقمان" سڏيندا آهن). مگر انهن ٻنهي ۾ بہ "انوار سهيلي" وڌيڪ مشهور آهي ۽ دنيا جي ڪابہ سڌريل زبان مشڪل ملندي، جنهن ۾ هن جو ترجمو ٿيل نہ هجي؛ ۽ اڪثر اهو ڪتاب ڪورس تي رکيل هوندو آهي، ڇاڪاڻ تہ هن ۾ عام فهم آکاڻين جي وسيلي ڪافي سماجي مسئلا حل ڪيل آهن.

هي آکاڻيون اسان جون پنهنجيون آهن، ڇاڪاڻ تہ انهن جو بنيادي ڪتاب اٽڪل ٻہ سؤ ورهيہ عيسوي سنہ کان اڳ ڪشمير ۾ لکيو ويو، سندس اصل ڪاپي تہ بلڪل هٿ ڪانہ ٿي اچي، پر هٿ آيل معلومات مان سمجهجي ٿو، تہ سندس نالو "ڪليلو دمنون" هو، ۽ سندس مصنف "وشنو شرما" هو.

هي آکاڻيون سموريون مصنف جون پنهنجيون لکيل نہ آهن، بلڪ منجهانئن ڪي ان وقت جي عام مشهور آکاڻين تان ورتل آهن؛ ڪي مهاڀارت، رامائڻ، سيجن واڪيہ سمرتي، شنڪر سنگيت، چاڻڪيہ ستيڪا ۽ ٻين ڪتابن تان معمولي تبديلين سان؛ ۽ ڪي مصنف پنهنجي دماغ مان بہ ڪڍيون آهن.

سمجهجي ٿو، تہ ڪجهہ عرصي بعد الهيءَ ڪتاب تان وري هڪ ٻيو ڪتاب ”پنچ تنتر“ بہ تصنيف ڪيو ويو، اصل ڪاپي تہ الهي جي بہ هٿ ڪانہ ٿي اچي، پر جيڪي ڪاپيون هٿ اچن ٿيون، سي اصل سان گهٽي قدر ملن ٿيون. انهن کي ڏسي سنہ ١٨٥٩ع ۾ هڪ جرمن محقق ”بينفي“ هڪ تحقيقي ڪتاب شايع ڪيو. ١٩١٤ع ۾ ٻئي جرمن محقق ڊاڪٽر هرٽل ”ڊاس پنچ تنتر“ ڪتاب لکيو ۽ امريڪي پروفيسر ”ايڊگرٽن“ بہ اهڙو تحقيقي ڪتاب لکيو.

پنچ تنتر جا ٽي باب ”برهت ڪٿا منجري“ ۽ ”ڪٿا سرت ساگر“ ۾ بہ آيل آهن ۽ ٽائين صدي عيسويءَ جي وچ ڌاري بنگال جي طرف هڪ راجا ڌول چندر جي درباريءَ نارائن پٽ هڪ ڪتاب ”هتوآپديش“ نالي تيار ڪيو، جنهن ۾ ”پنچ تنتر“ سان گهٽي قدر ۽ ڪجهہ وري ”ليتي سار“ ۽ ٻين ڪتابن تان مدد ورتل آهي. هيءُ ڪتاب مختصر ۽ عام فهم هجڻ سبب گهڻو مقبول ٿيو.

ڇهين صدي عيسويءَ ۾ مشهور عادل بادشاهہ نوشيروان جي ڪن تي هن بيبها ڪتاب جي ڳالهہ پيئي، ۽ ان جي هٿ ڪرڻ جو نهايت شوق ٿيس، پر انهيءَ زماني ۾ نڪي اڄوڪي زماني وانگر ڪتاب عام هئا، لڪي انهن جا مالڪ ڪين پاڻ کان سواءِ ٻين کي پڙهائڻ چاهيندا هئا؛ ان ڪري نوشيروان هڪ ايراني فيلسوف کي انهي مهم لاءِ مقرر ڪيو.

هن حڪيم جو نالو ”برزويہ“ يا ”بزرويہ“ هو؛ پر جيئن تہ پارسي زبان کان سواءِ ٻين زبانن ۾ اها ٽن لفظن واري

ي (ڙ) ٿئي ٿي ڪانہ، ان ڪري سنڌيءَ وارا ان کي "ڙ" جو اچار ڏيندا آهن ۽ عربي وارا "ز" جو؛ ۽ وري عربيءَ ۾ "پ" بہ ڪانہ ٿئي، ان جو اچار ڪڏهين "ف" ڪن ڪڏهين "ب"؛ تنهنڪري هن حڪيم جو عربيءَ ۾ نالو "برزويہ" مشهور ٿي ويو.

ان وقت جا سفر ڏاڍا اڙانگا هوندا هئا، حڪيم برزويہ ڪهڻ ڏاکڙن بعد هندستان پهچي، ان جي ڳولا ڪرڻ شروع ڪئي؛ نيٺ هڪ راجا جي خزاني ۾ ان جو پتو پيس ۽ ڪجهہ طرح خزانچيءَ سان دوستي رکي، سندس ترجمو ڪري ورتائين.

نوشيروان سندس هن ڪارنامي تان اهڙو خوش ٿيو، جو عام دربار ۾ سندس استقبال ڪري، تاج ڍڪائي، پاڻ سان گڏ تخت تي ويهاريائينس؛ ۽ سندس وزير بزرجمهر کي بہ ترجمي جي تڪميل لاءِ حڪم ڏنائين. اهڙيءَ طرح هيءُ املهہ مالڪ ايراني خزاني ۾ بہ داخل ٿيو ۽ اڳتي هلي پئي لُٽ جي مال سان گڏ مسلمانن کي هٿ آيو.

سنہ ٥٧٠ع ۾ هڪ ايراني پادري "بود" ڪنهن طرح هي ڪتاب هٿ ڪري، پراڻي "سرياني" (يهودي) زبان ۾ ترجمو ڪيو، ان ۾ پنچ تنتر وارا پنج ئي باب آهن، ۽ ٻيا بہ پنج باب آهن، پر حڪيم برزويہ جو منجهس ذڪر بہ ڪيل آهي.

جڏهين عباسي خليفن جي وقت ۾ مغرب خواه مشرق جا سڀا ڪتاب عربيءَ ۾ ترجمو ٿيڻ لڳا، تڏهين سنہ ٧٥٠ع ۾ خليفي منصور جي حڪم سان دربار جي مير منشي "عبدالله بن

مقفع" هن ڪتاب جو ٻه عربي ترجمو ڪيو. منجهس چوڏهن باب آڪاڻين جا ۽ چار باب پيا ٻه وڌائين (١) مقدمہ ڪتاب۔ ترجمہ علي ابن شاد فارسي (٢) برزويہ جي ڪتاب آڻڻ جو واقعو (٣) ڪتاب جو متن، ترجمو مقفع (٤) حڪيم برزويہ جو باب ترجمو، بزر جمهر. سنڌس نالو "الڪليلہ والدمنہ" رکيائين، جي پيش هڪ وڏيءَ آکاڻيءَ جي گدڙن جا نالا آهن، جيڪي ان آکاڻيءَ جا ڪردار آهن؛ ۽ هتو اپديش ۾ "ڪرتڪ" ۽ "دوتڪ" جي نالن سان آيل آهن.

اصل پهلوي ترجمو ٻہ سنسڪرت ڪتابن والگر صفا اڻ لڀ ٿي چڪو آهي؛ ڇاڪاڻ تہ پهلوي ٻولي خود ٻہ لٿينءَ فارسيءَ سبب مرده زبانن ۾ داخل ٿي چڪي آهي، باقي عربن پنهنجي زبان کي دنيا جي عظيم زنده زبانن سان بنائي ڇڏيو؛ ان ڪري اهو عربي ترجمو هر وقت ملي ٿو. ۽ دنيا هن ڪتاب لاءِ عربيءَ جي لي ممنون آهي، جنهن تان ٻي گهڻين ٻولين ۾ اهو فيض پکڙيل آهي.

ڏهين صديءَ عيسويءَ ۾ ايراني بادشاهہ ابوالحسن نصر بن احمد هن کي وري ٻہ جديد فارسيءَ ۾ ترجمو ڪرايو، ان تان مشهور شاعر "رودڪيءَ" هن کي نظم ۾ ٻہ آندو، پر هينئر اهي ٻئي ترجما ٻہ اڻ لڀ آهن.

ڏهين صدي عيسويءَ ۾ علامہ بيروني پنهنجي "ڪتاب الهند" ۾ لکيو تہ مون کي ارادو آهي تہ آءٌ هن ڪتاب جو وري ترجمو ڪريان؛ ڇاڪاڻ جو مقفع هن ۾ مانهن جي عقيدي

ضعيف ڪرڻ لاءِ ڄاڻي ٻجهي ڪي ڳالهيون وڌايون آهن، پر هو اهو ارادو پورو ڪري نہ سگهيو.

فردوسيءَ جي شاهنامي ۾ بہ هن ڪتاب جي ڪٿي تعريف ٿيل هئي، شايد انهي ڪري سلطان محمد غزنويءَ جي پوٽي بهرام شاهہ جي حڪم سان ٻارهين صدي عيسويءَ ۾ ”نصرالله بن محمد“ بہ هن جو ترجمو ڪيو: جو عام تہ ناهي، پر ڪن ڪتبخانن ۾ ملي ٿو. هن ۾ اول تمهيد آهي، ۽ ڪجهہ آڪانيون آهن، پوءِ حڪيم برزويہ جو باب آهي ۽ ان بعد چوڏهن باب ڏنل آهن. پر هو پاڻ بہ لکي ٿو، تہ اصل ڪتاب ۾ ڏهہ باب هئا. چار پوءِ ايرانين شامل ڪيا آهن.

پندرهين صدي عيسوي جي پڇاڙيءَ ۾ خراسان جي بادشاهہ مرزا سلطان حسين بيڪري جي هڪ سردار احمد سهيل جي فرمائش سان ملا حسين واعظ ڪاشفيءَ، مقفع ۽ نصرالله جي ڪتابن مان اخذ ڪري، هڪ نئون ترجمو ناهيو، جنهن جو نالو سردار سهيل جي خوش ڪرڻ لاءِ ”انوار سهيلي“ يعني ”سهيل جا نور“ رکيو. هن ۾ وري ڪجهہ شروعاتي حصو پاڻ بہ وڌايائين، هن ڪتاب ۾ دانشمند برهمڻ جو نالو ”بيد پاءِ“ ڄاڻايل آهي، جو سمجهجي ٿو تہ اصل ۾ ”ودياپتي“ هوندو. هي ڪتاب نئي آهي، جو هن وقت دنيا ۾ تمام گهڻو پکڙيل آهي.

هن ڪتاب تان ترڪيءَ ۾ ”همايون نامو“ شايع ٿيو، ١٨١٦ع ۾ ”بيرن سلواسٽر ڊي ساسي“ مقفع وارو ڪتاب هڪ عالمانہ فرينچ مقدمہ سان شايع ڪيو، هن کي ”پادري بود“ جي ڪيل آڳاٽي سرياني ترجمي جو علم ڪونہ هو، ان ڪري

هن "برزويه" ۽ "يود" کي هڪ ئي شخص سمجهيو، ١٨٥٤ع
۾ "ايسٽ وڪ" انگريزي ترجمو شايع ڪيو، ١٨٧٨ع ۾
واليسٽن پيو انگريزي ترجمو شايع ڪيو ۽ اسپيني ترجمو به
شايع ٿيو.

١٨٣٦ع ۾ "ناسخ" جي شاگرد فقير محمد "گويا"
سنڌس اردو ترجمو "بستان حڪمت" نالي سان شايع ڪيو ۽
وري ١٨٨٠ع ۾ مومن جي شاگرد عمر علي خان وحشي،
شهزاده محمدگڙهه، لئون ترجمو ڪري، ان جو نالو "ستارهٔ هند"
عرف تاريخي نالو "ضياء حڪمت" رکيو. هي ٻئي ترجما عام
ملن ٿا، پر "بستان حڪمت" هندستان ۾ ڇپيل آهي، جنهن ڪري
پاڪستان ۾ گهٽ ملي ٿو؛ باقي "ستاره هند" لاهور جي
ٻن-ٽن فرمن ڇاپيو آهي ۽ "انوار سهيلي" جي نالي سان به
عام ملي ٿو.

تازو لاهور مان لئون سليس اردو ترجمو "حڪايات بيدپاء"
شايع ٿيل آهي، جو مرزا محمد رشيد ايم- اي جو لکيل آهي؛
مگر جيئن ته اهو خاص شاگردن لاءِ لکيل آهي، ان ڪري
ٻولي نهايت سليس اٿس ۽ ڪجهه آکاڻيون ٻارن لاءِ ناموزون
هجڻ سبب ڪڍي ڇڏيون اٿس.

"انوار سهيلي" ۾ عربي لفظ گهڻا هئا، ان ڪري اڪبر
بادشاهه جي حڪم سان ڪجهه ڪاٽ ڪوٽ ڪري، ابوالفضل
ڪتاب "عياردانش" تيار ڪيو؛ جنهن جو اردو ترجمو ١٨٠٣ع
۾ فورٽ وليم ڪاليج ۾، حفيظ الدين احمد هٿان "خرد افروز"

جي ڇاپي ۾ شايع ٿيو. جنهن تي وري ١٥١٨ع ۾ "ڪاظم علي جوان" نظرثاني ڪئي.

سنه ١٩١٤ع ڌاري سنڌ جي مشهور جفاڪش اديب ۽ عالم، مرحوم محمد بخش واصف، انوار سهيلي جي اڌ جو ترجمو "گلزار چنبيلي" جي نالي سان تيار ڪيو ۽ پاڻ ئي ڇپايو. پر سنڌس ترجمو هو مشڪل ۽ پارسي نما، سو جيڪي ٿي پڙهي سگهيا، تن اُردوءَ ۾ به پڙهيو هو، پر جيڪي اردو نه ڄاڻندا هئا، تن لاءِ هي پڙهڻ به ڏاڍو مشڪل هو؛ ان ڪري تمام ٿورو هلڻ لڳو. ۽ نتيجو اهو نڪتو، جو اٺن-ڏهن سالن بعد سنڌس بچيل ڪاپيون مسٽر ناڪرداس ڏڏائيءَ کي مستيون ڏيئي، مرحوم واصف صاحب پنهنجو هٿ آجو ڪيو.

مسٽر ناڪرداس الهن سان ڪجهه زوريءَ "چندراولي" ناول جي ٻئي حصي سان گڏي هلايون، ۽ ليٽ ڪٽ تي سنڌس پهريون پنو ڦاڙي، "سليس سنڌيءَ ۾ لکيل" جو ليبل ڇپائي لڳائي هلايو، تڏهين مس مس ڪن ورهين ۾ جنهن ڇنيس ۽ پوءِ وري اهو ڪتاب به اڻلڀ ٿي ويو. تان جو جڏهين سنڌ يونيورسٽي قائم ٿيڻ تي سنڌي زبان کي فروغ حاصل ٿيو، تڏهين هيءُ ڪتاب بي ڪورس تي رکيو ويو. مترجم جي اجازت سان ڪيس محمد يوسف برادرس تاجران ڪتب حيدرآباد سنڌ ڇپايو ۽ هينئر ان جو ٻيو يعني نيون ڇاپو ڇپيو آهي.

الهيءَ مقبوليت کي ڏسي باقي رهيل حصو ماسٽر احمدخان آصف تڪبنديءَ ۾ ترجمو ڪيو، ۽ ان جو اڳلو وري به

واصف صاحب جي ڪتاب جو استعمال ڪيائين يعني "گلزار چنبيلي حصو ٻيو"، مگر ان جي تڪبندي سلوڻي ناهي، ان ڪري سندس عبارت موڙهو بي مزي ٿي ويئي آهي.

تازو بمبئيءَ ۾ هندستان ساهتيه مالا وارن ٻاران ڪتاب "پنچ تنتر" جو مڪمل سنڌي ترجمو شايع ٿيو آهي؛ مگر افسوس، جو ٻولي اهڙي ته ڏکي ۽ سنسڪرت آميز آهي؛ جو اهو عام سنڌي مسلمان لاءِ مطالع ڪرڻ ته مشڪل آهي؛ پر ٿوري علم وارو هندو به ان کي ڏکيو پڙهي سگهندو.

مرحوم واصف صاحب جو ترجمو مشڪل، آصف صاحب جو اڌ لکيءَ تڪبنديءَ ۾ ۽ هندستان وارن جو تهان ٿي مشڪل؛ اهي سڀ ڳالهيون ڏسڻ بعد محسوس ٿئي ٿو ته انوار سهيلي ۽ پنچ تنتر جي مڪمل ترجمي جي ضرورت سنڌي زبان ۾ ساڳيءَ طرح قائم آهي ۽ اميد ڪجي ٿي ته اها ضرورت به ڪيئي سنڌي ادبي بورڊ ئي پوري ڪندو.

ٻئي طرف وري "هتوآپديش" جو فارسي ترجمو مفتي تاج الدين "مفرح القلوب" جي نالي سان ڪيو، ان تان اردو ترجمو به ١٨٠٢ع ۾ فورٽ وليم ڪاليج طرفان "اخلاق هندي" جي نالي سان "مير علي بهادر حسينيءَ" کان لکائي شايع ڪرايو ويو.

"هتوآپديش" جي ڪنهن هندي ترجمي تان منشي هاسارام سنڌيءَ ۾ ترجمو ڪرڻ شروع ڪيو، پر سال ١٨٨٢ع ۾ نامڪمل ڇڏي وفات ڪري ويو؛ جو وري ١٨٩٤ع ۾ سندس فرزند سوڀراج ان کي نه فقط مڪمل ڪيو، بلڪ پنچ تنترو مان بنيادي چوڏهن هدايتون به ترجمو ڪري ان ۾

شامل ڪيائين؛ جنهنڪري سنڌس افاديت وڌي ويئي. هن صاحب انهيءَ جو لالو ”سپا جو سينگار“ يعني ”ڪچهريءَ جي سوڀيا“ رکي، سنڌ سرڪار جي حوالي ڪيو؛ جنهن ڪيس پسند ڪري سهڻي اهتمام سان شايع ڪرايو. سليس، عام فهم، دلچسپ ۽ مختصر هجڻ سبب هي ڪتاب شاگردن خواه عوام کي گهڻو پسند آيو ۽ گهڻئي پڙهندڙن منجهانئس فيض حاصل ڪيو.

پر پوءِ جڏهين سرڪاري بوڪ ڊيپو، فرض ناشناس تعليمي آفيسرن هٿان، وڃي خانگي ڪتب فروشن جي ور چڙهيو، تڏهين پين ڪيترن ئي بهترين ڪتابن سان گڏ هيءُ عوام پسند ڪتاب به اڻ لڀ ٿي ويو.

سنڌي ادبي بورڊ جي بنيادي مقصدن مان هڪ اهو به هو، ته سٺا اڻ لڀ ڪتاب وري شايع ڪجن، ان ڪري هن انهيءَ جون بيهڪ جون نشانيون ۽ پترائون درست ڪري ۽ پيا مناسب سڌارا ڪري، ڪيس شايع ڪيو، ته شاگرد ۽ عوام منجهانئس فائدو حاصل ڪن.

حيدرآباد سنڌ
٢٣-آڪٽوبر ١٩٥٦ع

پبليڪيشن اسسٽنٽ
سنڌي ادبي بورڊ

ديباچو

هن ڪتاب ۾ جيڪي آکاڻيون آهن، سي اصلي سنسڪرت ۾ آهن، جنهن مان ٻوءِ ٻين سڀني ٻولين ۾ ترجمو ٿيون آهن. اهڙيون ڪي ورلي آکاڻيون هونديون، جي مشهوريءَ ۾ هنن مان مٽ ٻولهيون؛ ڇاڪاڻ ته دنيا ۾ اهڙي سڌريل ٻولي آهيئي ڪا، جنهن ۾ هنن جو ترجمو نه آهي.

هنن آکاڻين جو بنياد سرستو هيٺ ڏيکاريلن ۱۴ فهمائشن تي ٻڌل آهي، جي بادشاهن کي خزالي ڪان ٻه وڏيڪ ڪمائتيون آهن. هرهڪ فهمائش جي ثبوتيءَ ۾ ڪيترائي قصا ۽ نقل آهن، پر آهي سڀ هن ڪتاب ۾ اچي نه سگهيا آهن؛ ڇاڪاڻ ته جنهن ڪتاب تان هي ترجمو ڪيو ويو آهي، تنهن ۾ خود سڀيئي ڏلل نه آهن.

منهنجو هن لکڻ مان خاص مطلب نه رڳو فهمائشن ڏيکارڻ جو آهي، پر هيءَ به ڏيکارڻو اٿم، ته آکاڻيون مڙيئي آکاڻيون آهن، پر هنن آکاڻين جي سرسائي هن ڳالهه ۾ آهي، ته تواريخن وانگر هلندڙ آهن، ۽ وچ ۾ طرحين ٻنکتي خواهه راڄ ليتيءَ جا اتفاق ۽ ڳالهيون اچن ٿيون؛ جي آکاڻين کي مزو ٿيون ونائين، ۽ بعضي بعضي ته لهايت چڱو تات پرڄ ڏيکارين ٿيون.

فهمائشون

(١) بادشاھ کي ٻين ماڻھن جي چوڻ تي لڳي، پنھنجن گھرو اوکرن چاڪرن کي ڪڏھن بہ ڪيڏي ڦيٿو ڪرڻ نہ گھرجي، ڇاڪاڻ تہ جيڪو بادشاھن وٽ حاضر رھندو آھي، تنھن کي انسھندڙن ۽ حاسدن جي ڪمي ڪانھي. جڏھن ھو ڏسندا آھن، تہ بادشاھ جو مٿس پيار آھي؛ تڏھن جي تي سکھندو اٿن، تہ ھزارين ھديون ڏاھي بہ ھن کي ڏٽيءَ وٽ بيچڙي ڪرڻ ڪان ڪين رھندا آھن.

(٢) بادشاھن کي گھرجي، تہ خوشامندڙين ۽ گلاخورن کي ٻاڻ وٽ ويھڻ بہ نہ ڏين؛ ڇاڪاڻ تہ ھي ماڻھو سدائين ڦيٽاڙي وجھڻ جا وجھ ڳوليندا آھن. اھڙا ماڻھو اِسالي سيا لاءِ آزار تي ٻون، تنھن کان بھتر آھي تہ ھنن کي ھن ٻرٿويءَ تان تڙي ڪيجي.

(٣) بادشاھ کي گھرجي تہ جيترو ٿي سگھي، اوترو پنھنجن وزيرن ۽ اميرن کي ھڪ ٻين سان سلوڪ ۾ رکي؛ انھيءَ مطلب لاءِ، تہ ھو ٻاڻ ۾ ھڪ مٺ تي، راڄ جي ڀلي ۽ خير لاءِ پورھيو ڪن.

(٤) پنھنجن دشمن جي تابعداريءَ تي بادشاھ کي گھرجي، تہ ڪڏھين بہ ڀروسو نہ رکي. ھو جيترو گھڻو ٻاھَ ڏيکاريندا ۽ خدمتگاريءَ جون ڍِگھيون ٻاسون ٻاسيندا، اوترو ٿي کيڏ ٻازين ۽ حرفتن جو منجھانِ ڊپ رکڻ گھرجي. ويريءَ جي ٻريت تي ڪو ڀروسو ڪونھي. ھو جڏھن ٻريتِ والگيان

منهن ڪٽي اچي، تڏهن ٽاري ڇڏجيس؛ ڇاڪاڻ ته موهٽي سينگار ڪندي آهي ئي رڳو ناس ڪرڻ جي ارادي سان.

(٥) جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ ڪي ڪابه وستو، جنهن لاءِ هن دل جان سان ڪوشش ڪئي هجي، پراپت ٿئي، ته هن ڪي گهرجي، ته ان ڪي سنڀالي؛ ڇاڪاڻ ته ڏاڍي پنهنجن ارادن موجب فائدن جا وجهه ٿتا ملن. جيڪي اسان ڪي هيڪر مليو آهي، تنهن ڪي جيڪڏهن اسين نه سنڀاليندا سون، اسان وٽ آن جي وڃائڻ جي ڏک کان سواءِ ٻيو ڪي به ڪين وڃي رهندو. جو تير هيڪر اڇلايو سون، سو موٽي هٿ ڪري ڪين سگهنداسون، توڙي ڪري پاڻ ماري پٽون ڪريون.

(٦) ڪم ڪار ۾ ڪڏهن به تڪڙو ٿيڻ نه گهرجي، پر آتلندو جيڪي ڪرڻو هجيئون، تنهن ڪي تعميل ۾ آڻڻ کان اڳ لازم اٿئون، ته ان ڪي توريون ۽ تپاسيون. جيڪي ڪم تڪڙ ۽ اوچتيءَ اپهراڻيءَ سان ڪجن ٿا، تن جو نتيجو گهڻو ڪري نقصان وارو ٿئي ٿو.

(٧) ماڻهوءَ ڪي گهرجي، ته چڱيءَ صلاح ۽ سياڻپ ڪي ڪڏهن به حقير نه ڄاڻي. جيڪڏهن پاڻ ڪي دشمن جي هٿ کان ڇٽائڻ لاءِ انهن سان صلح ڪرڻ جو ڪپ ٿئيس، ته آهو ٻنان دير انهن سان ڪري.

(٨) ڪوتن جي سنگت کان پاسو ڪرڻ کپي، ۽ هنن جون مٺيون ڳالهيون ڪڏهين به نه ٻڌڻ گهرجن، ڇاڪاڻ ته جڏهن هنن جي سيني ۾ وير جي وڻ ڏاران ٻيو ڪي به ڪينهي، تڏهن پريت جو قول منجهان ڪڏهين به ڪين ڄمندو.

(٩) دياوان ٽجي. ڪڏهين ٻه اوڪرن يا رعيت ڪي، جن نڀلائيءَ ڪان ڪو ڏوهه ڪيو هجي، بادشاهه ڪان سزا نه ڏيارجي؛ ڇاڪاڻ ته دياوان ٻرش ٻرٿويءَ تي اهڙو آهي. جهڙو بهشت ۾ فرشتو. اسان کي إنسانن جي ڀلائي ڪَڻَ گهرجي؛ ۽ وڏيءَ دل ۽ نيڪ نيتيءَ سان هنن جا عيب ڍڪن گهرجن. رعيت سدائين ڏوهه ڪيا آهن ۽ پادشاهن سدائين بخشيا آهن؛ نه ڀيا، ٻر اهڙا ڏوهه، جي انساني سڀاءَ جي عام ڀُلن ڪان رعيت ڪيا آهن.

(١٠) ڪڏهين ٻه ڪنهن جو هاڃو يا ايذاءُ نه چاهجي. هٿؤن جيڪي ٻڇي سگهي، اوترو ٻنهنجي ٻاڙوسيءَ جو ڀلو ڪجي. جيڪڏهن ڀلو ڪبو، ته ڀلو ٿيندو؛ ۽ جي برو ڪبو، ته برو آڏو ايندو.

(١١) بادشاهه کي اهڙيءَ شئي لاءِ متا هڻڻ ني نه گهرجن، جا سندس قدر ڪان گهٽ هجي؛ يا اهڙيءَ ڳالهه لاءِ، جا سندس سڀاءَ ۽ ٻڌ جي آبٽڙ هجي. ڪيترائي ماڻهو آهن، جي ٻنهنجا ڪم ڇڏيو، ٻراون ڪمن ۾ ٽپيو ٻون؛ جن مان ليٺ ڪي ٻه ڪين ڪسي. ڪانءَ ٻه تتر وانگر آڏامڻ لاءِ متا ٻتيا، ٻر آهو آڏامڻ اهڙو هو، جو آهو ته هٿ ڪين آيس، آئلندو ٻنهنجو ٻه وساري ڇڏيائين.

(١٢) ڏيرج وان ۽ ميلاپيءَ سڀاءَ وارو ٿيڻ ڪپي. سڀا منجهه ڏيرج اهڙو آهي، جهڙو ڪاڌي ۾ لوڻ. جهڙيءَ ريت لوڻ ڪائڻ اصل کي سواد ۽ رس ڏئي ٿو، تهڙيءَ ريت ڏيرج ماڻهوءَ کي سنتوک ڏئي ٿو. رڪ جي ترار ٻه اهڙي تکي نٿي

ٿئي، جهڙي ڏيرج جي ترار ٿئي ٿي. آها اهڙي آهي، جو اجيت سنائن کي به مات ڪيو ڇڏي.

(١٣) بادشاهن کي گهرجي، ته پنهنجا وزير نمڪ حلال ڳولي رکن. ۽ ڪڏهين به پنهنجن سيائن ۾ لچن ۽ ٺوڳين کي اچڻ نه ڏين. وزير جيڪڏهن سياڻا ۽ سچار هوندا، ته راڄ سلامت رهندو، ۽ بادشاهه جا راز ڪڏهين پڌرا نه ٿيندا.

(١٤) دنيا جي اتفاقن کان بي آرام نه ٿجي. هڪڙيءَ ڳالهه ۽ سچيءَ همت وارو ساٿهه سانتيڪيءَ دليريءَ سان سڀ ڏک سهي ٿو، ۽ ايشور جي ديا جو ڀروسو رکي ٿو؛ باقي مورک کي رولشي ۽ خوشيءَ کان سواءِ ٻيو ڪي به ڪين ٿو اچهي.

مٿين فهمائشن لاءِ جڳائيندڙ جاءِ ڪتاب جي اندر آرليپ ۾ ٿيڻ ڪپندي هئي؛ پر هاڻي جڏهن سڄو ڪتاب ڇاپجي تيار ٿيو آهي، تڏهن هن هند لکڻ ڌاران ٻي ڪا وات ٿي لڳي سگهي.

لڏان آءٌ پنهنجي پريتم مسٽر جهامراءُ منگهومل گلراجاڻيءَ جو گهڻو شڪرگذار آهيان، جنهن مهرباني ڪري نقل ٿيڻ مهل هن ڪتاب ۾ ضروري درستين ڪرڻ جي تصديع سموري ٻاڻ تي کنئي هئي.

ڪراچي
تاريخ ١٨- جولاءِ ١٨٩٤ع

س. هه. آڏواڻي.

آرنڀ

هندستان ۾، ڳنگانديءَ جي ڪنڌيءَ تي مانڪپور شهر ۾ چندرسين راجا راڄ ڪندو هو. هڪڙي ڏينهن راجا ڪچهريءَ ۾ ويٺو هو، ته ٻئس سندس سامهون بي ادبيءَ سان اچي ويٺا. هڪڙو شخص هنن کي ڏسي چوڻ لڳو "سچ آهي، جنهن کي علم نه آهي، سو انڌي جي آچار آهي. جيتوڻيڪ هو اکين سان ڏسي سگهي ٿو، ته به اندر جو سوجهرو نه اٿس. علم اها شئي آهي، جنهن جي سوجهري سان وڏا وڏا مشڪل ڪم سهنجا ٿيو پون؛ ۽ هن دنيا ۾ شاهوڪار به اهو آهي، جنهن کي علم جو ڌن آهي؛ ڇاڪاڻ ته اهو ڌن اهڙي قسم جو نه آهي، جو ان کي چور چورائي سگهي، يا ان تي ڪو دعويٰ ڪري سگهي؛ ۽ لڪي اهڙو آهي، جو ڪنهن کي ڪل پوي ته ڪٿي لڪل آهي. اُلٽندو جيترو خرچ ڪجيس، اوترو وڌي، ۽ ڪنهن به طرح گهٽ ٿي نه سگهي. علم اُملهه مانڪ آهي، ماڻهن جو سينگار آهي؛ ۽ مسافرن جو رفيق آهي. پڙهيل شخص بادشاهن جي درٻارن ۽ بزرگن جي ڪچهرين ۾ گهڻو آدرڀاءُ لهي سگهن ٿا. دنيا ۾ علم ۽ بهادري ٻيئي تمام ضرورتون ڳالهيون آهن؛ پر ٻنهي سان به علم وڌيڪ ضروري ليکجي ٿو، ڇو ته ڇوڪر ٿوٽي وڏو جي سگهي، ته ٻنهي کي پيو سولهي؛ ۽ سڀ ماڻهو الهيءَ جي ساراهه ۽ واکاڻ پيا ڪن؛ ۽ جي پيرمرد ترار ڪڍي جنگ تي سنيري؛

ته سڀ ماڻهو سڃاڻس ڪلن ۽ چوڻ تي اجهو ٻاهتريو آئيو آهي. تنهنڪري علم پڙهڻ ۾ دير ڪرڻ هرگز نه گهرجي؛ ۽ اهڙو خيال ٻه دل تي نه آڻجي، ته توري جيڻ واسطي محنت ايتري چاڪاڻ ڪجي؛ ۽ نڪي هيءُ خيال ڪرڻ گهرجي، ته هاڻي اسين جوان آهيون، علم حاصل ڪرڻ لاءِ گهڻيئي ڏينهن اڳتي پيا آهن، بالفعل ته هن دنيا جا مزا ماڻي وٺون؛ مگر ياد رکڻ گهرجي ته ڪچيءَ ۾ پڙهيل علم وڏيڪ اثر وارو ٿئي ٿو. تنهن ۾ توهان تي فرض آهي، ته پنهنجن ٻارن کي ننڍي پڻ ۾ ئي علم سيکاريو، ته انهن جي دل تي آو ائين ڄمي وڃي، جيئن پهڻ تي ليڪو."

جڏهن راجا هيءَ ڳالهه ٻڌي، تڏهين ڪنڌ هيٺ ڪري چوڻ لڳو "افسوس صد افسوس! منهنجي پٽن ۾ هڪڙي جواني، ٻي مايا، ٽي مغروري، ۽ چوٿين بيعلميت اهي سڀ اچي گڏيون آهن!"

تنهن تي، ان مجلس ۾ ٻئي شخص چيو، "اي راجا! ڏٺي اوهان جي پٽن ۾ سگهه وجهندو، ۽ اميد آهي ته هو علم ۽ هنر وارا ٿي پوندا. افسوس ڪاڻ اجايو آهي، چاڪاڻ ته جيئن ڏٺيءَ جي خواهش هوندي، تيئن ئي ٿيندو."

تڏهين راجا چيو "جيڪي چوين ٿو، سو سڀ سچ آهي؛ پر ڏٺيءَ انسان کي عضوا ۽ سمجهه ڏني آهي، تڏهين گهرجيس، ته انهن جي اپاءُ سان علم حاصل ڪري وٺي. انسان جي ڪمن کي پورو ڪرڻ وارو خدا آهي، پر تڏهن به چيو اٿن، ته همت مردان مدد خدا: ڪوشش ڪندو ته وڃي پار پوندو؛

جيئن ته ڪو سڻيءَ جو ٽانوُ به ٻانمرادو نهي ٿو ٿئي؛ آهو به
تڏهين ٿو جڙي، جڏهين ڪنيار سڻيءَ کي ڳوهي، چڪ تي
رکي، پنهنجي هٿن سان ان کي جوڙي ٿو ٻهاري.

ائين چئي وري راجا چوڻ لڳو "پريتمو! اوهان ۾ ڪو
اهڙو ڏاهو عقلمند آهي، جو منهنجي پٽن کي علم سيکاري ۽
سڻينءَ وات تي آڻي؟ مثل مشهور آهي، ته جهڙيءَ طرح ڏاريا
وڻ به سرڪنڊ جي اوسي پاسي اپرڻ ڪري سرها ۽ سڳندا
ٿين ٿا، تهڙيءَ طرح نادان ماڻهو به ڏاهن جي صحبت ۾ گهڙي
سياڻا ۽ عقل وارا ٿي پون ٿا."

تڏهين وشنو شرمان نالي هڪڙو پنڊت، جو ان مجلس ۾
ويٺو هو، سو چوڻ لڳو "اي راجا! آءٌ تنهنجن پٽن کي
جيهل جي ڪُن مان ڪڍي علم جي پيڙيءَ ۾ چاڙهي سگهان ٿو.
ٻڪيءَ جي ٻنيان کو محنت ڪندو آهي، ته اُن کي به ٻاڙهي
وجهندو آهي. هي ته راجا جا پٽ آهن. ڏٺي ڪندو، ته پورن
ڇهن مهينن ۾ هنن کي سيکاري قابل ڪندس."

اها ڳالهه ٻڌي راجا ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ چيائين "سچ آهي،
جهڙيءَ طرح ڪينئون گل جي سنگت ۾ راجائن جي چيٽ تي
چڙهندو آهي، تهڙيءَ طرح منهنجا پٽ به تنهنجي صحبت ۾ رهي،
عقل جي درجي کي پهچندا." ائين چئي پنهنجن پٽن کي
ان پنڊت جي حوالي ڪيائين.

پنڊت هنن کي وٺي آئي پنهنجي گهر ويهاريو، ۽
نصيحت ڪرڻ لڳو: "ٻڌو، راج ڪنورؤ! عقلمندن جو وقت
لکڻ پڙهڻ ۽ علم حاصل ڪرڻ ۾ گذرندو آهي؛ ۽ نادانن

وقت الٿي ٻهر اڃاڻ ڳالهين ڪرڻ، ۽ ڪن موڙڻ يا لنبڙ ڪرڻ، ۽ ٻاڙوسين سان وڙهڻ ۾ وڃي لڳو؛ ۽ هرڪو پنهنجي پنهنجي ولهر ۽ ڏلڏي ۾ خوش ٿـو رهي. هاڻي مـان اوهان جي خوشيءَ ۽ فائدي لاءِ ڪي ڳالهيون اوهان کي ٻڌايان ٿو، جن جي ٻڌڻ کان اميد آهي تہ اوهان جو عقل ۽ هوش وڌندو."

تڏهين راڄا جي ٻٽن چيو "اسين ڪن ڏيئي اهي ڳالهيون ٻڌنداسون؛ اوهين مهرباني ڪري اسان کي ٻڌايو."

ٻاب ٻيون

[جيڪي نڌر ۽ نٻل آهن، پر ڏاهن ۽ سچن سان سنگت ۽ دوستي رکڻ ڪري پنهنجا مطلب حاصل ڪن ٿا، تن جي بيان ۾.]

١- ڪانءُ، ڪچون ۽ هرڻ

پنڊت چوڻ لڳو ته ”گوداوريءَ نديءَ جي ڪنڌيءَ تي هڪڙو وڏو ڪيسو ڦلن جو وڻ هو، جنهن تي آسپاس وارا پکي اچي رات جو بسرام ڪندا هئا. هڪڙي ڏينهن، پرڀ ڦٽڻ سان، ان وڻ تان هڪڙو ڪانءُ اک کلڻ شرط ڇا ٿو ڏسي، جو ڪو ماري پنهنجي ڪلهي تي ڄار کنيو ٿو اچي، تڏهن ڏڄي دل ۾ چوڻ لڳو، ته اڄ صبح مرداني جو چنڊال جو منهن ڏٺو اٿم! نجاڻا ڇا ٿئي. ائين چئي ان شڪاريءَ ڪي نظر ۾ رکيائين، ته وڌيڪ ڇا ٿو ڏسي، جو هن شڪاريءَ اوڏو اچي، ٿورا ڇانور پنهنجي جهوليءَ مان ڪڍي، ان وڻ جي هيٺان ڇٽيا، ۽ پنهنجي ڪلهي تان ڄار لاهي، انهن تي وڇائي، پاڻ پري هڪڙي ڪنڊ ۾ وڃي لڪي ويٺو.

ايتري ۾ چترگريو نالي پکي، ڪبوترن جو بادشاه ، اڏامندو اچي اتي سهڙيو. ڪبوتر، جي اصلي ان وڻ تي

ويٺا هئا، سي جان هيٺ ڪري نهارين، ته ڏسن ته مار! ڇانورن جا داڻا پٽ تي پکڙيا پيا آهن، ۽ هيرڪيا ته وڃي چڳون.

پر چترگريو انهن نادانن جو اهو ارادو ڏسي چوڻ لڳن، ته "اي ڀائرو! ڀلا اوهين ٿورو خيال ته ڪريو، ته هن جهنگ ۾ اهي ڇانور ڪٿان آيا هوندا؟ جيڪڏهين هتان مسافرن لاءِ رستو هجي ها، ته هوند قبول ڪجي، ته انهن جي ڪائڻ پيئڻ ڪري ڪريا هوندا، پر اهڙي ته ڳالهه ئي ڪانهي. تنهنڪري شڪ نيڻ جو سبب آهي ته انهن ڇانورن ۾ دغا هوندي. جيڪڏهن اوهين انهن جي چڳڻ واسطي هيٺ لهندا، ته اوهان جو حال به هن لوڀيءَ مسافر جهڙو ٿيندو، جو سوني ڪنگڻ جي لالچ رکي، ڏڀڻ ۾ ڦاسي شينهن جي ور وڃي چڙهيو هو.

تڏهين ڪبوترن پڇيو ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢ـــ شينهن، مسافر، ۽ سونو ڪنگڻ

چترگريو چيو، ته "هڪڙي ڏينهن آءٌ ڏکڻ ڏانهن ڪنهن چوڳي واسطي ويس، ته اتي ڏٺم، ته هڪڙو ٻڍو شينهن سمانڊ لايو، هڪڙي تلاءَ جي ڪنڌيءَ تي ويٺو آهي ۽ جيڪو مسافر اتان لانگهائو ٿيو ٿي، تنهن کي چيائين ٿي، ته مون وٽ هڪڙو سونو ڪنگڻ آهي، سو خدا جي واٽ ۾ جيڪو وٺندو، تنهن کي ڏيندس. پر ڀؤ کان آن وٽ ڪوبه اوڏو نه ٿي ويو.

اتفاقاً هڪڙي مسافر کي ڪٿي تي ڪٿي، جو هير ڪي نو ته اهو ڪنگڻ شينهن کان ورتائين؛ ۽ دل ۾ خيال ڪيائين ته ههڙو مال مفت مولي ڪٿئون هٿ لڳندم؟ ۽ ڀانيائين ته اڄ ڀاڳ وريم ٿو، جو ههڙي شئي مليم ٿي! ائين سمجهي پوءِ ڪيائين، ته شينهن وٽ وڃان، پر همت ساري نه سگهيو ۽ خوف کان انديشو ڪري چيائين، ته جيتوڻي هو سونو ڪنگڻ آڇي ٿو، ته به هڪدم دشمن جي مٺي ڳالهائڻ تي اعتبار ڪرڻ نه گهرجي؛ ڇاڪاڻ ته ڪنگڻ وٺڻ جي ڪوشش سان خوف به گڏيل آهي؛ ۽ چيو اٿن، ته زهر باوجود ڪيتريءَ به ماکيءَ سان گڏيل هجي، ته به قاتل آهي، تيئن اها ڀلائي به سالم نه آهي، جنهن ۾ برائي گڏيل هجي.

پوءِ موٽي دل ۾ هيءُ ويچار ڪيائين، ته جتي 'خزانو آهي، تتي نانگ به گهٽو ڪري رهي ٿو ۽ جتي گل آهي، تتي ساڻس ڪنڊو به آهي'. مطلب ته ڏن جي لالچيءَ کي جتي ڪٿي ڏپ آهي. پر هاڻي جيڪڏهين رکو ڀڳو ائين ڏڄي ويهي رهندس، ته سُتي ڀلي ڪٿا ڪين ماريندي. ماڻهو ڏن جي ملڻ واسطي ڪيتريون محنتون ۽ ڪهڙا ڏاکڙا پاڻ تي سهن ٿا؛ ۽ چوٽيءَ ۾ پئي آهي ته 'ڏک کان سواءِ سک نٿو ملي.'

نيٺ نهراڻ ڪري چيائين 'اي شينهن، آها شئي جا خيرات ڪندين، سا ڪٿي آهي؟ مون کي ڏيکار ته سهي."

شينهن چنبو ڊگهو ڪري اهو ڪنگڻ ڪيڏي ڏيکاريس. تنهن تي هن وانهڙوءَ چيو، "تون شينهن گوشت کائيندڙ، ۽ آءٌ ماڻهو تنهنجو شڪار، تنهڪري ڪيئن منهنجو ڀروسو تو تي ڄمي، جو آءٌ تو وٽ اچان؟"

شينهن وراڻي ڏنيس "توکي خبر ڪانهي ته مون ڪيترن ڏينهن کان گوشت کائڻ ڇڏي ڏنو آهي. جيڪڏهين مون کي ماس کائڻ جي طمع هجي ته هرڻ ۽ ڦاڙها جهنگ ۾ ڪٿا آهن ڇا؟ ۽ جي توکي کائڻ جي خواهش هجيم، ته تون به ڪو مون کان پري آهين ڇا؟ پر مون اهو پڪو پرڻ ڪيو آهي ته گوشت کي ويجهو ئي وڃڻو نه آهي؛ ۽ هي ڪنگڻ جو مون کي ڪنهن به ڪم نٿو اچي، سو ڪنهن غريب کي خيرات ڪري ڇڏيان ته اجر ٿئيم. تنهن ۾ تون ڊپ ڊاءُ ڪونه ڪر، نرمسي هليو اچ. جهڙو پيارو مون کي پنهنجو ساهه آهي، تهڙو پرائو به اٿم."

تڏهين مسافر پڇيس، "هتان ڪيئن وانهڙو لنگهيا هوندا، تن مان ڪنهن کي ڇو نٿي ڏنءِ؟"

شينهن ورندي ڏنيس، ته "واه سائين واه! شاهوڪار کي ڏيڻ مان مون کي ڪهڙو ثواب؟ چڱي ڀلي کي

دوا ڏيڻ مان، يا ڏاول کي ماني کارائڻ مان ، ڪڏهين ڪو ثواب ٿيو آهي؟"

مسافر هيءَ ڳالهه ٻڌي وسهي ويو ۽ چوڻ لڳس، "چڱو ڀلا ڏينم." تڏهين شينهن چيس، "پهريائين هن تلاءَ مان لهي ڏيئي پوتر ٿي اچ، ته پوءِ ڏيانءِ."

تنهن تي هو ڀورڙو مسافر ڪاهي تلاءَ ۾ گهڙيو، ۽ گهڙڻ شرط ٻئي پير ڏٻڻ ۾ ڦاسي پيس. جڏهين شينهن ڏٺو ته هاڻي مسافر سوگهو آهي، تڏهين ڏانهنس هري هري وک وجهڻ لڳو.

مسافر پڇيس، "ڇو ٿو اچين؟"

شينهن جواب ڏنس، "اچان ٿو توکي ڏٻڻ مان ڇڏائڻ." ائين چئي هن کي آيري ڪڇيءَ کان ورتائين. تڏهين ويچارو مسافر پنهنجي ڪرم تي هٿ هڻي چوڻ لڳو، "سچ آهي، ذاتي سڀاءَ ڪنهن جو مٽجڻ جو نه آهي!" ايترو چئي ساهه ڏنائين.

مٿين ڳالهه پوري ڪري چترگريو ڪبوترن کي چيو، "اي ڀائرو! جيڪڏهين اوهين به لالچ رکي وڻ تان هيٺ لهندؤ، ته هن مسافر وانگيان پنهنجو ساهه ڏيندؤ. پيو، اي دوستو! مون هيترن ڏينهن ۾ هن وڻ هيٺ ڪڏهين به ڪو داڻو پيل نه ڏٺو. سياڻن چيو آهي، ته ٿوري کائڻ، پڙهيل پٽ، چڱي وان استري، قدردان ڏڻي، سوچيل ڳالهه، ۽ جو ڪم ڏاهن جي صلاح سان ٿيو هجي، انهن ڇهن ئي ڳالهين

مان ڪڍهين خرابي ڪين ٿيندي، تنهنڪري جيڪڏهن اوهين پنهنجي ڀلائي گهرو ٿا ته انهن داڻن جي پچر ڪٽي ڇڏيو."

تڏهين انهن منجهان هڪڙي نادان ڪبوتر چيو، "جيڪڏهين اسين اهڙيون ڳالهيون ٻڌي ڊڄنداسون، ته ڪاڻون ڪائينداسون؟ شڪ نه آهي، ته ٻڪ جي وڳهي مري وڃون، تنهنڪري آءٌ ته انهن داڻن کي ڪڏهين ڪين ڇڏيندس." ائين چئي هيٺ لٿو، ته ٻيانس ٻيا ٻه سڀ لٿا.

چترگريو، جو ڏاڍو سياڻو ۽ سمجهو هو، ۽ جنهن کي ڪابه ڳالهه مشڪل ڪين لڳندي هئي، جو سڀڪنهن کي نصيحت ڪندو هو، تنهن هيءَ رنگ ڏسي دل ۾ ويچار ڪيو ته هاڻي سنگت ته ڇڏي ويم! سنڌيءَ واري چيو آهي ته "جا ڳهڻ سنئين، سا وهائو سنئين،" هاڻي جيڪي ٿيڻو هجي سو ڀلي ٿئي، پر آءٌ سنگت کي ڪين ڇڏيندس. ائين چئي هو ٻه هيٺ لهي ٻين سان رفيق ٿيو.

جڏهين ماريءَ ڏٺو ته هاڻي سڀ پکي چار ۾ اچي رهيا آهن، تڏهن وٺي چار کي ڇڪيائين، ته جي جتي مي تتي، سڀ سوگها ٿي پيا.

هي پنهنجو حال ڏسي جنهن هوڏيءَ ۽ نادان ڪبوتر جي چوڻ تي لٿا هئا، تنهن کي سڀني ٻيون ٻيون ڪري اچي ورتو ۽ طعنن ۽ تنڪن سان اهڙو ڦڪو ۽ ٻجڙو

ڪيائونس، جو اها نہ جاءِ مليس، جتي ڪري منهن لڪائي. سياڻن چيو آهي، تہ جيڪڏهن ڏهن ماڻهن تي ڪا آفت اچي ڪڙڪي، تہ ڪنهن ماڻهوءَ کي انهن مان اڳرو ٿيڻ نہ گهرجي ڇو تہ، جي اها آفت ٽري ويئي، تہ هرڪو چوندو تہ آءٌ بہ انهيءَ جي ٽارڻ ۾ همراه هوس، پر جي نہ ٽري، تہ سڀيئي اُن هڪڙي تي ڪي پيا مهڻن سان ساڙيندا.

ڇتر ڳريو تڏهين چيو، اي يارو! ڏوھ ڪنهن کي ڇو ٿا ڏيو؟ "بندي جي من ۾ هڪڙي، صاحب جي من ۾ ٻي." ڏوھ ڪنهن جو بہ ڪونهي، جيڪا ٿيڻي هئي سا ٿي. ڪڏهن چڱي ڪم منجهان بہ بڇڙو نتيجو نڪرندو آهي، جيئن تہ، ماءُ پيءُ ڪان وڌيڪ سڄڻ پنهنجي اولاد جو ڪو بہ ڪونهي، پر بعضي اهڙي مهل ٿيندي آهي، جو اهي بہ ٿري پنهنجي اولاد جا ويري ٿي بيهندا آهن، تنهنڪري اي دوستو! هٿل نہ مچايو، پر اهڙو ڪو گهاٽ گهڙيو، جنهنڪري سڀني جو ڇوٽڪارو ٿئي. جيڪڏهين ڪنهن تي ڪا اوچتي آفت اچي پوندي آهي، پوءِ جي هو ڏک ڪندو آهي تہ ان کي مرد ڪين ڪوٺبو آهي. مرد اهو آهي، جنهن کي جيڪڏهن ڪا بہ مشڪلات اچي پوي، تہ دلجاءِ سان ان جي ٽارڻ لاءِ تجويز ڪري.

سياڻن جو چيو آهي، تہ ماڻهوءَ ۾ هي ڇهہ ڳالهيون ضرور هئڻ گهرجن: (١) جيڪڏهين اوچتيءَ آوھ ۾ اچي،

ته وائڙو نه ٿئي، (٢) ڪو وڏو ماڻهو وٽس اچي ته ان جو آدر ڀاءُ ڪري، (٣) مجلس ۾ جا ڳالهه ڪري، سا ڳٽي ڳوٺي چترائيءَ سان ڪري، (٤) جڏهن جنگ تي سنڀري وڃي، تڏهن پوئتي نه هٽي، (٥) ٻاڻ ڪي جهان جي ڳلا غيبت کان بچائي، (٦) علم سکڻ ۾ دل لائي. ۽ هي ڇهه ڳالهيون ماڻهوءَ ۾ هئڻ نه گهرجن: (١) گهڻو سمهڻ، (٢) ڀڳوان جي ڀڄن ۾ آرس ڪرڻ، (٣) سڀڪنهن ڪم ۾ ڍڄڻ، (٤) ڪاوڙ ڪرڻ، (٥) ٻاڙيوارن کي پاڻ کان گهٽ سمجهڻ، (٦) ڪنهن جي ڳلا ڪرڻ ۽ ان تي ٽوڪ هڻڻ.

تنهن ۾، اي ڀائرو! منهنجي صلاح آهي ته چارکي ڪٽي آڏاسون، پر اهو ڪم گهڻن کان ٿي سگهندو، نه هڪڙي کان، جيئن ته گاهه جي هڪڙي ڪک سان ماڪوڙي به سوکهي ٿي نه سگهي، پر جي اهڙا ڏهه-ويهه ڪک گڏي ٽوڙي وٽي هاٿيءَ کي ٻڌجي، ته اهو به قابو ٿي پوي: ۽ سنڌيءَ واري به چيو آهي ته ”گهڻن ڪنئي ڇپر ڪڇي پوي“ تنهنڪري، پاڻ ۾ ٻڌي ڪري چار ڪٽي آڏاسون ته ڇڳو.“

هيءَ صلاح سڀني ڪبوترن کي وڻي، ۽ چار ڪٽي آڻي آڏاتا. ماريءَ جڏهن ڏٺو ته مارا! منهنجو چار ٿي ڪٽي ڀڄن ٿا، تڏهن ڪاهي ڀٽيان پين. پر نيٺ جڏهين اهي پکي سندس نظر کان لنگهي ويا، تڏهين ويچارو نراس ٿي پويان ڦير ڪري موٽيو.

ڪبوترن، هن کي هندو ڏسي، خوش ٿي چيو ”اي بادشاه! شڪاريءَ ته اسان جي گوشت کائڻ جي آس ڪني ڪئي، هاڻي چؤ ته ڇا ڪجي.“ تڏهين چترگريو چيو ”اي ادا! دنيا ۾ هڪڙا ماڻهو پيءُ ڏک ڀائي آهن، ڇاڪون ته آءُ دل کان پنهنجي اولاد کي گهرندا آهن، ٻيا دوست ۽ ٽيا آهي، جيڪي ڪنهن سانگي سان دک ڀائي اچيو ٿين، پر هن مهل آهي ڪٿان اچن. تنهن ڪندي ٻه منهنجو هڪڙو دوست، هرنڪ نالي ڪئو، گنڊڪ نديءَ جي ڪنڌيءَ تي ٻچتر جهنگ ۾ رهندو آهي، جيڪڏهين آني آن وٽ هلي ٿا سهڙون، ته پوءِ اميد آهي ته هو اسان جو ڄار ڪتريندو.“

اها ڳالهه ٻڌي سڀ ڪبوتر ان ڪئي جي گهر ڏانهن ڪاهي آڏاٺا. ڪئي جڏهين هنن کي پريان ايندو ڏٺو، تڏهين ڏپ کان وڃي هڪڙي ٻرَ ۾ لڪي ويهي رهيو. پر پوءِ جڏهين پنهنجي دوست جو آواز سڃاتائين، تڏهين چوڻ لڳو. ”واه! مان ڪو وڏي ڀاڳ وارو ٿو ڏسجان، جو اڄ منهنجو دوست چترگريو منهنجي گهر آيو آهي!“

موني جڏهين ٻاهر نڪري گهڻا ڪبوتر هڪڙي ڄار ۾ ڦاٿل ڏٺائين، تڏهين عجب کائي پڇڻ لڳو ”اي دوست! هي ڇا آهي، سڀ هن ڄار ۾ ڪيئن ڦاسي آيا آهيو؟“

چترگريو چيس: "اي ادا! ڪهڙي ڳالهه ڪريان، هي سڀ پنهنجو ڪيتو ٿا لوڙيون؛ تون اسان جو ڏورو ڪين ڏولهه."

تڏهين ڪڇو چوڻ لڳو "سچ آهي سڀ جيئن ٿيڻو آهي، تيئن ئي ٿئي ٿو. سک توڙي ڏک، خوشي توڙي رنج، سڀڪنهن کي پنهنجي ثواب ۽ گناهه سارو ملي ٿو."

ائين چئي، چترگريو جي پاسي وارو چار ڪترڻ لڳو. تڏهين چترگريو چيس "ائين ڪرڻ نه گهرجي، پهريائين منهنجي سنگتين جي پاسي وارو چار ڪتر."

هرڻ تڏهين چوڻ لڳو "هاڻي منهنجي ڏندن ۾ ايترو ست ڪونه رهيو آهي، جو هرڪنهن جو چار جدا جدا ڪتريان."

چترگريو وري بہ چيس، تہ پهريائين هنن جو ڪتر. تنهن تي هرڻ چيو "پاڻ کي بند ۾ رکي، سنگتين کي ڇڏائڻ بہ ڪا مناسب ڳالهه آهي؟ سيائڻ جي چوڻي آهي، تہ ڌن ۽ دوستن کي ڪنهن اوکي ويل ٽارڻ واسطي رکبو آهي؛ يعني جان اهڙي پياري شيء آهي، جنهن جي سنڀالڻ واسطي ڌن ۽ دوست پيشي رکبا آهن؛ پوءِ چو نہ انهي جان کي پهريائين بچائجي؟"

تڏهين چترگريو چيو، "اي يارا اها ڳالهه سچي آهي، پر مون کان پنهنجي دوستن جو درد سٺو نٿو وڃي. سياڻا چئي ويا آهن، تہ همدرد ماڻهو آهو آهي،

جو پنهنجي مال ۽ جان مان ٻه نٿو ڪري. جتي ڏسي ته انهن پنهي جي خرچڻ مان پين جو پلو ٿي ٿو اچي. پوءِ آءٌ ٻه ائين ڇو نه ڪريان؟ هي سڀيئي ذات جماعت ۾ مون جهڙا آهن، پوءِ منهنجي مڪيڻ مان هنن کي ڪهڙو فائدو ٿيو، جيڪڏهين آءٌ رکيو پکيو پنهنجي مطلب ڏي پيو ڏسندس؟ ري ڏني ري ورتي هي سڀ منهنجي خدمت ۾ رهن ٿا، ۽ مون کي پنهنجو پريو مڙس ڪري مڃين ٿا، پوءِ جيڪڏهين منهنجي جان وڃي، ۽ هنن جو ڇوٽڪارو ٿئي، ته ٻه مون کي قبول آهي، ڇو ته هن دنيا ۾ نيڪيءَ کان سواءِ پيو نيٺ ڇا وڃي رهندو، حياتيءَ تي ته پوري هڪڙي دم جو ٻه ڀروسو ڪونهي.

هيءَ ڳالهه ٻڌي هرنڪ ڏاڍو تپرس ۾ پيو ۽ چوڻ لڳو، اي يار! توکي شاباس آهي، جو پنهنجن سنگتين تي هيترو ساهه ڏين ٿو!"

آخر هرنڪ سڀڪنهن جو چار جدا جدا ڪتريو، گهٽو آدرڀاءُ ڪيائين؛ ۽ چترگريو ڏي منهن ڪري چيائين "اي يار! اوهين چار ۾ ڦاسڻ جو ڪو الڪو ڪونه ڪجو، ڇو ته سختيون توڙي نرميون سڀڪنهن تي ٿينديون پيون اچن."

تڏهين چترگريو چيو، "اي ڀاءُرو! سياڻا ڪين هٺاسون جيڪڏهين هجون ها، ته هوند ماريءَ جي ور قيام نه چڙهون ها." تنهن تي هرنڪ چيو، "ائين نه آهي،

ڪڪ هيٺ لڪ پيو آهي، ڳڀوان جي ڳجهن ۾ هن هيٺيءَ ڀَڏ جو چا وت آهي، جو دخل ڪري سگهي! هي فقط ڏينهن ڏينهن جو ڦير آهي."

ائين چئي هرڻڪ هنن کي ڪارائي پياري خوش ڪري ڇڏيو، ۽ پاڻ پنهنجي پر ۾ پيهي ويو. هو ڪانءُ، جو پينيءِ ڪي جو ماريءَ جو منهن ڏسي، ان کي ڏڪاري، ڪبوترن جي پٺيان لڳو آيو هو، سو هيءَ سچي سرگذشت ڏسي حيران ٿي چوڻ لڳو "ڏسو ته سهي، دوستيءَ ۽ محبت مان ڪيترو نه فائدو مليو ٿو!" ۽ هرڻڪ جي پر وٽ اچي هري هري چوڻ لڳس، 'اي هرڻڪ! آءٌ گهٽائي ملڪ گهميو آهيان، پر تو جهڙو سچو دوست ڪٿي ڪونه ڏٺم. هاڻي منهنجو هڪڙو عرض آهي، جيڪڏهين قبول ڪرين، ته چوان؟"

هرڻڪ هيءَ ڳالهه ٻڌي پڇيس، "تون ڪير آهين؟ ۽ ڪٿان ٿو اچين؟"

هن وراڻي ڏني ته "لگهپتنگ نالي ڪانءُ آهيان، ۽ توسان ياراڻي پائڻ جو ارادو ڪري آيو آهيان."

ڪئي چيس، "خيال ڪر: تون ڪانءُ ۽ آءٌ ڪئو، تنهنجي ۽ منهنجي دوستي ڀلا ڪيئن ٿهندي؟ ٻڌو ڪين اٿيئي:

کند هم جنس با هم جنس پرواز:
کبوتر با کبوتر باز با باز.

تنهنڪري بهتر آهي ته وڃي ڪنهن ڪانءُ سان ياراڻي رکي، چاڪاڻ ته جيڪڏهن آءٌ توسان ياراڻي پائيندس ته آءُ به هن گدڙ ۽ هرڻ جي ياراڻيءَ وانگي ٿيندي."

تڏهن ڪانءَ پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٣- گدڙ، هرڻ ۽ ڪانءُ

ڪُئي چيو، "مون ٻڌو آهي، ته اڀرندي ڏانهن گنگا نديءَ جي ڪنڌيءُ تي، چنپاوتي نالي هڪڙو شهر آهي. ان جي ويجهڙائيءُ ۾ هڪڙو وڏو ۽ گهاٽو جهنگ آهي. اُتي هڪڙو ڪانءُ ۽ هرڻ ٻئي ڏاڍا گهڻا ۽ گهاٽا يار رهندا هئا. هرڻ ڏاڍو ٿلهو ۽ متارو هوندو هو، تنهن ۾ هڪڙي گدڙ اچي اکيون رکي ۽ دل ۾ چيائين ته واه جو هيءَ هرڻ آهي! هن سان ڪا ڪيڏ ڪري سندس گوشت جو سواد وٺجي.

اها نيت رکي هري هري ڪري هرڻ وٽ آيو ۽ چيائينس، "رام رام، اي هرڻ! چڱو ڀلو ته آهين؟"

هرڻ پڇيس "تون ڪير آهين؟"

هن جواب ڏنو "مان گدڙ آهيان، ۽ منهنجو نالو چدربند آهي، ۽ هن "جهنگ ۾ ڪيترن ڏينهن کان ويڳاڻو گهمندو وتان ۽ جي جيئرو ته به مُئن جي قطار ۾ آهيان. هاڻي جڏهين توسان اچي اتفاق سان ملاقات ٿي اٿم، تڏهين ڀانيان ٿو ته گويا ساهه ٿي مون ۾ هينئر پيو آهي."

ايتري ۾ رات اچي پيئي. تڏهين هرڻ پنهنجي مڪان جي واٽ ورتي، ۽ گدڙ به سندس پٺيان ڪاهجي پيو. هرڻ جڏهين پنهنجي مڪان تي اچي پهتو، تڏهين سندس جهوني يار، سنهپنڊ ڪانءُ جو اتي هڪڙي وڻ تي گذاريندو هو، پڇيس "اي يار! خبر ڪر، هيءُ پيو تو سان ڪير آهي؟"

چيائينس، "هيءُ گدڙ آهي، ۽ ڏاڍو نيڪ ڏسڻ ۾ اچي ٿو، مون سان ياراڻي رکڻ جي خواهش اٿس."

تڏهين ڪانءَ چيس، جنهن سان اڪي جاڻ سڃاڻ نه هجي، تنهن جيءَ ڳالهه تي جهٽ پٽ پروسو نه ڪجي ۽ نڪي تنهن کي پنهنجيءَ جاءِ ۾ ٽڪڻ ڏجي؛ پر تو شايد ڳجهه پکيءَ جي ڳالهه ڪين ٻڌي آهي."

هرڻ پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

۴- ڳجهه، ٻلي، ۽ ٻيا پکي

ڪانءَ چيو، "مون ٻڌو آهي ته ڀاڳيرتي نديءَ جي ڪنڌيءَ تي هڪڙو وڏو آتاهون جبل آهي، جنهن کي گرد ڪوٽ ڪري سڏيندا آهن. اتي هڪڙو ڏکهو ڪيسوڦلن جو وڻ هو، جنهن تي هڪڙي ٻڍي ۽ هيڻي ڳجهه گهٽن ڏينهن کان رهندي هئي، جنهن جي ڪنهن ۽ ٻت ۾ ايترو به ست نه رهيو هو، جو ڪنهن ٻاسي اڏامي کائڻ پيئڻ واسطي چري سگهي؛ ۽ ڪنهن شئي جي درڪار ٿيندي هيس، ته اڻ وڻ تي ٻيا ٽڪندڙ

ﭘکي پنهنجن ڇهنبن ۾ چوڳو ڪٽي آڻي ڏيندا هئس.
اهڙي طرح ڳجهه جو پيو گذران ٿيندو هو.

هڪڙي ڏينهن هڪڙي ٻلي آني آئي، انهيءَ ارادي سان، ته جيڪي پکين جا ٻچا ملي سگهنس، سي کائي. ٻچن هن کي ڏسي ايترو قدر هل مچايو، جو ڳجهه ويچاري، جا وڏپڻ جي ڪري گهٽ ڏسي ڪين سگهندي هئي، سا ٻاهر نڪتي ۽ پڇيائين ته "تون ڪير آهين؟"

ٻلي هن جي شڪل ڏسي ڊني، ۽ دل ۾ چوڻ لڳي ته "هيءَ الاجي ڪهڙي بلا آهي؟ شڪار ته رهيو پنهنجي ماڳ پر آئلندو پاڻ ٿي شڪار ٿيان. واه ٻ ڪانهيم جو ڀڄي ڇٽان. تنهنڪري بهتر آهي ته اوڏڙو وڃي ڪي اهڙيون مٺيون ڳالهيون ٻڌايانس، جو 'لعل ٻ لڀي ته پريت ٻ رهجي اچي'."

نيٺ هري هري ڪري وٽس آئي، ۽ ايندي شرط اچي سلام ڪيائينس. ڳجهه پڇيس، "تون ڪير آهين؟"

جواب ڏنائين، مان غريب محتاج ٻلي آهيان."

ڳجهه چيس، "جيڪڏهن سچ پچ تون ٻلي آهين، ته هتان ٽري پاسو ڪر، نه ته آءٌ يڪدم توکي ماري ڇڏيندس."

ٻليءَ چيو، "غريب پرور! هڪڙي ڳالهه ڪريان ٿي، پوءِ جي مون کي مارڻ جي لائق سمجهو، ته ٻ ڀري نٿا آهيان."

تڏهين ڪجهه پڇيس ته ”آها ڪهڙي ڳالهه آهي؟“

چيائين ”چڱو يا ڀڄڙو شخص ڳالهائڻ ٻولهائڻ، ۽ هلت چلت مان معلوم ڪري وٺبو آهي. ٻلي سچ پچ پکين کي شڪار ڪندڙ آهي، پر رڳو پڳو اها ڳالهه ڳنڍ ٻڌي، مون غريب کي ناحق ماري وجهو، ته ٻه اوهان جي اختيار آهي. ان مان اوهان جي پسورائي ستتئي پڌري ٿي پوندي. پر شايد مون جيڪو پنهنجي دل جو ٺهراءُ ڪيو آهي تنهن جو توهان کي سماءُ ٿي ڪونهي؟

آءٌ اشناس ڪرڻ کان اڳي ڪو ڪم نه ڪندي آهيان، گوشت کائڻ کان ته مون پٽيءَ هٿ ڌوئي ڇڏيو آهي، بلڪ پنهنجو ۽ پرائو ساهه هڪ جهڙو ڪري ڄاڻندي آهيان، ۽ هتي هاڻي جو آئي هيان، سو رڳو اوهان جي ديدار لاءِ، ڇاڪاڻ ته اڄ کان اڳي اوهان جي واکاڻ ڪن چڱن پکين کان ٻڌيم، جي گنگا نديءَ ڏي ويا ٿي، ۽ خيال ڪيم ته اوهان بزرگن جي قدمبوسي حاصل ڪرڻ کان منهنجا پاپ نورت ٿيندا، پر ارمان آهي، جو اوهين اڻلندو منهنجي مارڻ لاءِ سنيرو ٿيون!

وڻ کي ماڻهو ڪهاڙو کڻي اچي ڪپيندا آهن، باوجود ڪپجڻ جي ته ٻه جيستائين ٻيٺو هوندو آهي، تيستائين پنهنجي ڇانو ڪپيندڙ کان ڪڏهين به ڏور ڪين ڪندو آهي. آءٌ خاص اوهان جي درشن لاءِ هيترو

پنڌ هٽي آئي آهيان، ۽ توهين ٻانيون پيون ته ماري وجهونس. مهماندار تي فرض آهي ته ٿوري ۾ ٿورو، ته به مهمان سان چار مٺيون ڳالهيون ڪري ۽ جي سري سگهيس ته ٿورو ٿڌو پاڻي به پياريس؛ پر اوهان وٽ انگلندو ڪوڙيون ڳالهيون، ۽ وڏ گهٽ لفظ پيا ٻڌجن! جيڪي سياڻا آهن، سي هنرمند توڙي بي هنر ٻنهي تي هڪ جهڙي نظر رکندا آهن، جيئن سج پنهنجو سوجهرو غريب توڙي شاهوڪار ٻنهي جي گهر تي هڪ جهڙو ڪندو آهي."

هي ڳالهيون ٻڌي ڳجهه جي مَنَ کي البت مانت آئي، ۽ چوڻ لڳي، "منهنجو چيو چايو تون دل ۾ نه ڪج؛ چو ته مون رکو نندڙن ٻچن جي پرگهور ٿي ڪئي."

ٻلي تڏهين ٻيئي هٿ ڳوڏن تي هٽي چوڻ لڳي، "توبه، توبه! هيءَ ڳالهه جيڪر ٻيو ڪو ڪري ها، ته مان هوند پاڻ کي اٿي گهات ڪريان ها. مون گهڻا ڪتاب پڙهيا آهن، ۽ گهڻن ودياوانن ۽ پنڊتن، ۽ ڌرماتمائن کان ٻڌو آهي، ته ڪنهن جي دل رنجائڻ وڏو پاپ آهي. جيڪو ڪنهن کي ماري سندس ماس کائي ٿو، تنهن کي رکو ايستائين سواد اچي ٿو، جيستائين اهو لقمو سندس وات ۾ آهي. جڏهين نڙيءَ کان لنگهي هيٺ ٿيو، تڏهين ڪاڏي ويو اهو سواد، ۽ ڪاڏي ويو آهو جيءُ، جنهن کي مار ٻائين! اهڙو

ڪائڻ ئي ڪُنهُ پيو، جنهن جي لاءِ سياڻي ڏٺيءَ وٽ حساب ڏيڻو پوي. سچ، مرڻو ته سڀني کي آهي پر ڇو نه جيستائين ٿي سگهي تيستائين ڪنهن کي نه مارجي؟"

هنن ننڍڙيءَ پرين ڳالهين ڪجهه جي دل آڻي باقي اهڙي ڪنٽري ڪئي، جو هن بيوس ٿي ٻليءَ کي آتي ٽڪڻ ڏنو. ٻن-ٽن ڏينهن کان پوءِ هري هري وچي ٻلي ٻه-چار ٻچا ڪڍي آئي. انهن جو آواز ٻڌي ڪجهه پڇيس، "هنن کي ڇو آندو اٿئي؟"

وراڻي ڏنائينس، "سائين! منهنجا ٻه ٻه-ٽي هنن جيڏا ٻچا آهن، جن کي ڪيترن ڏينهن کان مون نه ڏٺو آهي، ۽ هاڻي انهن ڏي ايترو من پيو ڇڪيم، جو ياد ڪيو پيئي رئان؛ ۽ هنن ٻچن کي جو مون هتي آندو آهي سو محض انهيءَ لاءِ، ته هنن کي ڏسي پنهنجي من کي پرچايان."

ڪجهه سمجهيو ته ويچاري ٻلي سچ ٿي چوي، پر ٻليءَ کي ته هو من ۾ ڪوٽ، تنهن ته ٻچن کي آڻي ڪائي ڪپائي ڇڏيو. انهيءَ طرح هڪ-ٻه پيري سان آئيندي ۽ ڪائيندي ويئي، تان جو هڪڙو نالي ڪي به نه ڇڏيائين؛ نيٺ جتان اصل آئي هئي، اوڏانهن هلي ويئي.

سانجهيءَ جو جڏهين سڀ ڳڪي اچي پنهنجي پنهنجي آکيري ۾ گڏ ٿيا، تڏهين جان ڪري ڏسن، ته سندن

ٻچا نه هيٺ نه مٿي. گهٽي ڪولا ٿولا ڪري جڏهن ٿڪا، تڏهن اوچتو وچي نظر پين ڪن هڏين تي، جي هيٺ پٽ تي ۽ ڪجھ وٽ پيئون هيون، ۽ يقين ٿين، ته ڪجھ انهن ڪي ڪاڏو آهي. پوءِ اچي آنڊي جي چر لڳين، سو الري ڪام ڪري اچي ڪجھ ڪي ٿونگي مٿان ٿونگو هڻي، اتي جو اتي ماري اڇهائي رکيائون."

اها ڳالھ پوري ڪري ڪانءُ چيو، "اي هرڻ! ڏارين ڪي پنهنجي گهر جي واٽ ڏيکارڻ مان نتيجو اهو آهي جو ٻڌءِ."

تڏهن گدڙ ڏمرجي چوڻ لڳو، "اڙي ڪانءُ! تنهنجو نالو سو سُٻُدِ آهي، پر ٻُڌِ ته ايتري ٻ، نه اٿيئي جو سمجهين ڪري، ته دوستي ڪو ماڻهُ جي پيٽان ولي ڪونه ٿو اچي. پهريائين جڏهين هرڻ ۽ تنهنجي پاڻ ۾ دوستي ٿي هئي، تڏهين ته نڪو تون هن ڪي سڃاڻندو هئين، ۽ نڪي هو توڪي؛ پوءِ جيئن ڏينهن ويا پوندا، تيئن اوهان جي دوستي ويئي وڌندي. جيڪي چڱا ماڻهو آهن، سي سڀني ڪي پنهنجو دوست ڪري سمجهندا آهن؛ ۽ اهو ڪم ٻچڙن جو آهي، جو ڪنهن ڪي دوست ڪري ڄاڻن، ۽ ڪنهن ڪي دشمن. اسين سڀ هڪڙي خالق جا خلقيل آهيون، تنهن ۾ جهڙو هرڻ سنهنجو دوست آهي، تهڙو تون ٻ آهين.

تنهن تي هرڻ چيو ”اي سُپڌ! اسين سڀ ڀاڻ ۾ ڀائر آهيون. جيڪڏهين گدڙ کي هر ويرو اسان جي سنگت ۾ اچي گڏجڻ جي خواهش ٿي آهي ته سانگو ڪونهي، اچي گڏجي.“ اها ڳالهه ٻڌي ڪانءَ چيو ”جيڪڏهين يار جي به، اچي اِها مرضي ٿي آهي، ته چڱو ڀلا.“ ايتري ۾ اچي پرهه ڦٽي، ۽ ٽيئي يار پنهنجي قوت گذران جي ڳولا ۾ نڪتا. انهيءَ طرح ڏهاڙي صبح جو هرڪو پنهنجي سر ويندو هو، ۽ رات جو اچي ٽيئي هڪ مڪان تي گڏجي تڪندا هئا.

هڪڙي ڏينهن ڪميٽو گدڙ جو هميشه هرڻ جي گوشت کي سَڌ پيو رکندو هو، سو جَوَن جي هڪڙي تازي ۽ سائي ڇڄ ٻني، جنهن ۾ ڪنهن ماريءَ هرڻ ڦاسائڻ واسطي ڄار ٽنگي ڇڏيو هو، ڏسي ڊوڙي آيو؛ ۽ هرڻ کي اشارو ڏيئي پاسيرو ڪري چيائين، ”اي يار! ڪيترا ڏينهن ٿيا آهن، جو تو رڳو سڪو گاهه پئي چريو آهي، ڏڪ به گهٽوئي پئي ٿيو اٿئي، پر چا ڪريان. نيٺ اڄ هڪڙي هري ڀري ٻني تولاءِ ڏسي آيو آهيان، جا اهڙي نويڪلي آهي جو بي ڊپو ٿي هلي منجهس چَرُ، ۽ پنهنجي گهڻن ڏينهن جي سڪايل دل کي خوش ڪر.“

ڀڪيءَ جو ٻيئي يار گڏجي هليا. جڏهين آن ٻنيءَ کي ويجهو اچي پهتا، تڏهين گدڙ چيس، ”آجها - هوءَ ٻني، وڃي کائي ڍؤ ڪر.“

هرڻ مت جو موڙهل ٻنيءَ کي ڏسندي ئي اتاولو ٿي ڊوڙيو ۽ ايندي شرط ٻي ڊٻو چرڻ لڳو، چرندي چرندي اوچتو ڄار ۾ ڦاسي پيو. تڏهين ڪميڻو گدڙ خوش ٿي ٽپنڪ ٽپا ڏيڻ لڳو. هرڻ سمجهيو ته جيڪس ويچاري کي منهنجي ڦاسڻ جو ارمان ٿيو آهي، تنهنڪري ٿو ٽپي، پر ائين نه ڄاتائين، ته ٻڪا ڊل فقير خونچو ڏسي ٿو ٺري، ۽ چيائينس، "اي يار! ڇوٿو ارمان ڪائين؟ توکي خبر نه آهي ته تنهنجا ڏند ترارڪان ٻه تکا آهن، ۽ هن ڄار جي نوڙيءَ کي ڪتري سگهين ٿو؟"

گدڙ چيس، ته "اي پيارا يارا! چشمن سان حاضر آهيان، پر اڄ مون ورت رکيو آهي، ۽ هيءَ ڄاري چم جي آهي، جي مان ڏاٽ سان ڇُهندوسانس ته منهنجو ورت ڀڄي پوندو. مهربانيءَ ڪري [redacted] رکي صبح تائين ڏي، پوءِ جيڪو منهنجي ذات جو وڙ هوندو، سو تنهنجي خدمت ۾ ڪندس.

رات ته ٻيئي پير گذري ويئي. جڏهين ڀنڀرڪو ٿيو، تڏهين هُتي هرڻ کي رات جو نه آيل ڏسي ويچاري سُڳنڌ کي دل ۾ اچي بدسوڻ جاڳيو، ته نڃاڻا هن کي ڇا ٿيو، ۽ هي ڪاڏي ويو؟ ائين ڪري هيڏانهن هوڏانهن نهارڻ لڳس، تان جو وڃي نظر پيس ته هڪڙي هنڌ ڄار ۾ ڦاٿو پيو آهي؛ ۽ ڏسندي سڀئن ٻيئي هٿ ڪرمن تي هڻي چيائين "ڙي موکڪ! مون توکي اڳيئي ٻڌايو هو ته اهو گدڙ حرفتي ۽

آهي، سچ آهي، ته جو پنهنجي يار جو چوڻ نٿو مڃي سو ڪاپارجي ٿو. هاڻي اهو تنهنجو يار ڪٿي آهي؟"

هرڻ چيس، "منهنجي گوشت جو بکايل يار اتي ڪٿي ويٺو هوندو." تڏهن ڪانءَ چيو، "خير، جيڪي ٿيڻو هو سو ٿي چڪو، ڏڏو ڪير وري ٿئين ڪين پوندو. پر هاڻي منهنجي صلاح وٺ. تون ساهه گهٽي پئجي رهه، جڏهن آءٌ هڪل ڪريان، تڏهين آٿي ڀڄج".

هرڻ آها ڳالهه مڃي ائين ڪيو. آخر ماري جڏهين پنهنجي جار وٽ آيو ۽ ڏٺائين ته هڪڙو ٿلهو متارو هرڻ آهي، پر ڇا جو مئل آهي جار ۾ ڦاٿو پيو آهي، تڏهن گهڻو افسوس ڪائي دل ۾ چيائين ته جيڪڏهين ههڙو هرڻ جيئرو جاڳندو هٿ لڳي ها، ته جيڪر الاجي ڇا ڪريان ها!

نيٺ هري هري هن جي سيسي جار مان ڪڍي ڪري پري اڇلايائينس، ۽ پنهنجو جار ويڙهڻ لڳو. ايتري ۾ ڪانءَ ٽان ٽان ڪئي، ۽ هرڻ اٿي ڀڳو، ائين جيئن تير وڃي ڪمان مان.

جڏهين ماريءَ ڏٺو ته مار! هرڻ جيئرو هو، جو ڀڳو ٿو وڃي، تڏهين وڃهندي ئي هٿ هڪڙي ڏنڊي ۾ پٺيانس اهڙي زور سان اڇلايائين، جو اُن وڃي گدڙ جي ڪاپار ۾ ٺڪاءُ ڪيو.

تڏهن ڪانءَ هرڻ کي چيو، "اي يار! دشمن ۽ مڃر پنهي جي چال هڪ جهڙي آهي. مڃر ۽ ڀهريائين

پير تي اچي ويهندو، پوءِ پٺيءَ تي، پوءِ ڪن وٽ،
۽ آهستي آهستي ڪندي جيڪڏهن ڪو لڳ اڳهاڙو
ڏسندو ته اٿي، يا ڪپڙي ۾ ڪو ٽنگ ڏسندو ته
اٿي ويهي چڪ هڻي ڀڄندو آهي. تيئن دشمن به جي
پڄي نه سگهندو ته ڀريائين اچي پيرن تي ڪِرندو،
پوءِ مٺيون مٺيون ڳالهيون ڪندو، پوءِ ڪن ڀائي
ٿيندو ۽ آخر جڏهين وجهه ملندس، تڏهين پنهنجو مطلب
پورو ڪري ڀڄندو."

"تنهنڪري" هرنڪ چيو "منهنجي دل تي
شاهدي ڏئي، ته تون به هن گدڙ وانگي منهنجي
رت جو اڃايل آهين؟"

ڪانءَ چيو "اي هرنڪ، تنهنجي رت پيئڻ، يا ماس
کائڻ مان منهنجي عمر وڌي ڪين پوندي. تون
جي سچ ڪري ڄاڻين، ته آءٌ رکو تنهنجي محبت جو
بکيو آهيان، اهڙي محبت، جهڙي چترگريو ۽ تنهنجي
وچ ۾ آهي؛ جو ته، تو جهڙو وفادار يار ڪٿي به
ڪونه ڏٺم. چڱن سان دوستي رکڻ بهتر هن لاءِ آهي
ته هو درياهه جهڙي خاصيت رکن ٿا؛ جهڙيءَ طرح
هو اونهو آهي، تهڙيءَ طرح هي گنڀير آهن؛ جهڙي
ريت درياهه ۾ ڪو ٻاهه وجهي، ته به درياهه ڪوسو
نه ٿئي، تهڙيءَ ريت چڱن سان ڪو بڇڙائي ڪري،
ته به آو هرگز دل ۾ نه ڪن. آءٌ تنهنجي چال کان
گهڻو واقف آهيان. تون نيڪ نيت آهين ۽ تنهنجي
چڱن لڇڻن منهنجي دل موهي وڌي آهي."

ڪنهن چيو "مون توکي ڪيترا ڀيرا چيو آهي، ته آءٌ توسان دوستي ڪين رکندس. منهنجي ۽ تنهنجي ياراڻي پاڻ ۾ اهڙي نهي، جهڙي باهه ۽ پاڻيءَ جي. جيستائين باهه پاڻيءَ کان جدا آهي، تيستائين ڪو به ڏپ ڪونه اٿس، پر جي ٻئي گڏجي پون، ته باهه اُجهو وسامي پوي. تنهنڪري توتي ڪهڙي پت آهي؟ جهڙو ٻاهر جو ڪارو آهين، تهڙو ڪهڙو شڪ آهي، ته اندر جو به هوندين؟ مان تنهنجو ڪاچ، تون مون کي جيڪر ڪٽي به ڏسين ته آتي نه ڇڏين، پوءِ چؤ ته منهنجي ۽ تنهنجي ياراڻي پاڻ ۾ ڪيئن لهي؟"

ڪانءَ چيس "پر هاڻي ته مون پرڻ ڪيو آهي، ته جيڪڏهين تون مون کي پنهنجو يار نٿو ڪرين، ته آءٌ به بکون ۽ لنگهڻ ڪيدي تنهنجي در تي ساهه ڏيندس، تون ڀلو شخص آهين، ۽ جيڪڏهن اسان ٻنهي جي پريت پاڻ ۾ ٿي، ته اميد آهي ڪڏهين به تفاوت ڪين پوندو.

ٻچڙن جي دوستي اهڙي آهي، جهڙو چينيءَ جو باسڻ، اجان ٿورڙي ٺوڪر اچيس ته ڇيهون ڇيهون ٿي پوي، مگر چڱن جي دوستي اهڙي آهي، جهڙو ڪنجهي جو ٿانءَ، جهڙي تهڙي ڏڪ سان ته ڀڃيئي ڪين. چوپايا اڪثر ڪاڻ پيٽ جي لالچ تي اچي پنهنجا ٿين ٿا. نادان طمع ۽ حرص کان دوستيءَ ۾ داخل ٿيندا آهن، مگر سياڻا رڳو چڱمڙسيءَ تي ڦاسن ٿا، آءٌ ڪيترو به ملڪ گهميس، ته به تو جهڙو سچو

ٻار ڪٿي ٻه ڪوه ڏور، تنهنڪري منهنجي خواهش آهي، ته تون مون کي پنهنجو يار ڪر."

هنن ڳالهين تي ريجهي، ڪُتو پنهنجي پير ڪان ٻاهر نڪتو ۽ ٻاڪر پائي گهڻي پيار سان هن جي مهماني ڪيائين.

ٿورا گهڻا ڏينهن نبريا، ته ڪانءُ چيس، "اي يار! هاٿي هن هنڌ ڪانءُ پيڻ جي ڪا شئي ڪانه هٿ اچي نٿي سگهي، جيڪڏهن ڪا اچي ٿي ته اها ٻه گهڻي ڏاڪڙي سان، تنهنڪري مرضي اٿس، ته هتان لڏي وڃي ڪنهن ٻئي هنڌ رهان؟"

هرڻ چيو، "اي دوست، ڏس وانس ڪان اڪي ڪيئن وڃي تو ٻئي هنڌ رهين. سياڻن جو ڪم آهي، ته جيڪڏهن ڪنهن ٻئي مڪان ۾ رهڻ جي خواهش ڪن، ته پهريائين نئون مڪان ڳولي هٿ ڪن، تنهن ڪان پوءِ اصلوڪي جاءِ ڇڏين، جي نه ته اتيئي ڏکيو سکيو پيا شان مانَ جي رات گذارين."

ڪانءُ چيو، "هڪڙو هنڌ منهنجو ڏٺل آهي، ۽ اتي رهڻ جو مون پنهنجي دل ۾ پڪو پَڪو ڪيو آهي."

ڪُتي پڇيس، "اهو ڪٿي آهي؟"

جواب ڏنائينس، ته "ڪندڪارڻ جهنگ، جنهن منجهان ڪاويري ندي پنهنجو رستو ونيو وهي ٿي، اتي مترڪ نالي ڪڇوڻ، منهنجو قديم يار، ٻارهن ورهين ڪان ڪنڊو آهي. جيڪڏهين آتي ان وٽ

وڃي سهڙندس ته جيڪي مون کي گهربو، سو هو موجود ڪري پيو ڏيندم."

تڏهن ڪُنئي چيس ”جيڪڏهين تنهنجو هرو ڀرو اچي اراد و ٿيو آهي، ته هي گهر ڇڏي وڃان، ته آءٌ به هيڪلو هتي ڪين ٽڪندس، توسان گڏجي هلندس، ڇاڪاڻ ته سياڻن چيو آهي، ته جنهن ملڪ ۾ قدردان ڏني، عالم دوست، عاقل ۽ دورانديش ۽ نياءُ ڪندڙ حاڪم، ۽ هوشيار طبيب نه آهن، اتي رهڻ نه گهرجي.

اڳي پڻ منهنجو جهونو يار، چترگريو، ڪبوترن جو بادشاهه هتان هليو ويو، ۽ آءٌ هيڪلوئي هتي رهجي ويس، تنهن ڪان پوءِ تون منهنجو يار ٿئين، سو تون به هاڻي وڃڻ جون وايون پيو ڪرين. پوءِ اهڙيءَ هيڪلائيءَ ۾ آءٌ ڪيئن گذاريندس؟ تنهنڪري جيڪڏهن تحقيق تون هتان وڃين ٿو، ته مون کي به ساڻ وٺي هل."

ڪانءَ هيءَ ڳالهه ٻڌي ڪُنئي کي به پاڻ سان وٺي اُن نديءَ تي آيو. ڪڇوُن ٻنهي کي پريوُن ايندو ڏسي گهڻو خوش ٿيو، ۽ تورو اڳڀرو وڌي ملاقات ڪري هنن کان خيرعافيت پڇيائين. ڪانءَ خيرعافيت ورائي، تڏهين ڪڇونءَ پڇيس، ”هي ٻيو توسان گڏ ڪير آهي؟"

ڪانءَ ورائي ڏني ”هي هرڻ ڪئو آهي، جنهن جي واڪاڻ، جيڪڏهن منهنجي هڪ-هڪ وار کي زبان هجي،

ته ٻه پوري ٿي نه سگهي." تڏهن ڪڇونءَ اکي ڪان ٻه وڏيڪ اڪير سان، هنن کي ٻئي ڀيري ڀاڪر پاتو ۽ گهڻي خوشيءَ سان هنن کي آدرڀاءُ ڪيائين ۽ پڇيائين، "خبر ڪريو يارو، توهان پنهنجي پرائي جاءِ ڇو ڇڏي، ۽ هتي وڏي جهنگ ۾ ڇو آيا آهيو؟"

هرڻ ڪٿي وراڻي ڏني "چندر نالي هڪڙي جبل جي هيٺان چنپاپوري وسيءَ ۾، جتي گهڻو ڪري چوراڪرن جوڳيءَ جي گهر ۾ آءٌ پنهنجو ٻِر جوڙي رهندو هوس. آهو جوڳي ڏاڍي شهر مان ڀيک ڪري ڪچو پڪو اَن آڻي تنهن مان ڪي ڪجهه کائي باقي ڪوٺيءَ ۾ ٻچنديءَ تي رکندو هو. آءٌ پنهنجي ٻِر مان منهن ڪڍي اهو ڏسي ڇڏيندو هوس. پوءِ جڏهين وجهه ملندو هوم، تڏهين جيڪي وٺندو هوم، سو اُن مان کائي، باقي هيڏانهن هوڏانهن هاري ويري ڇڏيندو هوس، ۽ ڪاڏي ٻه ڪين ويندو هوس. انهيءَ ريت پنهنجي عمر جا ڏينهن ٻئي اتي ڪاٽيم. هڪڙي ڏينهن چوراڪرن لٺ هٿ ۾ کڻي منهنجي ٻِر تي ٺوڪڻ لڳو.

انهيءَ مهل هڪڙو بيناڪرن نالي جوڳي سندس جهونو يار ٻه آتي آيو. پر هو لٺ ٺوڪڻ جي ڌيان ۾ اهڙو لڳي ويو هو، جو هن ڏانهن نهاريائين ٻه ڪين، تڏهين بيناڪرن چيس "اي دوست! آءٌ تنهنجي ملاقات لاءِ آيو آهيان، تون سون کي ڏيڄارڻ لاءِ لٺ هٿ ۾ کنيو بيٺو آهين؟"

چوراڪرن جي جوءِ اهو حال ڏسي مڙس کي چيو ته ”اڄ بيناڪرن گهٽڻ ڏينهن کان پوءِ آيو آهي، تنهن سان ته پهريائين گڏجُ، ۽ خبرچار ته هڪبئي کي ڏيو وٺو.“

تڏهين چوراڪرن چيو، ته هن ٻر ۾ هڪڙو ڪُئو آهي، جو جيڪا ڪائڻ پيئڻ جي شئي ڀڄنديءَ تي رکان ٿو، سا ٽِپو ڏيو ڪائي، باقي ڪُرو مُرو ڪيو ڇڏي.“

اها ڳالهه ٻڌي بيناڪرن پڇيو، ته اها ڀڄندي ڪٿي آهي؟“

تڏهين هن کي وٺي وڃي اها ڀڄندي ڏيکاريائين، اها ڀڄندي ڏسندي ئي بيناڪرن چيو ته ”هيءَ ايترو مٿي آهي، جو ٻليءَ جي به جاءِ نه آهي جو هن تي چڙهي، پوءِ ڪُئي جو ڇا وت آهي، جو هن تي ٽِپو ڏيندو هوندو! پر شايد ڪُئي وٽ ٻِر ۾ ڪا ماليات ٿي ڏسجي، جنهن جي زور تي ايترو ڪُڏي ٿو.“

نيٺ ٻنهي جوڳين پنهنجي پنهنجي ڪيسي مان اڇيءَ مٽيءَ جي مُٺ ڀري ڪڍي، ۽ اَن سان ڌرتيءَ تي ليڪا ڪڍي نجوميءَ وانگي ويهي جاچيو، ۽ معلوم ڪيائون ته درست هن ڪُئي جي ٻِر ۾ ڌن لڪل آهي، جنهن جي زور تي هي ٽينگ ٽپا پيو ڏئي، ڇوته انهيءَ زور کان سواءِ جسمي زور ته ڪُئي ۾ ذرو به ڪونهي!“

ائين سمجهي، ڪوڏر هٿ ۾ کڻي، اچي منهنجي ٻِر کي کوٽڻ بيٺا، ۽ جيڪو ڌن لڪل هو، سو ڪڍي

هٿ ڪيائون. اِهو سڀ ڏن منهنجو ۽ منهنجي وڏن جو ميڙيل هو، نيٺ جڏهن ڏٺم، ته منهنجي سڄيءَ عمر جي ميڙي چونڊي ۽ انين لِڪَڻجي ويئي، تڏهن بت سموري سگهه سار ڇڏي ڏني. پر اڃا به ڪي چار ڏينهن عمر جا هئا، جو اڄ تائين تڪيندو پيو اچان. هڪڙي پاسي مال ڦرجي ويم، ٻئي پاسي جوڳين جي مهڻن ساڙيم، تنهنڪري آها جاءِ ئي ڇڏي ڏنيم."

تڏهين ڪڇوُنءَ پڇيس "هنن توکي ڪهڙا مهڻا ٿي ڏنا؟" جواب ڏنائين، "چيائون ٿي، جيڪڏهين هيترو مال ڪنهن سڪر وٽ هجي ها، ته هو هوند ايترو ڪنجوس ۽ پرائي مال جو تاڪائو نه ٿئي ها؛ پر هن مورک ۽ ڏاهريءَ ڪڏهن پنهنجو زور سڃاڻي ظاهر ڪري وڌو. سياڻا چئي ويا آهن، ته جيڪو ڏاڙو هٿي مال ڪٺو ڪري، يا جيڪو پنهنجن بازن جي پورهيي سان ڪمائي گڏ ڪري، سو جيڪڏهين نڪي پاڻ کائي، ۽ نڪي ٻئي کي کارائي؛ نڪي پنهنجي هٿ سان ڏئي، نڪي ٻئي کان ڏيارائي؛ تنهن جي گڏ ڪرڻ جي محنت اجائي ٿي وڃي، ۽ ان کي شوم ۽ ڪمبخت ڪري ڪوٺبو آهي؛ ۽ انهيءَ جو صبح جي وقت نالو به نه ڳنهبو آهي. پر جي نالو وٺڻ ۾ اچي، ته ان جي نالي سان سوين ڄڻيون ٿينديون آهن."

۽ اهڙا ٻيا به گهڻا طعنا هڻي، منهنجو جيءَ اهڙو جلائي ڇڏيائون جو آءٌ هڪڙو دم به وڌيڪ اتي ٽڪي نه سگهيس."

تڏهين ڪڇونءَ چيس، ”اي يار! چڱو ٿيو، جو اهي ماليات تنهنجي هٿن مان کسجي ويئي، نه ته جيڪر انهيءَ لاءِ توکي پنهنجو ساهه ڏيڻو پوي ها. شڪر ڪر، ته ٿورڙي ئي ۾ ڇٽو آهين. حياتي آهي، ته ڏن گهڻوئي ٿي پوندو، ۽ ياد رکج، ته ڏنو ٻنو آهي! جنهن وٽ ڏن هوندو، ۽ ان مان خرچ ذرو به نه ڪندو، تنهن سان حال اهڙو ٿيندو، جهڙو توسان ٿيو آهي.“

تڏهن هرڻ ڪ چيو، ته ”هنن جوڳين مون کي مهٽن ڏيڻ ۾ ڪا گهٽتائي ڪانه ڪئي هئي، جو تون تو هاڻي پورائي ڪرين! توکي سڌ نه آهي ڇا، ته پئسي وارو جتي وڃي تتي جي اڻ سيڏوئي هجي، ته به آدر پاءِ لهي ٿو؟ ۽ سچو سکڻو، جيتوڻي ڇاڻ پڇاڻ وارو هجي، ته به پڇيس ئي ڪونه! پئسو اهڙي ته چڱي شئي آهي، جنهن جي ميڙڻ لاءِ سيڪو رات ڏينهن مٿا پيو هڻي، ۽ مڙندو ڪيئن، جي رکيو پکيو اوهان جي چوڻ پٽاندر هڙ چوڙي ويهي؟ جي پئسي ميڙڻ جي چوس رکبي، ته هڪڙي پاسي خرچ گهٽائبو، ٻئي پاسي پڪي ڳنڍ ڏبي. دنيا ۾ ڏن جهڙي ٻي ڪا به پياري شئي نه آهي؛ ماءُ پيءُ جهڙوئي چئبو، بلڪ اُن کان به وڌيڪ. ڇاڪاڻ ته ڏن کان سواءِ ڪو به مطلب پورو ٿي نٿو سگهي. نيٺ، اي دوست! جڏهن ڏلر، ته منهنجو مال متاع سڀ جوڳي ڪٽي هڙ ٻالهو ڪري ويا، تڏهن

اتي وڏيڪ ٽڪڻ مناسب نہ ڄاڻي، نڪري وڃي هڪڙي جهنگ ۾ ٽيس.

جيتوڻي سياڻن چيو آهي تہ انسان کي ٽي ڳالهيون لڪائڻ گهرجن: (١) پنهنجي ڏن جي هاڃ، (٢) پنهنجي زال جي بدچالي، (٣) پنهنجي دل جي ڳِٽي؛ تڏهن بہ اوهين منهنجا حاليائي آهيو، تنهنڪري اوهان کان ذرو بہ ڳجهو ڪين رکيو اٿم. هاڻي شڪر ڪرتار جو، جنهن تو جهڙي يار سان آڻي ملايو اٿم. سچ آهي تہ هيءَ جڳتر ڏک جو گهر آهي، پر ايشور جنهن تي ٻاجهہ ڪري ٿو، تنهن کي هي پنج ڳالهيون پراپت ٿين ٿيون: (١) علم جو واڌارو، (٢) ڀڳونت جي بندگي، (٣) دل جو سوجهرو، (٤) سچائي، (٥) چڱن سان پريت، تنهنڪري آءٌ نياڻن جو ڪين جي ظلم کان ڪو دلگير نہ آهيان. سر سلامت رهيو، ۽ تو دوست جي ملاقات ٿي، تہ ڏن ڪهڙي شئي آهي. مايا تي ڪهڙو ڀروسو آهي، سچ ۾ ٻاچا، ڪڏهين اچي پيئي، ڪڏهين وڃي پيئي."

تڏهين ڪڇُونءَ چيو، تہ "اي ادا! جيڪو پنهنجي ڏن مان خيرات ڪندو آهي؛ تنهن جو ڏن ڪٽندو ئي ڪين آهي. پر جيڪڏهين خرچ ۽ خيرات ڪندو ئي ڪين، رکيو ويندو ميڙيندو، تہ جيئن پاڻيءَ جو ميڙ غلبو ڪري، ڪهڙو بہ مضبوط بند هجي تہ ان کي گهارو وجهي، چوڌ مان نڪري ٻاهر ٿيندو آهي،

تيئن ڏن ۾ جمع ٿيڻ کان پوءِ جتّله ڪري ميڙيندڙ جي هٿان نڪري ٻئي جي ور وڃي چڙهي ٿو.

تنهنڪري اي دوست! شوم شاهوڪار پنهنجي ڌن جو رکو واهي آهي ۽ نه مالڪ. اهڙي شوم کان بيگاري ڀلو آهي، جنهن کي ٿورو توڙي گهڻو ملي ٿو، سو آئي پنهنجي پچن سان ونڊي کائي، ٻي اونو ٿي ننڍ ڪري ٿو. بخيل شاهوڪار رات ڏينهن پنهنجي ڌن جي موه ۾ ڦاٿل رهي ٿو، ۽ انئي پهر اهو ڊپ اٿس ته متان ڪو ٻئي جي لالچ تي مون کي ماري وجهي. پر تو جيڪس هن لوڀيءَ گدڙ جي ڳالهه نه ٻڌي آهي؟"

تڏهين هرڻ پڇيو، ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

۵- لوڀي گدڙ ۽ ڪمان جو زهه

ڪڇوڻ چوڻ لڳو، "ماڻڪپور نالي هڪڙو شهر هو، تنهن ۾ پرمان نالي هڪڙو حاڪم رهندو هو. هڪڙي ڏينهن اهو حاڪم گهوڙي تي چڙهي، ڪنهن جهنگ ۾ شڪار جي ڳولا لاءِ ويو، ۽ ويندي شرط هرڻ ڏٺائين، تنهن کي ڏهه پهه گهوڙي تان لهي سيگ سنئين ڪري، نشان چٽي تير ڪشيائين. هرڻ تير لڳندي ڪري پيو، تنهن کي هو حاڪم ڪلهي تي کڻي گهوڙي ڏانهن هليو. انهي وچ ۾ جان ڏسي، ته هڪڙو سوئر ٻه هليو ٿو وڃي. تڏهن هرڻ کي ڪلهي

تان لاهي پٽ تي رکي هري هري ڪري سوئر ڏانهن وڌيو. جڏهن ويجهو پيس، تڏهن ڪشي هڪڙو تير هن کي به هڻي ڪڍيائين. سوئر به گهور ڪري موٽ ڪائي، آن حاڪم کي يڪدم جهلي ماري وڌو، ۽ پاڻ بہ آتي جو آتي مري ويو.

توريءَ ويرم ڪان پوءِ هڪڙو لوڌي گدڙ آتي آيو، ۽ هيترو مارو شڪار ڏسي سرهو ٿي دل ۾ چوڻ لڳو ته اچوڪي ڏينهن جيترو شڪار اڳي ڪڏهن بہ ڪونہ هٿ لڳم، هاڻي گهٽائي ڏينهن پيو ڪائيندس ۽ ڪباب لاءِ به چڱو چڱو گوشت چونڊي سڪائي رکندس. اهو ويچار ڪري پهريائين ڪمان جي زه کي چباڙڻ لڳو. ڪمان ته هڻي چڙهيل، جهڙو اچا زه ۾ چڪ هنيائين، تهڙو ڪمان جو گوشو زور سان اٿلي، سندس ڇاتيءَ ۾ وڃي لڳو ۽ پاڻ اتي ئي ڪري ساهہ ڏنائين.

هاڻي ڏس، ته جيڪڏهن گدڙ ايتري ڪنجوسي نہ ڪري ها، ۽ گوشت کي اڳتي لاءِ آڌو ڪري زه ۾ وات نہ وجهي ها، ته جيڪر ڇو ائين مري ها؟ تنهنڪري ڏن ميڙڻ واري کي گهرجي، ته ٿورو بچائي، پيو سڀ ڪائي ۽ خيرات ڪري. پر هاڻي گذريل ڳالهہ تي ارمان ڪائڻ اجايو آهي، جيڪڏهن وڃايل ڏن کي ڪڙهندين، ته شايد ان ڏک ۾ مري ويندين، ۽ خلق بہ پاڻ تان کلائيندين، تنهنڪري ارمان ڪونہ ڪاءِ. جي سرسلامت آهي ته ڏن جهجهو ئي پوندو.

ڏک ڪرڻ مان ڪي ڪين وٺيندا ين، الٽو پنهنجو ماس ڳاريندا ين. وچاڙيل ڏن کي اهڙو سمجهه، جهڙو ڪپيل وار، يا نَنهن، يا ڏند کي سمجهبو آهي. هڪڙي پروردگار کي ياد ڪر، جو سڀڪنهن کي روزي ڏيندڙ آهي. ڏس ته سهي، ته ٻار اجا ماءُ جي پيٽ ۾ ئي آهي، ته ان لاءِ قوت اڳيئي ٿو تيار ڪري، تنهن ۾ هي گهر پنهنجو ڪري چاڻ ۽ اتي ئي گذار.

لگهپتنگ ڪانءُ هي ڳالهيون ٻڌي سرهو ٿي ڪچؤنءَ جي واکاڻ ڪرڻ لڳو، ۽ چيائين ته "جهڙي طرح هاٿيءَ کي ڏڍ مان هاٿي ڪڍندو آهي، تهڙي طرح هن خاندان (هرنڪ) ڪَئي کي تنهنجا ئي هٿ نصيب ٿيندا."

اهي ڳالهيون ڪري ڪانءُ، ڪچؤن ۽ ڪئُو، ٽيئي يار پاڻ ۾ گڏجي هڪ هنڌ گذارڻ لڳا. هڪڙي ڏينهن چيا ڏسن، ته ڪو هرڻ ڏانهن ڊوڙندو ٿو اچي، تنهن کي ڏسي ٽيئي آئي ڀڳا. ڪچؤن درياهه ۾ گهڙي ويو، ڪئُو ٻير ۾ پيهي ويو، ۽ ڪانءُ اڏامي وڻ تي وڃي ويٺو. نيٺ جڏهن ڏٺائون، ته هرڻ جي پٺيان ڪاٻه پهر ڪانه ٿي اچي، تڏهن ڪانءُ هڪل ڪئي، جنهن تي ٽيئي يار اچي گڏ ٿيا. پوءِ هرڻ کان پڇيائون ته "تنهنجي پٺيان ته ڪوبه ڪونه ٿو ڏسجي، تون چاڪاڻ سهڪندو ٿو اچين؟"

هن جواب ڏنو، ”مون کي ڪن شڪارين اچي ورايو هو، تن جي ڊپ کان ڀڳو آهيان. هاڻي منهنجو ارادو آهي، ته باقي عمر جا چار ڏينهن اوهان جي سنگت ۾ گذاريان؟“

تڏهن ڪڇون ڪنئي ڏي نهارڻ لڳو. ڪنئي چيو، ”هاڻي جي تون ڊڄي اسان وٽ ڀڄي آيو آهين، ته خاطر جمع ڪر. اسين سڀ پاڻ ۾ نيڪ توڙي بد ٻنهي ۾ هڪٻين جا ساٿي آهيون؟“

اها ڳالهه ٻڌي هرڻ گهڻو خوش ٿيو ۽ اچي وڻ هيٺ يارن سان گڏجي ويٺو. تڏهن ڪڇوءَ پڇيس، ”اي يار! آهي شڪاري ڪير هئا ۽ ڏنئين ڪٿي؟“

هن وراڻي ڏني، ”اهي راجا جا پٽ ملڪ جا حاڪم آهن، ۽ پنهنجي لشڪر سوڌو ڀاڳيرتي نديءَ جي ڪنڌيءَ تي اچي لٿا آهن. جي مون ٻڌو ته سڀاڻي هن تلاءُ ۾ مڇيءَ جو شڪار ڪرڻ ايندا.“

اها ڳالهه ٻڌندي ئي ڪڇوءَ کي اچي ڊپ ورتو، ۽ چوڻ لڳو، ته سڀاڻي جي اچي مڇيون سڀ ماري ڪنيو ٿا وڃن، ته منهنجو هن تلاءَ ۾ گذران ڪيئن ٿي سگهندو؟ شايد اڄ ٻڪ جي وگهي مري ويندس، تنهنڪري چونه وڃي ڪو ٻيو تلاءُ وسايان؟“

ڪانءُ ۽ هرڻ کي اها ڳالهه وڻي، پر هرڻ خيال ڪري چيو ته ”خشڪيءَ تان هاڻ هن کي ڏاڍو اٿانگو لڳندو، تنهن ۾ جيڪڏهين تڙڻ جي واٽ

مليس ته چڱو، نه ته اهڙو پڇتائيندو، جهڙو هن هاٿيءَ گدڙ جي ڏول ۾ ڦاسي پڇتايو هو.

تڏهن هنن پڇيو ته ”آها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٦- هاٿي ۽ گدڙ

هرڻڪ چيو ”ٻڌو اٿم ته ڊنڊڪارڻ نالي هڪڙو جهنگ آهي، تنهن ۾ دولتلڪ هڪڙو مست هاٿي رهندو هو. اُن کي ڏسي، ڪن گدڙن هيءَ پهه ڪيو، ته هن سان ڪو ڏول ڪري، سندس ماس مان ٻن-ٽن مهينن تائين پيٽ ڪائجي.

تڏهين انهن مان هڪڙي گدڙ چيو، ”اي يارو! توهين چنتا آهيو، آءٌ هن هاٿيءَ کي پاڻيهي سياڻپ سان ماريندس.“

ائين چئي ٺهه پهه اُٺي هليو. جڏهين هاٿيءَ وٽ آيو، تڏهين سلام ڪري پريوُن ادب سان بيهي رهيو. هن پڇيس ”تون ڪير آهين، ۽ ڪٿان ٿو اچين؟“

عرض ڪيائين ته ”مون کي گدڙن ۽ ٻين مرن جي بادشاهن توهان جي خدمت ۾ موڪليو آهي، ۽ نياپو ڏنو اٿن، ته اسان جي مرضي آهي ته توهان کي هن جهنگ جو شهنشاهه ڪريون، سو جيڪڏهن اوهان کي قبول هجي، ته دير نه ڪريو. اُٿي هلو، سڀ بادشاهه جانورن سوڌا توهان لاءِ منتظر ويٺا آهن.“

هاٿي هيءَ ڳالهه ٻڌي ٻوڏ ۾ اچي آئي هليو. گدڙ حرفت وڃڙهائي ڍنڍ جي واٽ ورتي، جتان گهٽي ڏيڻ هئي ۽ پنهنجي بدن جي هلڪائيءَ جي سبب اڳونڪڙو ڏيڻ تان لنگهي وڃي پار بيٺو. پوءِ هاٿيءَ کي سڏ ڪري چيائين "هاٿي توهين نڪ سامهون هليا اچو، پاڻي بلڪل ننڍو آهي."

هاٿي ته تمام ڳورو هو، سو جهڙي هن پير رکيو، تهڙو ڏيڻ ۾ کپي پيو. تڏهن ٻچڻ لڳو، "اي سنگتي! هاٿي ڪيئن ڪريان؟"

گدڙ چيس، ته "هاٿي منهنجي پيڇ کي جهڪي جهليو، ته آءٌ توهان کي انهيءَ ڍنڍ مان ڪڍي وٺان."

تڏهين هاٿيءَ چيو، "اي نادان! تنهنجي ڪا هتي جاءِ آهي، جو مون کي ڪڍندين؟"

گدڙ چيو "سائين جيڪڏهين حڪم ڪري، ته آءٌ ٻين گدڙن کي ٻه گهرائي وٺان؟"

پوءِ جيئن ٻڏندو ماڻهو ٻوڙا جهلي، تيئن هاٿي ٻه اهڙو اچي ڦاٿو ۽ ورتو جو چيائين، "چڱو ڀلا، سڏي وٺين."

گدڙ ڊوڙي هنن سيني کي وٺي آيو، ۽ پاڻ هاٿيءَ جي سامهون ٻيهي ٻين کي چيائين ته پٺيان ٻيهي چڪ هڻي ماس کائوس.

”تنهن ۾،“ هرنڪ چيو، ”جيڪڏهين ڪڇون سگهي جي وات هلندو، ته جيئن هاڻي ڏهڻ مان هلي پشيمان ٿيو هو، تيئن هي به ٿيندو.“

پر ڪڇونءَ جي دل کي اهڙي پڪ هئي ورتو هو، جو هرنڪ جو چوڻ ٻڌو اٿيڏو ڪري، هرڻ ۽ ڪانءَ جي صلاح وٺي، آهو تلاءَ ڇڏي اُٿي هليو. ۽ ڪانءَ ۽ هرڻ ۽ ڪئو ٿيئي سندس پٺيان لڳا.

اڃا ڪوهه کن پنڌ جو مس ڪيائون، ته وات تي ڇا ٿا ڏسن، جو هڪڙو شڪاري تيرڪمان هٿ ۾ کنيو ٿو اچي. تڏهن هرڪو اُٿي ڀڳو؛ هرڻ ڀڄي ويو جهنگ ۾، ڪئو ٻـر ڏسي اُن ۾ پيهي ويو، ڪانءَ وڻ تي وڃي ويٺو؛ باقي رهيو ڪڇون، تنهن کي سگهيءَ تي ڀڄڻ جي واهه ئي ڪانه ملي، ۽ هو اُتي جو اُتي رهجي ويو. شڪاري اُن کي جهلي، هٿ پير ٻڌي ڪمان جي گوشي ۾ لٽڪائي، ڪلهي تي رکي اُٿي گهر ڏي هليو.

جڏهن ٽنهي يارن ڏٺو ته مارا ويچارو ڪڇون جهلجي پيو، تڏهين ٽيئي روئڻ پٽڻ لڳا. ڪئو چيو، ”اي يارو! مون ته اوهان کي اڳي ئي ٻڌايو هو، ته خشڪيءَ تان شال ۾ ڪڇونءَ جي سلامتي نه آهي. هاڻي ڳنٽيءَ ۽ فڪر مان ڇا وٺبندؤ. بهتر آهي ته

ڪا تجويز ڪريو، جنهنڪري ويچاري ڪڇوُنءَ جو ڇوٽڪارو ٿئي."

ڪانءَ ۽ هرڻ چيو، "اي هرنڪ! تنهنجي تجويز ڏاڍي اسان کي ته هن جو ڇٽڻ ڏکيو پيو ڏسڻ ۾ اچي."

تڏهين ڪئي چيو، "اي هرڻ! تورو اڳيرو هلي، جتي تلاءُ ڏسين، تتي منڊڪائي ٻيهي رهج؛ پوءِ جڏهن ڏسين ته شڪاري تير ڪنيو تنهنجي پٺيان اچي ٿو، تڏهن پهريائين هري هري منڊڪائي وڪ کڄ، پوءِ آئي تکو ڀڄج." هرڻ هي ڳالهه قبول ڪئي.

جڏهن هو شخص ڪڇوُنءَ کي ڪلهي تي کڻي تلاءَ وٽ آيو تڏهن پريان ڏٺائين ته هڪڙو منڊو هرڻ هليو ٿو وڃي؛ ۽ رکندي ئي ڪڇوُنءَ کي پٽ تي، آئي هرڻ جي پٺيان پيو. ٿورو پريرو ٿيو ته ڪئي پٺيان اچي ڪڇوُنءَ جي نوڙي ڪتري هرڻ کي سڏ ڪري چيو، ته "اي هرڻ! ڪڇوُن صحيح سلامت پاڻيءَ ۾ وڃي پهتو؛ هاڻي ڀڄُو هجيئي، ته ڀڄ."

اهو پڙلاءُ ڪن تي پوڻ شرط هرڻ آئي ڀڳو ۽ شڪاري نراس ٿي پٺ تي موٽيو. جانچي ڏسي، ته مارا! ڪڇوُن نه ڪونهي، تڏهين پشيمان ٿي چيائين ته سچ چيو اٿن "جو اڌ کي ڇڏي سڄيءَ

ڏي ڏُکي، تنهن کي سچي تہ نہ ملي، پر ان اڌ کي بہ سکي."

نيٺ ارمان ڪائيندو ڪائيندو هليو ويو ۽ هو چار ئي يار ان مڪان کي سپا کو سمجهي اتي گذارڻ لڳا.

جڏهن وشن شرما پنڊت هيءَ ڳالھ پوري ڪئي، تڏهين راجا جا پٽ ڏاڍيءَ خوشيءَ سان هن جا شڪرگذار ۽ احسانمند ٿيا.

باب ٻيو

[دوستن جي وچ ۾ وڇوڙي پوڻ بابت]

(٧) ٻه ڏڳا، ٻه گدڙ ۽ هڪڙو شينهن

پنڊت چيو ته "چندرپور شهر ۾ ڍاڪيريو نالي هڪڙو شاهوڪار رهندو هو. اهو جڏهن ڪڏهن پاڻ کان ڪو وڏيڪ دنيادار ڏسندو هو، تڏهن پاڻ کي ڪمتر سمجهي، دل ۾ هيءُ ويچار ڪندو هو ته ڪنهن پاسي نڪري وڃي واپار ڪريان، ڇو ته سيائڻ چيو آهي، ته گهر ويٺي ڌن نٿو ملي." ۽ هيءَ دنيا ۾ هاڻي اهڙي انڌي ٿي پيئي آهي، جو نڪي ڏسي ذات نڪي ڏسي ڪذات: "انَ ڀلي، ذات ڀلي"، جنهن وٽ چار ڏوڪڙ آهن، تنهن کي سڀڪو پيو آدرڀاءُ ڪري، تنهنڪري ڪي چار پئسا هٿ ڪريان ته چڱو."

اهو خيال ڪري، هو شاهوڪار بازار مان ٻه ڏڳا گهني آيو، تن منجهان هڪڙي جو نالو رکيائين سنجوڪ ۽ ٻئي جو نندوڪ. انهن بندوبست ڪري هرقسم جا جواهر، ۽ طرحين طرحين جا زري زربفت خرزينن ۾ ڀري انهن ٻنهي ڏڳن تي لڏي ڪشمير ڏي اُٿي هليو."

اجا اٽڪل ويهه ايڪيهه منزلون مس ڪيائين، ته هڪڙي هنڌ سنجوڪ ڏڳي جي ٽنگ ٽاڪڙ جي ضربجي

پيئي ۽ هو هلڻ کان چُڪي پيو. تڏهن هن سوداگر کي البت ويچار ٿيو، ۽ چيائين تہ هيءَ منهنجي چريائي ڇٽبي، جو مايا ميڙڻ واسطي ڪاهي ٻاهر نڪتو آهيان. جيڪي قسمت ۾ لکيل هوندو، سو اوس ملندو، اندر گذاربو تہ چا، جي ٻاهر گذاربو تہ چا! وري اها ڳڻتي اچي لڳيس، تہ هاڻي هيءُ مال ۽ اسباب هتان ڪهڙيءَ ريت نيان. انهيءَ ويچار ۾ ٻہ-ٽي ڏينهن جهنگ ۾ پئجي ويس.

نيٺ اوچتو هڪڙي ڏينهن ڪي سوداگر مال وڪڻي، خالي ڏڳا وٺي اچي اتي نڪتا، تن کي ڏسي هن روئي وجي پنهنجو سربستو حال ٻڌايو. سوداگرن کي هن غريب واپاريءَ تي ڪهل آئي ۽ پنهنجن ڏڳن مان هڪڙو جوڙي ڪري ڏنائونس. هيءُ ان تي خرزين لڏي سنجوڳ کي ڇڏي پنهنجي وات وٺي هليو ويو.

سنجوڳ ٻہ-ٽي مهينا ڇيڪ ڇڙيل، نہ نڪ ۾ نٿ نہ پيرن ۾ نوڙي، وتيو خوب چَرندو ۽ ڪائيندو، سرسبز وسڻ جهڙا ساوا گاهہ، جي کنهن سُڃني ۾ مس ڏٺا هوندا، سو ٿورڙئي ڏينهن ۾ اهڙو متارو ٿيو، جو سڃاڻڻ ۾ نہ پئي آيو.

هڪڙي ڏينهن نديءَ جي ڪنڌيءَ تي بيٺي چَريائين تہ هڪڙو شينهن، ان جهنگ جو بادشاهہ، ٻہ اچي اتي پاڻي پيئڻ واسطي پرگهٽيو. سنجوڳ هن کي

ڏسي مستيءَ ۾ اچي ڪَڏڻ ۽ سگهن سان زمين ڪوٽڻ لڳو، ۽ جيئن آپ گجي، تيئن رنڀڻ شروع ڪيائين. شينهن هيءُ روبڪار ڏسي ڊڄي اٿي ڀڳو ۽ اچي پنهنجي چُر ۾ ليڪو؛ ۽ دل ۾ چيائين، ته اڄ ڀڳوان ڪٿي بچايو اٿم. مون ته هيترا ڏينهن هن جهنگ ۾ بادشاهي ڪئي، پر اهڙي هيبتناڪ بلا ڪڏهن به ڪان ڏٺيم!

انهيءَ فڪر ۾ ويٺو هو، ته دوتڪ ۽ ڪرتڪ گدڙن، جي ڪن ڏينهن کان اڳي سندس وزير هئا، پر ڪنهن سبب ڪري وڏائس موقوف ٿي نڪتا هئا، شينهن کي پاڻي نه پيئندو ۽ اجايل ٿي موٽي ويندو ڏسي، پاڻ ۾ صلاح ڪئي، ته چونه هلي شينهن کان سُڌ سماءُ لهون، ته ڇاڪاڻ ائين اجايل ٿي موٽيو، ۽ ڇاڪاڻ اداس ٿيو آهي. امڪان آهي ته انهيءَ ڳالهه ۾ هو خوش ٿيندو، ۽ اسان کي موٽي ڪيئن به ڪري ساڳيا عهدا آڇيندو.

ڪرتڪ چيو، "ڪيترا ڏينهن گذري ويا آهن، جو اسين هن وٽان موقوف ٿي نڪتا آهيون، پوءِ اسان کي ڪهڙي گتي پيئي آهي، جو هن وٽ هلون؟ هو ڇاٿي، هن جو ڪم ڇاٿي. ۽ چيو اٿن ته "جنهن جي وات نه وڃجي، تنهن جو پنڌ به نه پڇجي." ڀڳوان اسان کي بنان منٿ بنان محتاجيءَ پيوسڪيو سهنجو هلائي، پوءِ ڇاڪاڻ هلي هن جي ڪاڻ ڪڍون؟ هن جي

نوڪري ڪرڻ، تہ هاٿي پاڻ کي مور ڪين ٿـي آڇهي، ۽ جو شخص مرضي نہ رکي، تنهن جي نوڪري ڪرڻ تہ نسوري مورکائي آهي، ڇالاءِ تہ پنهنجيءَ دل جهڙو بادشاهہ ڪو ڪونهي، تڏهن پوءِ ڇو ان کـي ناراض رکي، ٿـورڙيءَ ڳالهہ واسطي وڃي ٻئي جي غرضا ڪڍجي؟ تنهن کـان سواءِ نوڪريءَ ۾ پنهنجو ذرو بہ وس نٿو هلي: سردي تورڙي گرمي- مينهن تورڙي جهڙ-جهنگ تـورڙي پٽ-آهي سڀ نوڪرن کي ڏسڻا ٿا پون. ۽ جيتري پنهنجي ڌڻيءَ جي ڪاڻ ڪڍٽي ٿي پوي، اوتري هوند ڀڳوان جي ڪڍجي، تہ ملائڪن جي درجي کـي پهچي وڃجي. پيو تہ نوڪري جيئري ئي جنجال آهي؛ ڇاڪاڻ تہ جيڪڏهن ڌڻي نوڪر کي حڪم ڏئي تہ ڦلاڻي هنڌ وڃ، پوءِ توڻي اُن رستي تي مارجڻ جو ڊپ هجي، تہ بہ هو لاچار هليو وڃي ٿو.

دوتڪ چيو، ”اي يار! جيستائين نوڪري نہ ڪبي، تيستائين ڪٿان مرتبو ملندو، ڪٿان هاٿي ۽ گهوڙا ٿيندا، ۽ ڪٿان نالو نڪرندو، ۽ اسان ڪيترا ڏينهن هن شينهن جو نمڪ کاڌو آهي، تنهنڪري گهرجي تہ هلي هن کان حال احوال پڇون.“

ڪرتڪ چيو تہ منهنجي صلاح نہ آهي تہ ڪي اڻ ڪـيرتيا ونس هلون، يا ٻنان پڇيءَ ڪي هلي چئونس، ڇو تہ اهـو ڪم هاٿي ٻين جو آهي. جي اسين ان ۾

هٽ وڃهنداسون، ته اسان سان به حال اهڙو ٿيندو، جهڙو هن پولڙي سان ٿيو هو."

دوتڪ پڇيو ته 'اها ڳالهه ڪيئن آهي؟'"

٨- پولڙو ۽ ڪارائي

ڪرتڪ چيو، "مون ٻڌو آهي، ته مدن ترم نالي هڪڙو جهنگ آهي، تنهن ۾ هڪڙي وادي ٻيٺي ڪا آڻي ڪاٺي چيري؛ ۽ چيريندي جڏهن ڪارائي ٿي اٽڪي، تڏهن اڳيان چپر ڪڍي پٺيان ڏيئي، وري ٿي چيرڻ لڳو.

اهو حال هڪڙي پولڙي آتي وڻ تان ويٺي ڏٺو؛ اوچتو وادي کي اچي آڃ ڪئيو، سو جيتري ۾ تلاءَ تان پاڻي پيئڻ ويو، تيتري ۾ پولڙو وڻ تان لهي اچي ان ڪاٺيءَ تي ويٺو، ۽ جهڙيءَ ريت وادي کي چپر ڪڍندي ۽ وجهندي ڏٺي هئائين، تهڙيءَ ريت پاڻ به ڪرڻ لڳو. هن جي ائين ڪندي چپر آڙي ويئي، ۽ پاڻ ڪاٺ جي ٻن ڦاڪين ۾ ڦاسي چيچجي مئو.

تنهن ۾، اي يارا ٻئي جي ڪم ۾ هٿ وجهڻ سان اڻلندو چيهو پاڻجي ٿو. تنهن ڪان سواءِ اڄ شينهن وٽ امير اُمراءَ اچي گڏ ٿيا آهن، سي پاڻ کي آيو ڏسي سرها ڪين ٿيندا، اڻلندو پاڻ کي اتان لوڏائڻ لاءِ تجويزون ڪندا."

تڏهن دوتڪ چيو، ”ادا، شينهن اسان جو آڳاٽو ڏڻي آهي، تنهن وٽ اسان کي لازم آهي ته ري ڪونيو هلي، جيڪا خدمت پڄي سگهيئون، تنهن ۾ ڪين گهٽايون.“

ڪرتڪ چيو ”اي پيارا يارا جيڪو پنهنجو ڪم ڇڏي ڪري ٻئي جي ڪم ۾ ٽپي پوندو، تنهن کي اهڙو ڦل حاصل ٿيندو، جهڙو هن گڏهه کي ٿيو هو.“ تڏهن دوتڪ پڇيو ته ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٩ـ گڏهه، ڪتو ۽ ڪنڌي

ڪرتڪ چيو، ”ٻڌو ادا، ته گنگا نديءَ جي ڪنڌي تي بنارس نالي هڪڙو شهر آهي، ان ۾ هڪڙو جوان ۽ شاهوڪار ڪنڌي رهندو هو. هڪڙيءَ رات مٺيءَ ننڊ ۾ سگهرو سمهيو پيو هو، ته اوچتو چور سندس گهر ۾ اچي گهڙيا. گڏهه سندس اڱڻ ۾ ٻڌو بيٺو هو، تنهن سان لڳولڳ هڪڙو ڪتو پڻ ويٺو هو. تڏهين گڏهه چيو ”ڙي ڪتا! اسان جي ڌڻيءَ جي گهر ۾ چور گهڙيا آهن، تون ٿورو ڀونڪ ته مالڪ جاڳن.“

ڪتي چيو، ”ڙي گڏهه! تون منهنجي ڪم ۾ هٿ نه وجهه. توکي ڪهڙي خبر ته هن ڌڻيءَ وٽ منهنجو ڪيترو مان آهي. جيستائين هن کي ڏکيو نه پهچندو، تيستائين هو منهنجو قدر ڪين سڃاڻندو.“

تڏهين گڏهه چيو، ”اي ڪتا! جيڪو پنهنجي ڌڻيءَ جي هاج ڪان نٽائي ٿو، سو گلارو ٿئي ٿو.“

ڪتي چيس، ”جيڪڏهين منهنجي ڪم ۾ دخل ڪندين ته ڏسجانءِ ڪري ته منهنجي مات توکي ڪيئن ٿي ماري.“

پر گڏهه هن جي ڳالهه ٻڌي اڻٻڌي ڪري، ٻڇاڙي ڇنائي، جتي سندس ڏٺي مگهرو سمهيو پيو هو، آتي وڃي هينگڻ لڳو. هو جو ننڊ مان ڇرڪ ماري جاڳيو، تنهن ڪاوڙجي ڏڪو کڻي گڏهه کي اهڙو هنيو، جو آو آڻت مري پيو.

تڏهن دوتڪ چيو ”اي ڪرتڪ! تون ڄاڻين ڪين ٿو ڇا، ته جڏهن اسين شينهن جي پٺيان گهمندا ڦرندا هئاسون، تڏهن ڪيتري ساري اوبر ڪائڻ واسطي ملندي هئيسون؟ تنهن کان سواءِ حاڪمن اڳيان گذارڻ ڪري ڪيترا پنهنجا پراوا ڪم درست ٿيو پون. دوستن سان ته ڀلائي ڪري سگهبي آهي، پر دشمن سان جي برائي ڪرڻي هوندي آهي، ته آها به ڪري سگهبي آهي.“

تڏهن ڪرتڪ چيو، ”اي دوتڪ! شينهن ڪيترن ڏينهن کان ڪڪ ٿي اسان کي پنهنجي ڪچهريءَ مان ڪڍي ڇڏيو آهي، ۽ اسان سان ڪوبه هاڻي لاڳاپو ڪونه اٿس؛ تنهن وٽ هاڻي جيڪڏهن اڻ ڪوٺيا وينداسين، يا آن سان ٻنا پڇئي کي ڪنداسين، ته هو ڪن ٿار ڪري ڇڏيندو.“

تڏهين دوتڪ چيو ”ڏنو ڪين اٿيئي ڇا، ته حاڪم جيڪڏهن رنج ٿيندا آهن، ته ذري ڪاري کان پوءِ وري

خوش ٿي ٿي پوندا آهن! تنهنڪري رڳو ٻڳو ٻنهنجي ڳالهه مٿي رکي ھھڙي وقت ھن کي ھيڪلو ڇڏي ڏيڻ مناسب نه آهي. نيڪي ڪرڻ اهڙو ڏکيو ڪم آهي، جھڙو ڳؤرو پھڻ زمين تان کڻي مٿي ڪرڻ؛ ۽ ٻرائي ڪرڻ اهڙو سَٽرو ڪم آهي، جھڙو پھڻ کي مٿان وٺي ھيٺ اڇلائڻ. جيتوڻي ھو شينھن اسان مان ڪڪ آهي، ته ٻه ھن وقت ھو لاچار آهي. جي ڀاڻ وٽس نه ھلنداسون، ته ھن جي ڪو ڳلا ڪونه ڪندو، اٽلندو اسان کي ماڻھو ڳڻ-چور چوندا. مفت ٿورڙيءَ ڳالھه لاءِ بدناميءَ جو ٽڪر کڻڻ چڱو نه آهي تنهنڪري جيڪڏھن تنهنجي صلاح هجي، ته مان ٿي ھڪڙو ڪري وٽس وڃان؟"

تڏھن ڪرتڪ چيو، "چڱو ڀلا، آءٌ اھا ڳالھه مڃان ٿو. پر مون کي ٻڌاءِ ته بادشاھ وٽ پرينديئي ڇا وڃي چوندين؟"

دوتڪ چيو، "توکي سڌ ھوندي، ته ھو ڪنھن ڪان ڊنل ته آهي، جنھنڪري غمگين ٿو رھي. پوءِ جيڪا ڳالھه ھوندي، سا ھن کان پڇي، سندس دل تان ڊپ لاھي ڇڏيندس."

ڪرتڪ پڇيو "تون ڪيئن ٿو چئي سگھين، ته ھن جي دل تي ڊپ برابر ويٺل آھي؟"

دوتڪ ورندي ڏني، ته "ڊنل اٿڊنل منھن مان ئي پڌرو ٿيندو آهي. آهو عاقل ئي نه آھي، جو ڀڃي ڳاڇي پوءِ سھي ڪري."

تڏهن ڪرتڪ چيو، تہ ”ڀلو ماڻهو آن کي ڇٻو
آهي، جو ڪنهن سان نيڪيءَ جي وک ڀري، پر واتؤن
نہ ڪڇي، ۽ سدائين پنهنجي ڌڻيءَ کي راضي رکي.
جيڪڏهن سندس ڌڻيءَ ڪانئس منهن بہ ڪري موڙي،
تہ بہ ڪيس مناسب آهي تہ نت پاڻ کي نئون نوڪر
ڪري سمجهي، ۽ ڌڻيءَ جو حڪم مڃيندو رهي.“

دوتڪ چيو، تہ ”سچ آهي تہ ڌڻيءَ جي مرضي پٺاندر
سدائين هلڻ، ۽ پنهنجي وٽ آهر هميشہ ڳالهائڻ سڀڪنهن
ڪان پڄي نٿو سگهي؛ پر آءٌ اهڙيءَ طرح هلت ڪندس،
جو اميد ٿو رکان، تہ شينهن کي پنهنجو ڪري ڇڏيندس.“

ڪرتڪ چيو، ”اي ڀائي! خدمت ڪرڻ ڏاڍي
ڏکي آهي؛ جهڙي گهرجي، تهڙي ڪنهن کان بہ
پڄي نٿي سگهي.“

دوتڪ چيو، تہ ”نوڪر کي پهريائين هيءَ ڳالهہ،
ڌيان ۾ رکڻ گهرجي تہ: جي ڌڻي منهن ۾ سرهو
هجي ۽ جاءِ ويهڻ جي آڇيس، تہ سمجهي تہ مهربان
۽ منهن گهنجائي ٻي پاسي ڪري، تہ ڄاڻي تہ
ڪوپ آهي؛ ۽ اهڙي وقت ۾ ڪو بہ عرض احوال
سانس نہ ڪري، بلڪ گهرجيس تہ ٽري پاسو ڪري.“

ڪرتڪ چيو، اي يار! جيتوڻي بادشاهہ توکي سنئون
منهن ڏئي، تہ بہ تڪڙو ٿي، پاڻ مراد و سانس گهڻو
نہ ڪڇج، ۽ نکي ڳالهائج.“

دوتڪ وراڻي ڏني "ته انهيءَ ڳالهه جو ته تون پنهنجيءَ اُلڪو نه ڪر. آءٌ تڏهن وڏيڪ ڪڇندس، جڏهن ڏسندس ته ڪو دشمن بادشاهه جو ڪم ڪاري ٿو، يا ڪو سندس نقصان ٿو ڪري. ۽ تون ڏسندين ته صلاح جهڙي ڳالهه ڏاران آءٌ ٻي ڪا به ڳالهه بادشاهه سان نه ڪندس. ۽ اُميد ٿو رکان، ته ٿورن ئي ڏينهن ۾ پنهنجي عقل ۽ همت سان پاڻ کي وڏس وزير چوائيندس. تنهن ۾ هاڻي مون کي تون خوشيءَ سان موڪل ڏي ته وڃان، چاڪاڻ ته هڙو سهنج ۽ سڏو موٽي ڪين هٿ ايندو."

ڪرتڪ چيو، ته "مون هاڻي سمجهيو آهي، تہ تون وڃڻ کان سواءِ مور ڪين رهندين؛ تنهنڪري ڀلي وڃ؛ توکي منهنجي موڪل آهي ۽ ڏٽي توسان همراهه ٿيندو.

تڏهن دوتڪ اتان موڪلائي بادشاهه وٽ آيو، ۽ اچي ادب سان پريان بيهي رهيو. بادشاهه مهرباني ڪري ويهڻ لاءِ اشارو ڪيس ۽ چيائينس ته "اي دوتڪ! مون اڄ توکي گهڻن ڏينهن کان پوءِ ڏٺو آهي؛ هيترا ڏينهن ڪٿي هئين؟"

دوتڪ هٿ ٻڌي عرض ڪيو، ته "جيئندا قبلا! منهنجو نه اچڻ ڪم بختيءَ جي سببان هو. هاڻي ڏَنُ ڀاڳ منهنجا، جو سائينءَ وٽ اچي حاضر ٿيو آهيان".

تڏهن بادشاهه چيس ته "چڱو، آها ڪٿي گذري، پر اڳتي ائين نه ڪجانءِ".

تنهن تي هن وري هٿ ٻڌي عرض ڪيو، ته "مون ۾ انهي جو ڇا وس آهي، جو پنهنجي ڏاڏي کان پري رهان."

نيٺ شينهن چيس، ته "اي دوتڪا! تون منهنجو جهونو سنگتي آهين، سچ چؤ ته ڪهڙي سبب کان هيترا ڏينهن مون کان پاسو پئي ڪئي؟"

هن عرض ڪيو، "آءٌ هن ڪري نٿي سائينجن جي خدمت ۾ آيس، جو سمجهيم ٿي ته حضورجن جو ڪو به ڪم ڪار مون کان سواءِ اٽڪيو ڪين رهندو."

تڏهن شينهن چيو، "اي نادان! سيڪنهن ڪي گهرجي ته پنهنجي قديم ڏاڏي جي نمڪ حلاليءَ ۾ ڪڏهن به قصور نه ڪري، ۽ وٽس ايندو ويندو ۽ ان جو ڪم ڪار ڪندو رهي. پر هاڻي جي تون هيترا ڏينهن مون وٽ نه آئين، ته توکي ٿي چيهو پيو، وري جيئي آيو آهين ته پاڻيهي ڏسندين، جو ڪيتري ۾ ٿو ساڃو ٿين."

هن جڏهن بادشاهه کي پاڻ تي هيترو مهربان ڏٺو، تڏهن عرض ڪيائين، ته "خداوندا! ٻگهڙ ٻڪي وڻ تي گذاريندو آهي ۽ ٽاز پٽ تي، ته به ڪو ٻگهه ٻکي مٿي وٻهڻ ڪري ڪو وڏو ڪين ٿي ٿو پوي. حضورجن جا هاڻوڪا وزير وزيريءَ جي درجي کي پهتا، تنهنڪري مون کان وڌيڪ سياڻا ڪين ٿي پيا. حضورجن کي گهرجي، ته تمام پوري نياءَ

۽ چوڪس سان سدائين هنر وارن کي ڳولين، ڇاڪاڻ ته هنر وارا ڪي تمام ٿورڙا هن دنيا ۾ لڀندا.

پيو هرڻ ڦاڙها ۽ چيتا ته گهٽيئي آهن، پر آهي ته اجايا سگ وڏايو پيا گهمن، ۽ اهڙا آهن، جو ڪم دشمن ڪان، نه ٿئي، سو ڪانئن ٿئي. پر هي جيڪي اوهان جا امير امراءَ آهن، سي سڀ مون کي ڏڪاري، اوهان کي چوندا، ته هن نادان ڪمذات گدڙ کي سردار ڪرڻ نه گهرجي، ۽ منجهانئن ئي ڪنهن کي لائق ڄاڻي سردار ڪجي، جو هميشه خدمت ۾ رهي. پر اوهان کي لازم نه آهي ته سڀڪنهن کي منهن ڏيو ۽ سڀڪنهن جي ڳالهه ٻڌو.

اوهان کي گهرجي، ته جو جيتري جو لائق هجي، تنهن جو تيترو قدر رکو؛ ۽ سدائين سڀڪنهن جو حال احوال پڇندا رهو؛ ڇو ته جو ڏٺي سياڻي ۽ سمجهوءَ سنگتيءَ کي ڏڪاري، لُچي ۽ احمق تي هٿ رکي، ته اها ڳالهه اهڙي ٿيندي، جهڙو ڪو ماڻهو ٽوپي لاهي پيرن ۾ پائي، ۽ جُتي ڪڍي مٿي تي رکي، پوءِ جڳ ان ٽوپيءَ يا جُتيءَ تان ڪين کلندو، مگر ان ماڻهوءَ تان کلندو.

تنهنڪري گهرجيوَ ته سدائين هنر ۽ عقل وارن کي پاڻ وٽ جاءِ ڏيو، ۽ انهن کي خوش رکو، ته ٻيا عقل وارا به انهن کي ڏسي ريس ڪري اوهان وٽ اچن، ۽ ملڪ کي نياءَ ۽ عدل سان آباد

ڪن. نادانن ۽ بيعقلن کي حڪومت جي واڳ ڪڏهن به هٿ ۾ نه ڏيو، چاڪاڻ ته هو فتور ۽ حرفت ڪرڻ ڏاران رهندائي ڪين، پوءِ ملڪ ۾ ويندي ڦرڦوٽ پئجي، ۽ ماڻهن ۾ اچي پوندو ڦاڪوڙو، نيٺ سلطنت سڄي آجاڙ ٿي رهندي."

تڏهن شينهن چيو، ته "اي دوتڪ! سَنَ هيترا ڏينهن رکيو ويررين جي ڏپ کان نٿي آئين؟ آءٌ سمجهان ٿو، تون نمڪ حلال آهين، تنهنڪري توکي وري پنهنجو وزير ڪريان ٿو!"

دوتڪ عرض ڪيو ته "سائينءَ جي اقبال سان ڏپ ته مون کي ڪنهن جو به ڪونه هو، پر پيادو هوس، تنهنڪري اچي نٿي سگهيس."

تڏهن شينهن پڇيس ته "تون سواري گهرين ٿو ڇا؟"

هن جواب ڏنو ته "غريب نوازا! انهيءَ ڏپ کان ته سائينءَ ڪڏي مون کي پري ڪيو هو."

تڏهن شينهن مُرڪي چيو، ته "هيءَ چترائي سکيو ڪٿان آهين؟" ۽ مونٽي چوڻ لڳس ته "اي دوتڪ! تنهنجا ڏکيا ڏينهن ويا، هاڻي سکيا ڏينهن وريا آهن. تون بيشڪ سياڻو ۽ عقل وارو آهين، ۽ آءٌ توتي ڏاڍو راضي ٿيو آهيان. هاڻي جيڪو مطلب هجيئي، سو بي فڪرو ٿي ظاهر ڪر."

هن چيو "اوهين ڦلاڻي ڏينهن پاڻي پيئڻ لاءِ ٻاهر ويا، پوءِ اجايل ئي موٽي آيا، تنهن جو سبب ڪهڙو آهي؟"

تڏهن شينهن چيس، ته ”مون کي تو سان حال وندڻ ۾ ڪا حرڪت ڪانهي، پر چيو اٿن، ته پٽين کي ٻه ڪن آهن، متان ڪو ٻيو ٻڌي وٺي، تنهنڪري خلاءِ چوندو سانءِ.“

پوءِ هن کي ڀاسي تي ڪري چيائين، ته ”هن جهنگ ۾ ڪو اهڙو هيبت جهڙو مرون اچي سهڙيو آهي، جنهن جي ٻوائتي آواز منهنجي رڳ رڳ ڪنبائي ڇڏي آهي ۽ ٻانيان پيو ته پنهنجي جاءِ ڇڏي ڀڄي وڃان! تو به ان جو آواز ٻڌو هوندءِ؟“

هن چيو ته ”خداوندا! مون سمجهيو ته ڪو آپ ڦاٽو آهي، يا ڪڪرن ڪا لڙائي ڪاڏي آهي!“

تڏهن شينهن پڇيو، ”ڀلا تون هن ڪم ۾ ڪهڙي تو صلاح ڏين؟“

هن جواب ڏنو، ته ’خاوندا! اهو چڱو نه آهي، جو پنهنجي جاءِ ڇڏي ڏجي، يا پنهنجي وڙيءَ سان نه ڀڄ وڙهي پئجي. رکو سهي، ته خبر پوي ته اوهان جي نوڪرن مان ڪنهن کي تي ٿوم ٿئي ۽ ڪير ٿو هن ويل ڪم اچي، چاڪاڻ ته نوڪر، توٽي زال، توٽي سنگتيءَ جي ڪم پيئي تي ڪل پوي.“

شينهن چيو، ته ”جيڪي چوين ٿو سو سچ آهي، پر هاڻي ڪو اهڙو گهاٽ گهڙ، جنهنڪري منهنجيءَ دل تي جو دپ ويٺو آهي، سو لهي وڃي.“

تڏهن دوتڪ چيو، ته ”جهان پناه! جيستائين هي بندو سلامت آهي. تيستائين توهان جي وار جو به ڏالو ڪونہ ونگي سگهندو، ۽ جيڪڏهن حڪم ڪريو، ته آءٌ پنهنجي ڀاءُ ڪرتڪ کي بہ سڏائي وٺان، ڇاڪاڻ تہ هو بہ سياڻو ۽ سگهارو آهي ۽ ههڙي وقت ۾ هڪڙي ھئڻ بہ هونداسون، تہ پاڻ چڱو آهي.“

بادشاهہ حڪم ڪيو، تنهن تي ڪرتڪ بہ اچي خدمت ۾ حاضر ٿيو. انهيءَ مهل بادشاهہ دوتڪ کي وزيريءَ جي سروپاءُ ڏيکاري، ۽ ٻنهي تي گهڻي نوازش ڪيائين.

تڏهن ڪرتڪ چيو، تہ ”اي ادا! اهو امداد تڏهن حلال ٿيندو سون، جڏهن اسين بہ ڪا حسن خدمتي ڏيکاريندا سون.“

انهن ڇئي ٻنهي بادشاهہ جي شڪرگذاري ڪئي.

تڏهن بادشاهہ پڇين، ”هاڻي ڇا ٿا چئو، ڪو ٻونو ٻار ٻندؤ يا ڪيئن؟“

هنن عرض ڪيو، ”خداوندا! اسين سڀڪنهن طرح تيار آهيون. رڳو رخصت وهيٺا آهيون. رخصت ملي، تہ وڃي دريافت ڪريون، تہ آها ڪهڙي بلا آهي، جنهن اوهان کي ايترو ڪنبايو آهي؟“

بادشاهہ هنن کي موڪل ڏني. تنهن تي هو ٻولا ڪرڻ نڪتا. واٽ تي ڪرتڪ چيو تہ ”اي ادا!

جنهن ڪان شينهن ڊنو آهي، تنهن ڪان ته تون به ڏنو هاڻيئي ڊڄين، پوءِ اُن سان ڪهڙيءَ ريت سوال جواب ڪندين؟ جا هاج وت ڪان ٻاهر هجي، تنهن لاءِ دم نه هڻجي!"

دوتڪ چيو، "اها ڪهڙي ڳالهه آهي. اهي مرون جنهن کي ڏسي بادشاهه ڊنو آهي، اهڙو آهي، جو ڪنهن گدڙ جو به نالو نڌو وٺي سگهي، مگر بادشاهه جي اڳيان جيڪي ڏاها شخص رهندا آهن، سي اڳ پوءِ گڏي، واريءَ جي ڪٽي کي جبل ڪري ڏيکاريندا آهن".

تڏهن ڪرتڪ چيو، "ادا، جيڪڏهن ائين آهي، ته بادشاهه هيترا ڏينهن فڪر ۾ پيو هو، پوءِ تو اڳيرو چو نٿي چتايس؟"

دوتڪ چيو، ته "جيئن شينهن کي ڊپ هو، تيئن جيڪڏهن وچي هن کي اڳيئي چتايان ها، ته جيڪر نڪي مون کي ئي هو پنهنجو وزير ڪري ها، ۽ نڪي هوند توکي ئي گهرائي ها. بعضي وڏن ماڻهن جو اهو ڪم ٿيندو آهي، ته آفت جي وقت ۾ چاهيندڙ ٿين، نه ته پورو سڃاڻن به ڪين، ۽ جي سچ ڪري چائين ته غرض ڏاران ڪو ڪنهن کي ڪونه ٿو پڇي.

نيٺ ٻيئي ٻائر سنجوڪ ڏي ڏانهن هليا. واٽ تي ڪرتڪ هڪڙي وڻ هيٺ حشمت سان ٺهي جڙي ويٺو، ۽ دوتڪ سنجوڪ وٽ وڃي چوڻ لڳو، "اي ڍڳا! تو ۾ وت چا، جنهن تي ايتري ٽنبڪ ڪئي آٿي؟ جيڪڏهن

پنهنجي پلائي گهرين، ته اڻي مون سان گڏجي ڪرتڪ وٽ هل، جو بادشاهہ جو خاص وزير آهي ۽ نہ ته توکي اتي ماري ٿا وجهون."

سنجوڳ ويچارو ڏڃي اٿي هليو، ۽ ڪرتڪ کي اچي سلام ڪيائين. هن منهن ۾ گهنڊ پائي چيس، ته "ڙي تون ڪير آهين، جو ايتري همت ساري بادشاهہ جي حڪم ڏاران هن جهنگ ۾ آيو آهين؟ هاڻي جيڪڏهن رڳو ڪري اشارو ڪريان، ته هڪڙيءَ پلڪ ۾ تنهنجي ڪل لهرائي ڇڏيان."

اها ڳالهہ ٻڌي سنجوڳ ويچارو ڏاڍو وسو ٿيو ۽ ڏڪندي چيائين ته "سائين، اهو مون کان وڏو ڏوهہ ٿيو آهي. هاڻي ٿي سگهي، ته ڪميا ڪري اهو ڀيريون گهرو مون کي معاف ڪريو، وري اهڙو ڪم ڀُليءَ نہ ڪندس".

ڪرتڪ تڏهن دوتڪ کي ميچ ڏني. تنهن تي دوتڪ سنجوڳ کي ڪن کان وٺي ڪرتڪ جي پيرن تي آڻي نوايو. ڪرتڪ چيو، ته "جيڪڏهن تون پنهنجو ڀلو ٿو چاهين، ته مون سان گڏجي بادشاهہ وٽ هل."

ڏڪي وراڻي ڏني، ته "جيڪڏهن مون کي وٺي ٿا هلو، ته مهرباني ڪري مون کي جيئدان ڏيارجو؟"

تڏهن ڪرتڪ ٺٺي ٽوڙي چيس، "تون ڳڻتي نہ ڪر. جي نٿرت سان بادشاهہ وٽ هلين ٿو، تہ هو تنهنجو ناٺو بہ ڪين ڳنهندو؛ چو ته ڪهڙو بہ ڏاڍو واءُ ڪري لڳي ته بہ نقط وٺن کي پاڙون پٽيندو، جي ڳاٽ

ڪٽي سندس سامهون ٿيندا، ۽ نه ڳاهه جي سٽن ڪي،
جي منهن ورائي نمي پوندا."

نيٺ جڏهن بادشاهه جي دروازي وٽ پهتا، تڏهن
ڏکي ڪـي ٻاهر ٻيهاري پاڻ پيهي بادشاهه وٽ آيا.
بادشاهه پڇين ته "ڪوهن مروڻ جو پتو پيو يا نه؟"

دوتڪ عرض ڪيو ته "خداوندا! جيترو توهان
فرمايو ٿي، تنهن ڪان ٻه چار رتيون سرس ٿي اسان ڪي
ڏسڻ ۾ آيو، پر اسان آن ڪي ريهي ريبي آندو آهي؛
۽ هو هاڻي حضور جن جي قدمبوسيءَ لاءِ دروازي
تي حاضر آهي." اها ڳالهه ٻڌي بادشاهه گهڻو سرهو
ٿيو، ۽ جڙي جـُڪي تخت تي ويهي هڪل ڪيائين.
تنهن تي ٻيئي گدڙ ويـا، ۽ نٽ مان وٺي آئي آن
ڏکـي ڪـي حاضر ڪيائون، ۽ سلام ڪرايائونس.
بادشاهه خوش ٿي ان ڪي سروپاءُ ڏڪائي، ۽ سندس
رهڻ لاءِ هڪڙي جاءِ رٿيائين، جتي هو وڃي ٽڪيو."

پوءِ بادشاها گدڙن ڪي ڪيترو سارو مال انعام
ڏنو، ۽ ڪرتڪ ڪي پنهنجو خزانچي ڪيائين ۽ ٻنهي
ڪي پاڻ وٽ سڏي ويهاري پڇيائين ته "خبر ڪريو،
اوهان هن ڪي ڪهڙيءَ ريت آندو؟"

دوتڪ عرض ڪيو، "خداوندا! مون پنهنجي عقل
جي سٽيءَ سان هن جو نڪ ٽوپي، ۽ مٺين ڳالهين
جي نوڙيءَ سان نٽ وجهي آڻي حاضر ڪيو آهي.
آءٌ اوهان جو ڪمڪار سدائين دليون جانيون ڪندو

آهيان، هن لاءِ، ته توهين ڏينهون ڏينهن مون تي مهرباني‎ءَ جي نظر وڌائيندا رهو، ۽ ائين نه ٿي پوي، جو ڪو دشمن اوهان جي دل تي منهنجي حق ۾ خصومت جاڳائي، اسان جي وچ ۾ زنگ پيدا ڪري جيئن هن پوڙهيءَ زال راج ڪنور ۽ هڪڙي واپاريءَ جي پٽ جي ياراڻيءَ ۾ ٿورڙيءَ ڳالهه تان ڇڪڙي وجهي ڏني هئي."

شينهن پڇيو ته، "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

١٠ — پوڙهي زال، راج ڪنور ۽ واپاريءَ جو پٽ

دوتڪ چيو "مون ٻڌو آهي، ته دولاگر نالي هڪڙي جبل جي هيٺان ڪا ندي پئي وهي. تنهن جي ڪنڌيءَ تي ٻوندي نالي هڪڙي شهر ۾ هڪڙو راجا راج ڪندو هو، جنهن جي ڀنڊاري ۾ ڏهاڙي هڪ سؤ مڻ رڳو لوڻ جا کپندا هئا، تنهن کان سواءِ ٻيو سيڌو سامان. ان راجا کي هڪڙو سڪيلڌو پٽ هو، جنهن کي هو ايترو پيار ڪندو هو، جو هڪ پل به اکين کان پاسي ٿيڻ ڪين ڏيندو هوس، ۽ جيڪڏهن هن کان ڪا خطا ٿي ويندي هئي، ته به هن جي دل ڪڏهن ڪين ڏکوئيندو هو."

هڪڙي ڏينهن آن راڄ ڪنور پنهنجي نوڪرن کان پڇيو ته "هن شهر ۾ ڪو اوهان کي هوشيار چونپڙ ڪيڏاري سڃهي؟"

هنن جواب ڏنو ته "هڪڙي واپاريءَ جو پٽ، ڏنپت نالي، ڏاڍو هوشيار چونپڙ جو ڪيڏاري آهي، جي حڪم ٿئي ته وٺي اچونس."

راڄ ڪنور حڪم ڏنو. تنهن تي نوڪرن ان واپاريءَ جي ڏيڍيءَ تي اچي ڏنپت کي سڏ ڪيو. ڏنپت ٻاهر نڪري، راجا جي نوڪرن کي آيل ڏسي ڏاڍو ڊنو، ۽ پڇيائين ته "ڪيئن آيا آهيو؟"

هنن وراڻي ڏني ته "تون ڪو الڪو نه ڪر، توکي راڄ ڪنور چونپڙ کيڏڻ واسطي ڪوٺيو آهي."

تڏهن ڏنپت سونين روپين سارين سان جڙتو چونپڙ ۽ ٿورا قيمتي جواهر پاڻ سان کڻي آيو، راڄ ڪنور جي سو پيا ڏسي ڏاڍو سرهو ٿيو ۽ سلام ڪري ٿورا جواهر آن مان ڪڍي هن جي اڳيان پيشا رکيائين.

راڄ ڪنور اهي پيٽ قبول ڪئي ۽ چونپڙ وڇائي ويهي هنهي جڻن راند ڪئي.

ڪجھ ڏينهن ته پاڻ ۾ منوست پئي پيا. نيٺ جڏهن ڏنپت اتان موڪلائي اٿيو، تڏهن راڄ ڪنور هڪڙي سيتا رامي (گني) ڪڍي هن کي هٿ ۾ ڏني، ۽ چيائينس ته تون ڏهاڙي پيو مون وٽ ايندو رهج. تنهن تي هو

روز راج ڪنور وٽ ويندو هو، ۽ روز جو روز ساڻس چؤنپڙ کيڏي هڪڙي سيتارامي وٺي گهر ايندو هو. اهڙيءَ طرح ڪي ڏينهن گذريا ته اچي هنن ٻنهي جي پاڻ ۾ محبت لڳي، تان جو ڪنور به هن جي گهر اچڻ وڃڻ، ۽ ائين پهر ساڻس گڏ گذارڻ لڳو، ۽ ايتري قدر راند ۾ محو ٿي ويو، جو ملڪ، لشڪر ۽ ٻيا دنيوي ڪم ته رهيا پنهنجي ماڳ، پر کائڻ پيئڻ به ڪن وقتن ۾ وسري ويندو هوس.

پيءُ پنهنجي پٽ جا هي افعال ڏسي ڏاڍي ويچار ۾ پئجي ويو ۽ هڪڙي ڏينهن پنهنجي ديوان کي سڏائي چيائين، ته "آءٌ ڄاڻان ٿو ته منهنجو پٽ مون کان پوءِ سڄو خاندان ۽ ملڪ ناس ڪندو، تنهن ۾ ڪو اهڙو اُپاءُ سنجهيئي ڪر، جو هن ٻنهي يارن جي پريت ۾ ڀڃڪ پوي."

ديوان ويچاري ڪيتريون ئي رٿون رٿيون، ۽ گهاٽ گهڙيا، پر ڪو به ڪونه ٻيٺو. آخر هڪڙي ڏينهن هڪڙيءَ زال اچي بادشاهه وٽ عرض ڪيو ته "خداوند! جيڪڏهن مون کي حڪم ملي، ته آءٌ توريءَ هڪڙيءَ ڳالهه سان ٻنهي کي رسائي ڇڏيان؟"

بادشاهه چيس "اهو ڪم ڏاڍو ڏکيو آهي، پر جي تون سمجهين ٿي، ته ائين ڪينهي، ته چؤ ڪيترن ڏينهن ۾ اهو ڪم پورو ٿي سگهندو، ۽ ڪيتري محنت ۽ خرچ ڪرڻو پوندو؟"

ان زال ورائي ڏني ته ”اي بادشاھ! دوستي رکڻ ۽ چڱو ڪم ڪرڻ، اھي ٻئي ڳالھيون ڏاڍي ڏاڪڙي ۽ ڪشالي سان ٿين ٿيون. پر دوستيءَ ۾ ڍنگ وجهڻ جهڙي ٻي سٽري ڳالھ ئي ڪانهي، ۽ هڪڙي پلڪ ۾ اهو ڪم ٿي تو پوي.“

اھا ڳالھ ٻڌي بادشاھ کي حيرت لڳي، ۽ ھن سان اقرار انجام ڏيئي وٺي ھن کي روانو ڪيائين. ھوءَ زال ٻه هتان هلي اتي آئي، جتي ھي ٻئي يار ويٺا هئا ۽ ايندڙي شرط ڏنپت کي سيج ڏيئي ٻاھر اچڻ لاءِ اشارو ڪيائين. تڏھن ڏنپت ڪنور جي منھن ڏي نھارڻ لڳو. ڪنور ڏسي ھن کي چيو ”وڃي ٻڌ ته ڇا ٿي چوي.“

ھو اٿي ٻاھر ويو ته ايتري ۾ ھوءَ ڏوتي ھن جي دڪن ۾ ڳڙٻڙ ڪري ھلي ويئي. ھو ويچارو ڏنپت وسو ٿي موٽي اچي ويٺو. ڪنور پڇيس ته ”پوڙھيءَ توکي ڇا چيو؟“

ھن سنھن کٽي چيو ته ”مون کي ڪجهه ڪين چيائين.“

انهي رد بدل ڪندي ٻه۔ ٽي گهڙيون گذري ويون. تڏھن ڪنور چوڻ لڳو ”اڃا ھاڻي منهنجي اکين اڳيان ھوءَ زال توکي ڪي ڪجهه ڪن ۾ چئي ويئي آھي ۽ تون اليو ٿو وڃين؟“

ائين چئي اتان اٿي ڪڙو ٿيو ۽ پنھنجي گھر ۾ اچي نوڪرن کي موڪليائين، ته وڃي ڦلاڻيءَ پوڙھيءَ زال

کي مون وٽ وٺي اچو. ايتري ۾ هوءَ ڊوڙندي ڳري گهران ٻي موٽي اچي ڏنپت وٽ ويٺي هئي، نوڪر به ڳوليندي وچي آتان هٿ ڪري ڪنور وٽ وٺي آيس.

ڪنور پڇيس ته "ڙي زال، ڊوهي اٿئي، جي سچ نه چيو اٿئي. ٻڌاءِ ته تون ڪير آهين؟ ۽ سوير ڪيئن آئي هئينءَ؟"

وراڻي ڏنائين "آءٌ هن ڇوڪر جي پيءُ جي قديم پورهيت آهيان ۽ منهنجي ڌيءَ مون کي چيو، ته منهنجي پٽ کان پڇي آئي ڏي، ته ڪنور کي تو ڪارايو يا نه."

تڏهن ڪنور پڇيو ته "ڇا؟"

هن وراڻي ڏني ته "سائين، اها مون کي پڪي سڌ نه آهي ته ڇا، کيرڙي ٻي چيائين يا ڪا ٻي شئي!"

اها ڳالهه ٻڌي ڪنور هن کي رخصت ڏني، پر دل ۾ چوڻ لڳو ته جيڪڏهن ڇگي شئي هجي ها، ته ڇاڪاڻ ڏنپت مون کان لڪائي ها، ۽ چو ايترا سنهن کڻي ها. شايد اها شئي زهر هوندي، ته به شڪ ڪونهي. اٿين ڪري نوڪرن کي حڪم ڏنائين، ته ڏنپت کي وٺي وچي فلاڻي ٻوٽي تي ماري ڇڏيو، جو اهڙي نالائق جو منهن وري نه ڏسان. تنهن تي نوڪرن وٺي وچي ڏنپت کي ماري ڇڏيو."

"تنهن ڪري، جهان پناهه! آءٌ به ڊچان ٿو، ته متان ڪو منهنجو به اهڙو ويري جاڳي پوي، جو

مون تي ڪوڙي سچي چپ رکي مون کي بي عزتو ڪري. ڏاهو ماڻهو اهو، جو دوست دشمن کي سڃاڻي ۽ ڪڏهن به دشمن جي چوڻ تي لڳي پنهنجي دوست جي خانه خرابي نه ڪري."

تڏهن شينهن ڪلي چيو، "تون ڪو به فڪر نه ڪر، مگر پنهنجي ڪم تي قابو رهج."

نيٺ دوتڪ ۽ ڪرتڪ بادشاهه وٽان امداد وٺي ۽ سروپايون ڏڪي، خوش ٿي گهر ڏي موٽيا. ۽ ڪيترا ڏينهن هنن ٻنهي پنهنجا پنهنجا ڪم بادشاهت جا هلايا ۽ ڏينهون ڏينهن ويا اقبال ۾ چڙهندا. پر ويچارو سنجوڳ درجي بدرجي ويو گهٽبو، تان جو وڃي نيچ نوڪرن جي قطار ۾ گڏيو، ۽ بادشاهه جي منهن تي نه چڙهڻ ڪري سندس نالو ئي گم ٿي ويو.

هڪڙي ڏينهن پنڊڪارڻ نالي بادشاهه جو پاڻ شڪار تي سنبريو. سنجوڳ جو اُن وقت اوڏڙو بيٺو هوس، تنهن اها ڳالهه ٻڌي اچي هن کي عرض ڪيو، "خداوند، ڪالهه هيترو سارو جو شڪار آيو سو سڀ ڪٿو ويا؟"

پنڊڪارڻ جواب ڏنس، ته "ان جي دوتڪ ۽ ڪرتڪ کي خبر هوندي."

تڏهن موٽي چيائين، ته "سائين، هنن کان پڇڻ گهرجي، ته ان مان ڪي بچيو يا سموروئي ڪٿو؟"

تڏهن پنڊڪارڻ ڪلي چيو، ته "شڪارن جي ڪا هتي ڪمي آهي ڇا؟ اهڙا شڪار گهڻائي پيا روزجا روز

اچن. جيڪي ڪائي سگهون سو ڪائون، باقي نئي هو پنهنجي ڪتب لائيندا آهن."

تڏهن سنجوڳ چيو، ته "اي ڏٽي! هي ڳالهه خيرخواهي ۽ عقل ڪان ٻاهر آهي، جو اوهان جي حڪم ڏاران هو خزاني مان ڪي به ڪٺي وڃن. بادشاهه پنهنجو خزانو ساهه وانگي سنڀاليندا آهن، ڇاڪاڻ ته جي خزانو نه هجي، ته نڪي لشڪر ڪٺو ٿي سگهي، ۽ نڪي ڪي بادشاهت ٿي جٽاءِ ڪائي، ۽ خزاني جي پوري پرگهور نه لهڻ هڪڙو وڏو عيب آهي. جيئن ته چيو اٿن، ته خزاني جي حق ۾ هي چار ڳالهيون هئڻ نه گهرجن: (١) آپت ٿوري ڪپت گهڻي، (٢) اجايو خرچ، (٣) ڪم نظري، (٤) ڦر جي مال جو خزاني ۾ گڏجڻ."

اها ڳالهه ٻڌي پندڪارڻ بادشاهه کي وڃي چيو، "دوتڪ ۽ ڪرتڪ کي اوهان ايتري اختياري خزاني تي ڏني آهي، جو يقين آهي ته هڪڙي ڏينهن اوهان سان سامهون ٿيندا، تنهن ۾ صلاح آهي ته، خزانو هنن جي هٿان ڪڍي سنجوڳ جي حوالي ڪجي، ۽ هنن ڪان رکو وزيريءَ جو ڪم وٺجي، ڇاڪاڻ ته سياڻا چئي ويا آهن، ته ٽن ڄڻن کي پنهنجي خزاني جو مختيار ڪرڻ نه گهرجي: (١) پنهنجي عزيز کي، (٢) جنگي سپاهيءَ کي، (٣) ان کي جو ڪنهن اوکيءَ مهل ڪم آيو هجي.

ڇو ته: (١) جيڪڏهن پنهنجي کي ڏبو، ته آو پنهنجائي ڄاڻي ڪائي کپائي ويندو، ۽ دل ۾ چوندو

تہ مون کي ڇا ڪندا ۽ مون کان ڇا ٻرائي وٺندا ۽ جي هن کي ستائبو تہ ماڻهو ڪلندا ۽ چوندا، تہ واهہ جي ٿا پنهنجي سان رهائين. (٢) جيڪڏهن سپاهيءَ جي حوالي ڪبو. تہ او پنهنجي ترار جي زور تي ڪائي ڪپائي ڇڏيندو، ۽ جي وري ڪانئس گهربو، تہ وڙهڻ ايندو. (٣) جيڪڏهن ان کي ڏبو، جو اوڪيءَ مهل ڪم آيو هوندو، تہ او مالڪ کي پنهنجو احسانمند ڄاڻي هڙئي کڻي ويندو ۽ پڻسن جي موٽي ملڻ لاءِ هن تي سختي ڪبي، تہ سيڪنهن کي چوندو تہ ڏسو، مون هنن سان ڪهڙيون ڀلايون ڪيون، ۽ هي انهن جا ڪهڙا ٿا ٻاڙا ڏينم.

سو اي بادشاهہ! انهن ٽنهي شخصن کان سواءِ ٻئي جنهن ۾ ايمان ڏجهي، تنهن کي خزانچي ڪجي، ۽ ان تي بہ نظر رکجي، تہ ڪا خيانت تہ ڪانہ ٿو ڪري؛ پوءِ جي ان کي بہ بي ايماني ڪندو ڏسجي تہ ڪانئس وري خزانو کسي، ڪنهن ٽئين جي حوالي ڪجي، انهيءَ لاءِ تہ ان کي ڏسي ٻيا عبرت وٺن".

بادشاهہ چيو، تہ "اي ادا! جيڪي تون چئين ٿو، سو سچ آهي. آءٌ پڻ ڄاڻان ٿو تہ دوتڪ ۽ ڪرتڪ منهنجي خزاني تي ڇڳا هٿ رکيا آهن. نہ رڳو ايترو پر بي حيا بہ ٿي پيا آهن."

پنڊ ڪارڻ چيو، تہ "حڪيمن جو قول آهي تہ سچو وزير آهو آهي، جو سڀ اسباب هڪيو رکي، ۽ هي ڳالهہ خاص مون اوهان جي خيرخواهيءَ لاءِ صلاح طريقي ڪئي آهي."

بادشاهه اها ڳالهه ٻڌي سنجوڳ کي خزانچي مقرر ڪري، سمورو خزانو ڪٽي سندس حوالي ڪيو. پوءِ جڏهن دوتڪ ۽ ڪرتڪ ڪچهريءَ جو رخ ڦريل ۽ بادشاهه جو ڳالهائڻ مٺيل ڏٺو، تڏهن پاڻ ۾ چوڻ لڳا ته "ٻلي ٻليءَ شير پڙهايا، جو ڦر ٻلي ڪون ڪاوڻ آيا." ڏٺو، جنهن ڪي آٽي اسان بادشاهه سان ملايو، سو هاٽي هٿ ڌوئي اسان جي پٺيان لڳو آهي. جيڪڏهين اسين هن کي نه آٽي شينهن سان ملايون ها، ته چو جيڪر اسان سان اهڙي هلت ٿئي ها. اسان جو ڪيو اسان کي آڏو ڦريو. پر هاڻي اهڙي سٽ سٽڻ گهرجي. جو شينهن ۽ ڏڳي جي وچ ۾ جهڙي ڍنگ سان اسان دوستي رکائي، تهڙي ئي ڍنگ سان وري منجهن زنگ وجهي ڏيون، جئن سيتا ۽ رام جي وچ ۾ رام جي ڀينرن وڌو هو."

ڪرتڪ پڇيو ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

دوتڪ چيو ته "اهو وستار ڏکهو آهي، پر آءٌ تو کي ان جو چڱو ٻڌايان ٿو."

١١- سيتا، رام ۽ رام جون ڀينرون

"سيتا ۽ رام ۽ آن جي ڀاءُ لڇمڻ، انهن ٽنهي چئن ٻارهن ورهين تائين ٻنواس ورتو. جڏهن لنڪا ۾ راون اها ڳالهه ٻڌي، تڏهن هو آن ٻن مان سيتا کي ڪنهن تجويز سان ڪٽي ويو. نيٺ رام گهڻين محنتن ۽ مشقتن کان پوءِ سيتا کي موٽي هٿ ڪيو.

سيتا جو ست سيل رهجي آيو هو، تنهن سان رام وري لهي ويو، ۽ اڪثين جيتري هن سان دل رکيو

پٽي آيو. پر رام جون ڀ ڀينرون جي سيتا جون حاسد هيون، تن کان اها ڳالهه سٺي نه ٿي، ۽ هڪڙي ڏينهن پاڻ ۾ صلاح ڪيائون ته ڪا تجويز ڪجي، جو اسان جو ڀاءُ پنهنجيءَ زال کي ايترو پيار نه ڏئي.

تڏهن هڪڙي انهن مان آئي ڀيءَ کي چوڻ لڳي، ته "هائي ڏس ته آءُ توکي مزو ٿي ڏيکاريان." ائين چئي پنهنجي ڀاءُ جي گهر ۾ پيهي ويئي، ۽ ڀاڄائيءَ کان مسخريءَ طور کلي پڇيائين "سيتا، توکي ياد آهي ته راوڻ جي شڪل ڪهڙي هئي؟"

سيتا وسوڙيل هن هرتالڻ جو مڪر نه سمجهي، پنهنجي سچائيءَ سان چيو "هائو، راوڻ کي ڏهه سسيون، ويهه اکيون، ۽ سؤ آڱريون هيون."

تڏهن هن چيس، ته "ڀلائي ڪري مون کي ان جي تصوير ڪڍي نه ڏيکارين؟"

سيتا هن ڪوڙيءَ ۽ ڪميڻيءَ جي مت تي لڳي، نسنگ ٿي، ويهي آڱر سان ڌرتيءَ تي راوڻ جي شڪل ڪڍي. ايتري ۾ سندس مڪر ڀلڻ نڻان آئي چيو، "تون جيتري ۾ اها شڪل ڪڍي پوري ڪرين، تيتري ۾ آءُ پنهنجي پٽ کي چڳڙ ڏيئي ٿي اچان."

ائين چئي رام، جنهن اوڏي مهل ويـٺي چؤنپڙ راند ڪيڏي، تنهن وٽ ويئي، ان کي پانهن کان وٺي، جنهن هنڌ سيتا اها تصوير ويٺي ڪڍي، ان هنڌ وٺي آئي چيائينس ته اچهو ڏس، سيتا کي راوڻ جي ايتري ته

سار آهي، جو نو ڪلائيءَ ۾ سندس تصوير ڪڍڻ سان پاڻ کي پيئي وندرائي."

اها ڳالهه ٻڌي ۽ اها تصوير ڏسي رام کي ڪمان پيو، ۽ ڪروڌ جي چوڻ لڳو، "اي سيتا! آءٌ توکي ماريان ڪين ٿو، ڇا ڪان ته استرين کي مارڻ نامردن جو ڪم آهي، پر هاڻي ڇڱي ڳالهه هيءَ آهي ته تون منهنجي گهر مان نڪري وڃ."

دوتڪ اها ڳالهه پوري ڪري چيو "ڏس، جنهن عورت جي سببان رام سمنڊ تي بند ٻڌي، ۽ لنڪا کي ساڙيو، ۽ سوني ڪوٽ کي ڀڳو، ۽ راوڻ کي ماريو، تنهن ساڳيءَ ست وادڻ عورت کي وري ڪوڙيءَ ڳالهه تي پنهنجي گهر مان لوڌي ڪڍيائين. اها ڪهڙي ڳالهه آهي جا مڪر ۽ ڪيڏ مان ٿي نه سگهندي؟"

تڏهن ڪرتڪ چيو ته "سنجوڪ ۽ شينهن جي وچ ۾ تمام ڪَهري ۽ گهاٽي دوستي آهي سا ڪهڙي ريت ڇنائيندين؟"

دوتڪ چيو "اي يارا! جيڪو ڪم تجويز سان ٿئي ٿو، سو زور سان نٿو ٿئي. هڪڙي ڪانءَ به تجويز سان نانگ مارائي وڌو هو. سو سنجوڪ ڪهڙي شئي آهي، جنهن کي آءٌ ڏاهي نه سگهندس."

تڏهن ڪرتڪ پڇيو ته "اها ڪانءَ واري ڳالهه ڪيئن آهي؟

١٢_ ڪانءُ ۽ نانگ

دوتڪ چيو، "ڪنهن وڻ تي هڪڙو جوڙو ڪانئن جو گهڻن ڏينهن کان رهندو هو. انهي وڻ جي ٿڙ ۾ هڪڙي

ڏوڙ هئي، تنهن ۾ هڪڙو واسينگ نانگ هوندو هو. آن ڪانءَ جي ماديءَ پنهنجي آکري ۾ ڪي آنا لاٿا هئا، تن مان ڦوڙن ڏينهن ڪان پوءِ ٻچا ٿيا.

جڏهن آهي ٻچا مهيني ڪن جا ٿيا، تڏهن آهو واسينگ پنهنجي ڏوڙ ڪان نڪري، هري هري آن وڻ تي چڙهيو. ڪانءُ آن مهل آتي هڪيو ڪو نه هو. نانگ انهن ٻچن کي آکيري مان ڪڍي ڪائي ڪپائي ڇڏيو. ڪانءَ جي مادي جا ٻيءَ ڏاريءُ تي ويٺي هئي، تنهن ڪيترو تان ڻان ڪئي ۽ گهٽوئي واجهايائين، پر ڪنهن ٻه ڪونه اونايس، نڪو داد ڪيس. نيٺ جڏهن ڪانءَ نانگ جي ظلم ۽ زبردستيءَ جي ڳالهه ٻڌي ڏاڍي ڏک ۾ پئجي ويو، ۽ روئڻ پٽڻ وچان ڪائڻ پيئڻ ئي ڇڏي ڏنائين. تنهن تي هيڏي هوڏي جا ڪانءَ سڀ پاڻ ۾ گڏجي آن ڏکويل وٽ آيا ۽ هن کي دڙ دلاسا ڏيئي ڪارائي پياري ويس.

هڪڙي ڏينهن ماديءَ نر کي چيو، ”هاڻي هتي نکڻ چڱو نه آهي، صلاح آهي ته هلي ڪنهن ٻيءَ آمن جهڙيءَ جاءِ ۾ رهجي، ڇو ته سياڻا چوندا آهن ته ٽن ڳالهين ڪان انسان کي ڀڄڻ گهرجي: (١) بي وفا زال ڪان، (٢) آن گهر ۾ رهڻ ڪان، جنهن ۾ نانگ جو واسو هجي، (٣) جاهل ماڻهوءَ جي دوستيءَ ڪان.“

تڏهن ڪانءَ چيو، ”ٿورو ڏيرج ڪر، ڀاڻيهي ڏسنديءَ، ته آءٌ پنهنجن ٻچن جو ڪيئن ٿو هن نانگ ڪان وير وٺان.

ماديءَ چيو تہ ”هن وقت اهي ڪوڙا قصا ڪين ڪر، تو ۾ ايترو وت ڪٿي آهي، جو هن ڪان بدلو وٺي سگهين؟“

تڏهين ڪانءَ وراڻي ڏني، تہ ”اني .وت جي ڳالھ ئي ڪانهي. اهڙن ڪمن ۾ عقل گهرجي. تو جيڪس هن سهي جي ڳالھ ڪين ٻڌي آهي، جنهن پنهنجي عقل جي زور سان شينهن کي بہ ماري وڌو هو.“

تڏهن ماديءَ چيو، تہ ”اها بہ ڪوڙي ڳالھ هوندي، سهو ڀلا ڪيئن شينهن کي ماري سگهندو؟“

١٣- سهو ۽ شينهن

ڪانءَ چيو تہ ”هڪڙي جهنگ ۾ ڀاتين ڀاتين جا جانور رهندا هئا. اوچتو دردانت نالي هڪڙو شينهن ڪنهن جبل مان نڪري، انَ جهنگ ۾ اچي نڪيو، ۽ ڏهاڙي ڏهہ-ٻارهن جانور ماري تن مان هڪڙو کائي، ٻيا سڀ اتي ڇڏي هليو ويندو هو.

اجا ٿورا ڏينهن انهيءَ ريت نبريا، تہ گهڻا جانور چٽ ٿي ويا. اها روبڪار ڏسي، سڀيئي جانور گڏجي پاڻ ۾ چوڻ لڳا، تہ جيڪڏهن انهيءَ طرح اسان ۾ ٿاڪڙو پيو پوندو تہ ڪن ڏينهن ڪان پوءِ هن جهنگ ۾ اسان جو ٻچ بہ ڪونہ رهندو. نيٺ گڏجي صلاح ڪيائون، تہ ڪنهن سياڻي کي شينهن ڏي موڪلجي،

جو وڃي هيءُ ڳالهہ ان جي ڌيان تي آئي، تہ جڏهن تنهنجي پيٽ پرڻ لاءِ هڪڙوئي جانور بس آهي، تڏهن تون گهڻن کي مارڻ جو پاپ پاڻ تي ڇو ٿو چاڙهين؟ هڪڙو جانور جيڪو کپئي سو اسين روز توکي گهر ويٺي رسائي ڏينداسون.

پوءِ جڏهن هيءَ صلاح سڀني مڃي، تڏهن انهي نياپي کي پهچائڻ لاءِ گهڻن جي راءِ ٿي، تہ هڪڙي گدڙ کي موڪلجي. پر هڪڙو سهو، جو اُن مجلس ۾ ويٺو هو، سو اٿي چوڻ لڳو تہ "اي يارا! هي ڪم گدڙ کان ڪڏهن ڪين برابر ٿيندو. اٿلندو هو وڃي هڪ جي ٻي ڪري ايندو، ڇو تہ جڏهانڪر شينهن هن جهنگ ۾ آيو آهي، تڏهانڪر اسان جي گهرن ۾ پنهنجي ۽ گدڙن جي گهرن ۾ شادمانو ٿيو آهي."

هيءَ ڳالهہ ٻڌي گدڙ ڪاوڙجي چوڻ لڳو تہ جيڪڏهن منهنجي وڪالت توکي قبول نہ آهي ۽ مون کي فتوري ٿو ڄاڻين، تہ چڱو تون ئي وڃي پلي آجر ڪماءِ."

تنهن تي سهو سنبهي، اٿي شينهن ڏي هليو. جڏهن اتي پهتو، تڏهن شينهن پڇيس "ڙي ڪيئن آيو آهين؟"

هٿ ٻڌي عرض ڪيائين، 'خداوندا! هن جهنگ جي رهاڪن مون کي وڪيل ڪري اوهان جي خدمت ۾ موڪليو آهي؛ ۽ هيءُ عرض ڪيو اٿن، تہ اوهان کي ايترن جانورن کي مارڻ مان ڪهڙو سود ٿو ٿئي؛

اسين سرڪار جي حضور ۾ اقرار ٿا ڪريون، تہ هر روز هڪڙو جانور توهان کي پهچائي ڏينداسون، ۽ ان ڳالھ ۾ ڪوبہ تفاوت نہ ڪنداسون."

شينهن اها ڳالھ قبول ڪئي. سهو اتان موڪلائي موٽي اُن جهنگ ۾ آيو ۽ جيڪا گفتگو ٻنهي جي وچ ۾ هلي هئي، سا سربستي اچي سنگتين کي ٻڌايائين. تنهن کان پوءِ ڏهاڙي هڪڙو جانور شينهن کي پهچائيندا رهيا.

هڪڙي ڏينهن جڏهن خود انهي سهي جي نوبت آئي، تڏهن ويچاري ڏچي دل ۾ ويچار ڪيو تہ هاڻي ڪا اهڙي بازي ٻڪيڙيان، جو ڳالھ بہ رهجي اچي ۽ شينهن جي چنبي کان بہ ڇٽان. اهو خيال ڪري پنهنجن ٻچن کان موڪلائي رئندو شينهن ڏانهن هليو. ٿورو هلي واٽ تي ترسيو ۽ ويچار ڪيائين تہ جانورن مون کي ڏاڍو سياڻو ۽ ڏاهو سمجهيو ٿي پر جيڪڏهن منهنجي سياڻپ مون کي ڪم نہ ايندي، تہ ڪا مٽي کان پوءِ ڪم ايندي ڇا؟ ائين ڪري اتان آٿي اڳتي هليو.

جڏهن شينهن وٽ آيو، تڏهن هو جو بک کان ڇتو ٿيو ويٺو هو، سو گجندي چوڻ لڳو، "اڙي منهنجي ڪاڏي ۾ اڄ هيتري دير ڇو پيئي؟ منهنجي نيرن جي مهل ٽي ٽري ويئي." تڏهن سهي ويچاري

ڏڪي ڪنبي چيو، "جيڪڏهن مون کي جيئدان ملي، ته عرض ڪريان؟"

شينهن چيس، "سگهو چؤ ته ڇا آهي؟"

سهي چيو، تہ "منهنجا خاوندا! مان هيڏانهن هليو ٿي آيس، ته واٽ تي هڪڙو ٻيو شينهن گڏيم، سو ڏسي منهنجي پٺيان پيو، تڏهن مان اٿي ڀڳس، ۽ رڙ ڪري چيومانس، ته "توکي بادشاهه دردانت نٿو سڃڃي؟" تڏهن هو چوڻ لڳو ته "اڙي دردانت ڪهڙي شئي آهي، جو مون سان وڙهي، يا هن جهنگ ۾ ٽڪي سگهي؟ هاڻي مان توکي ڇڏيان ٿو، تون وڃي هن کي اها ڳالهه ٻڌائج. سو غريب پرورا مون اوهان کي ڄڻايو، اڳتي مالڪ آهيو."

شينهن اها ڳالهه ٻڌي سڙي ڪامي چيو، تہ "اڙي، تون مون کي هلي آها جاءِ ته ڏيکار."

سهو اڳيان، ۽ شينهن پٺيان، ويندي ويندي اهڙي ڪنهن جهنگ ۾ ولي ويس، جنهن ۾ هڪڙو تمام اونهو کوهه هو. ۽ انهي کوهه جي پر تي بيهي چوڻ لڳس ته "سائين! اواجهو. اهن کوهه ۾ اوهان جو ويري."

تڏهن شينهن ان کوهه ۾ ليئو پائي ڏٺو، ۽ پنهنجو پاڇو پاڻيءَ ۾ ڏسي، سهي جي ڳالهه سچي ڄاڻي، ڪاوڙجي گجگوڙ ڪيائين تہ اهڙوئي آواز موٽي کوهه مان ٻڌائين، تڏهن هيڪاري پڪ ٿيس ۽ غصي ۾ ٿي آن کوهه ۾ ٽپو ڏيئي ڪري پيو ۽ آتي ئي غوطا کائي مري ويو."

اها ڳالهه پوري ڪري ڪانءُ چوڻ لڳو، ”اي پياري! جهڙيءَ طرح سهي ڪيڏ سان شينهن کي ماريو تهڙي طرح آءٌ به هن نانگ کي ناس ڪندس.“

ماديءَ پڇڻ لڳيس ”جيڪڏهن توکي اهڙو عقل آهي ته دير ڇو ٿو ڪرين؟ ڪانءَ چيو ته عقل وارن چيو آهي ته تڪڙ ڪم شيطان جو آهي. سنڌيءَ واري به چيو آهي: دير پيا درست ٿيا. اڄ مان پنهنجي دل ۾ تجويز ڪندس ۽ سياڻي انهي ڪم کي لڳي پورو ڪندس.“

ماديءَ چيس، ته ”اي پيارا! جنهن کي ڪم ڪرڻو آهي، ۽ اهو ٿي سگهيس ٿو، سو جي چوي ته، مان اڄ نه سياڻي ڪندس، ته انهيءَ جهڙو مورک دنيا ۾ ڪوليو ڪونه لڀندو. تنهنڪري هاڻي سٽ وڃي هن جي مارڻ جي ڪا تجويز ڪر.“

تنهن تي ڪانءُ اُتان اُڏامي، بادشاهه جي محلات جي مٿان وڃي ويٺو. انهيءَ مهل بادشاهه جي ڌيءَ ويٺي آتي وهنتي، ۽ پنهنجو نولکو موتين جو هار ڳچيءَ مان لاهي ڪليءَ ۾ ٽنگي ڇڏيو هئائين. ڪانءُ اهو ڏسي ورتو، ۽ اتان اڏامندي ان کي پنهنجي چهنب ۾ کڻي، ماڙيءَ جي چوٽيءَ تي وڃي ويٺو.

انهيءَ وچ ۾ ٻانهين هل مچايو، تنهن تي بادشاهه کي خبر پيئي، جنهن پنهنجي نوڪرن کي ڀڄي چيو، ته سرت ڪجو، مٿان هي ڪانءُ اکين کان ٽري نه

وڃيوَ. جڏهن ڪانءُ پنهنجي آسپاس ماڻهن جو ميڙ ڏٺو، تڏهن هري هري اڏامندو پنهنجي آکيري ڏانهن هليو، ۽ جيڪي ماڻهو اتي گڏ ٿيا هئا، سي سڀ هن جي پٺيئون ڊوڙيا. ڪانءُ ان ساڳئي وڻ تي وڃي ويٺو، جنهن ۾ آهو نانگ هو، ۽ اهي ماڻهو به سڀيئي وڻ جي هيٺان ڪانءَ ۾ اکيون پائي ڪَنرو ڪري بيهي رهيا.

جڏهن ڪانءُ هي رنگ ڏٺو، تڏهن آهو هار نانگ جي ٻچيءَ ۾ وجهي، پاڻ اڏامي وڃي ٻئي وڻ تي ويٺو. انهن ماڻهن منجهؤن ٻه-ٽي ڄڻا نانگ جي ٻچيءَ مان هار جي لاهڻ لاءِ وڻ تي چڙهيا، پر نانگ انهن ماڻهن کي پاڻ ڏانهن ايندو ڏسي ڦڻ ڪڍي ڦوڪون ڏيڻ لڳو. تنهن تي انهن ماڻهن ڊپ کان هيٺ لهي هڪڙي واڍي کي گهرايو. پوءِ انهي وڻ کي پاڙون وڍارائي، نانگ کي ماري، هار بادشاهه وٽ کڻي آندو."

"سو اي ڪرتڪ! ڪانءَ نانگ کي مارايو، ۽ سهي شينهن کي، هيءُ ڏِٺو ڪهڙي شئي آهي، جو عقل جي تجويز سان ماري نه سگهبو؟"

تڏهن ڪرتڪ چيو "اي دوتڪ! جيڪڏهن پاڻ ۾ ٿوم ساري سگهين ٿو ته وچ دير نه ڪر".

دوتڪ هيءَ ڳالهه سڃي ۽ سنجوڪ کي خلاصو نيئي سائنس او ٻيارڀون لهواريون ڳالهيون ڪري، چوڻ لڳس ته سون کي بادشاهه چيو آهي ته تون سنجوڪ کي وڃي چؤ ته سرڪار وٽ لشڪر

گهٽو گهٽ آهي ۽ خزاني جي ڪمي ڪانهي، تنهنڪري لشڪر رکڻ جي اهڙي تجويز ڪري، جو ڪنهن کي خبر نہ پوي ۽ ڪٽڪ بہ سٺني تيار ٿئي".

سنجوڳہ هن جي ڳالهہ تي اعتبار ڪري ۽ خزانو کولي لشڪر رکڻ لڳو. جڏهن دوتڪ ڏٺو، تہ هاڻي لشڪر گڏ ڪرڻ جي پٺيان سنجوڳہ گهٽو خزانو بادشاهہ جو خرچي چڪو آهي، تڏهن شينهن وٽ ادب سان سلام ڪري پنهنجيءَ جاءِ تي بيهي عرض ڪيائين تہ "خداوندا! هنن ڏينهن ۾ مون کي هڪڙو عجيب تماشو ڏسڻ ۾ آيو آهي، پر حضور جن جي اڳيان اهو ظاهر ڪري نٿو سگهان! دانائن جو قول آهي تہ جو اڻ ڪوٺيو ڪنهن جي گهر وڃي يا بنان پڇئي ڳالهائي تنهن جهڙو بيوقوف ڪو ڪونهي؛ ۽ مان ڏچان ٿو تہ متان ڳالهہ ڪرڻ مان منهنجو بہ حال اهڙو ٿئي، جهڙو استاد ڪان هڪڙي شاگرد جو ٿيو هو".

شينهن پڇيو تہ "آها ڳالهہ ڪيئن آهي؟"

١٤ــ استاد ۽ شاگرد

دوتڪ چوڻ لڳو، تہ "مون کي ٻڌڻ ۾ آيو آهي، تہ لکنؤ شهر جي ويجهو هڪڙي وسين آهي، آتي ڪو استاد چوڪر پاڙهيندو هو. پر ان استاد کي آفيم کائڻ جي علت هوندي هئي؛ ۽ جڏهن آفيم جو نشو لهندو هوس، تڏهن ننڊ اچي ويندي هيس، اهڙيءَ حالت ۾ جيڪڏهن ڪو ان کي جاڳائيندو هو، يا

کو شاگرد ڪانئس سبق جو لفظ پڇندو هو، تہ ڪاوڙجي هن کي ماريندو هو، ۽ چوندو هو تہ "اي بيوقوف! مڪتب ۾ پهريائين ادب سکڻ گهرجي".

اهڙيءَ طرح ڪندي هڪڙي ڏينهن سيڻي شاگردن کي تاڪيد ڪيائين، تہ "جيڪڏهن بنان پڇڻ مون ڪان ڪا ڳالهہ پڇي اٿوَ، يا مون کي ننڊ مان جاڳايو اٿوَ، تہ اڌ مئو ڪري ڇڏيندو سانوَ." شاگردن اها ڳالهہ ٻڌي جاڳائڻ جي پچر ئي ڪري ڦٽي ڪئي.

هڪڙي پيري رات جو ڏئي کي اوڏو رکي، هڪڙي شاگرد کي ويٺي سبق ڏنائين، تہ ايتريءَ ۾ پنڪي اچي ويس، ۽ سندس پاڳ جو طرو ڏئي جي لاٽ تي وڃي پيو، ۽ پوءِ شرط اچي پاڳ کي باهہ لڳي ۽ ان ڪان مٿي کي جا لهس آيس، سو آچانڪ ماري پنڪيءَ مان سجاڳ ٿي، ان شاگرد کي چوڻ لڳو تہ "احمق! ڏٺئہ تہ منهنجي پڳڙي پيئي سڙي، پوءِ چو نٿي مون کي جاڳايئہ؟"

ائين چئي هن کي پيري ۾ لپاٽون هنيائين.

تڏهن هن روئي چيو، "سائين، اوهان جهلي ڇڏيو هو تہ ننڊ مان مون کي نہ جاڳائجو ۽ پڇڻ ڌاران ورندي نہ ڏجو، چو تہ اها بي ادبي آهي؛ تنهنڪري مون اوهان کي نہ جاڳايو." اُستاد چيو، "نامراد، پر اها منع تہ ڪانہ ڪئي هيم، تہ ڪنهن جي هاڃ پيئي ٿئي تہ ويٺو . . ڪري ڏسجي، ۽ ٻڌائجيس ئي ڪين!"

تنهنڪري" دوتڪ چيو، "سائين، مان به جي ڪچان ٿو ته بي ادبي ٿي ٿئي، جي نٿو ڪچان ته نمڪ حرامي ٿو ليکجان."

بادشاه فرمايو، "مون توکي پنهنجو وزير انهي واسطي ڪين ڪيو هو، ته جيڪي ڏسين وائسين، سو مون کان لڪائين. هاڻي جيڪڏهين ڪي ڏنو اٿئي، جنهن جي ظاهر ڪرڻ ۾ سرڪار جو فائدو آهي ته سگهو ٻڌاءِ."

تڏهن دوتڪ وينتي ڪري چوڻ لڳو، "جيڪڏهين سائينجن ڀروسو ڪن ته سموري حقيقت ظاهر ڪريان؟"

بادشاه ڪنڌ ڌوڻي چيو "هون." هن وراڻي ڏني، ته جيئن تون ۾ سنجوڳ هاڻي سرڪار کان باغي ٿيو آهي، ۽ اوهان جي حڪم ڌاران لشڪر ڀيو ڳڏ ڪري، ۽ هو سگهارو پڻ آهي."

اها ڳالهه ٻڌي بادشاه جو منهن ڏاڍي هٽي ويو ۽ ڪيترا ئي جاسوس جهٽ پٽ ٻچيائين، ته ان ڳالهه جو پتو ڪڍي اچو.

ٻن-ٽئن ڏينهن کان پوءِ جاسوس موٽيا ۽ اچي عرض ڪيائون ته "جيئندا قبلا، سنجوڳ جي لشڪر ڳڏ ڪرڻ بابت جيڪي ٻڌو اٿوَ، تنهن ۾ ذرو به تفاوت ڪونهي."

تڏهن دوتڪ بادشاه کي چيو ته "سائين، حال اهو آهي، جو اوهان ڪنن سان ٻڌو، غلام ڪا بي ڳالهه ڪانه ٿي ڪئي. اڳتي ته مرضيءَ جا مالڪ آهيو."

شينهن چيو، ”جيڪڏهن سنجوڳ کي هاڻي ماري وجھنديس، تہ چوندا تہ هيءُ ڪھڙو نہ ظالم بادشاهہ آهي، جو جنهن کي پاڻ وٽ گھرائي سروپاءُ ڏڪائي ٿو، تنهن کي وري مارائيندي بہ ويرم ئي ڪانہ ٿو ڪري، انهي ڳالھہ مان آئنندو ڪل ٿيندي.“

دوتڪ عرض ڪيو ”غلام جي ناقص عقل ۾ هيءُ تجويز ٿي اچي، تہ بلفعل خزانو هن جي حوالي مان ڪڍي ڪنهن ٻئي کي سونپجي ۽ هن جو قوت پڻ گھٽائي ڇڏجي، جنهنڪري ڪم-قوت ٿي پوي.“

بادشاهہ دوتڪ جي ڳالھہ مڃي حڪم ڏنو، تہ ”خزانو سنجوڳ جي هٿ مان ڪسي وٺو ۽ سندس قوت پڻ گھٽائي ڇڏيو.“ تڏهن دوتڪ آتان موڪلائي، ٻاهر نڪري، دربان کي چيو، تہ ”بادشاهہ حڪم ڏنو آهي، تہ سنجوڳ کي اڄ کان وٺي مون وٽ حڪم ڏاران اچڻ نہ ڏجو.“

ائين چئي پنهنجي گھر آيو، ۽ سنجوڳ کي آتي گھرائي چيائين تہ ”بادشاهہ توکي چيو آهي، تہ ري ڪوٺيو اڳتي مون وٽ متان اچين، لشڪر ۽ فوج رکڻ ۾ مشغول رهجانءِ.“ موورڪ ڏٺو، نڪ وزير جي ڳالھہ تي پت ڪري ۽ خوش ٿي وڏيڪ لشڪر جي گڏ ڪرڻ ۾ مشغول رهيو، ۽ ڪھڻي ئي ڏينهن گذري ويا، تہ بادشاهہ جي سلام تي بہ ڪين ويو.

تڏهن دوتڪ هڪڙي ڏينهن وجهه ڏسي ڪڇهريءَ ۾ ڪنهن ڪان پڇيو ته "ڪيترن ڏينهن ڪان سنجوڳه هتي نٿو اچي؟"

هن ورائي ڏني "مون کي سڌ نه آهي."

تڏهن بادشاهه چيو ته "ڇهن - پنجن ڏينهن ڪان هو حاضر نٿو رهي؟"

دوتڪ چيو ته "غلام اڳي ئي حضور ۾ عرض ڪيو هو ته "هن وٽ روزمره لشڪر ڀيو گڏ ٿئي، ۽ پڪ آهي ته اڄ نه سڀاڻ حضور جن سان سامهون ٿيندو."

بادشاهه چيو ته 'اي دوتڪ! هن جي ڪپٽ ۽ بي ايمانيءَ جهڙن ڪي ڪي ڳالهيون مون چارين جي واڻون ٻه سڻيون آهن، تنهن ۾ توکي جاسوس جيڪڏهن ڪو عقل وارو سمجهي، ته جهٽ پٽ روانو ڪرينس ته هن جي منصوبي جو واقف ٿي اچي خبر ٻڌائي.'

تنهن تي هڪڙو عقل وارو ڪئو، جو سندس يار هو تنهن کي پاڙهي پڙ ڪري آڻي بادشاهه جي روبرو ڪيائين؛ ۽ ان کي مڃئين ڳالهه، جي تحقيقات لاءِ مقرر ڪرايائين.

جڏهن ڪئو سنجوڳه وٽ ويو، تڏهن سنجوڳه هن سان گهڻو آدر ڀاءُ ڪيو ۽ پنهنجي پر ۾ ويهاري گهڻي تسلي ڏئي پڇيائينس ته 'اوهان جو هتي اڄ ڪيئن اچڻ ٿيو آهي؟"

ڪئي چيو ته 'دوتڪ وزير مون کي اوهان ڏي موڪليو آهي، هن لاءِ ته بادشاهه جلد سواريءَ تي

نڪرڻ وارو آهي، تنهن ۾ اوهان کو لشڪر تيار ڪيو هجي ته چڱو، جي نه ته بادشاهه جيڪڏهن پڇي ته ڪهڙي ورندي ڏيونس؟"

سنجوڳ چيو ته منهنجي پاران وزير کي سلام ڏيئي چئجو، ته "مون بادشاهه جي اقبال سان هڪڙي وڏي فوج گڏ ڪئي آهي، ۽ ٿورو لشڪر پيو به رکي وٺان، ته پوءِ خدمت ۾ اچي حاضر ٿيندس." ائين چئي ان کي سوکڙي سڙي ڏيئي روانو ڪيائين.

جڏهن ڪٺو ڪچهريءَ ۾ اچي حاضر ٿيو، تڏهن بادشاهه پڇيس ته "چا ڏٺئه؟" عرض ڪيائين، ته "جيئندا قبلا، آءٌ پنهنجي اکين سان ڏسي آيو آهيان، ته هن بيشمار لشڪر گڏ ڪيو آهي ۽ سندس ڳالهائڻ ٻولهائڻ، هلت چلت ۽ سندس نوڪرن چاڪرن جي چوڻ مان ائين پروڙيو اٿم ته هو اڄ نه سڀان سائينجن سان سامهون ٿيندو."

هيءَ ڳالهه ٻڌي بادشاهه کي اهڙي ڪاوڙ لڳي، جو اٿندي ئي وجي سنجوڳ کي ماري وڌائين. مگر موٽي جڏهن هن جي وفاداريءَ ۽ ڀلائيءَ جون ڳالهيون اچي ياد پيس، تڏهن اوسان ڪائي چيائين، "الا هي چا ڪيم، هو منهنجو سچو نوڪر نه هو! مون چو اُبهرائي ڪري هن کي ماريو! چڱو ٿئي ها، جو سندس ستيءَ سان دريافت ڪري، پوءِ جيئن مناسب سمجهه ۾ اچيم ها، تيئن ڪريان ها!"

دوتڪ چيو ’خاوند! هاڻي پڇتائڻ اجايو آهي، چاڪاڻ ته هيءَ ڳالهه دنيا ۾ مشهور آهي، جو نڪي ڀڳو شيشو وري سڄو ٿئي ۽ نڪي مئو پيراڻي وري جيئي پوي. خدا نه ڪري ها، پر جيڪڏهن هو اوهان سان سامهون ٿئي ها، ته مرندي گهڙيءَ آهو درد اوهان کي نه وسري ها، تنهنڪري ويري ماريو ڀلو آهي. جي اوهان جي هٿان ٻچي وڃي ها، ته ڪڏهن نه ڪڏهن وير وٺي ڇڏي ها.“

باب ٿيون

[جنگ جي بيان ۾]

پنڊت چيو ”مون ٻڌو آهي ته، ڪنهن سمي خشڪيءَ ۽ پاڻيءَ تي رهندڙن جانورن جي وچ ۾ اچي جنگ-جنگاه لڳي. پاڻيءَ وارن جانورن جو پادشاهه قاز هو ۽ خشڪيءَ وارن جو ڪانڪٽو. جيتوڻيڪ قاز جو لشڪر سرس هو، تڏهن به ڪانڪٽي پنهنجي سياڻپ ۽ تجويز سان سوڀ حاصل ڪئي.“ شاهزادن پڇيو ته ”اهو داستان ڪيئن آهي؟ مهرباني ڪري ٻڌايو.“

١٥- قاز، ٻگهه، ۽ ڪانڪٽو

پنڊت چوڻ لڳو ته، ”هندستان ۾ ڪرنپور نالي هڪڙو شهر آهي. ان جي ويجهو هڪڙي وڏي ڍنڍ هوندي هئي، جنهن تي ڪيترا وڻ هئا ڪسيون ڦٽي نڪتيون هيون. ان ڍنڍ ۾ هڪڙو قاز پکي راڄ ڪندو هو، ۽ سڀ پکي پکڻ سندس حڪم هيٺ رهندا هئا.“

هڪڙي ڏينهن هو پنهنجي تخت تي خوشيءَ ۾ ويٺو هو ته ايتري ۾ هڪڙو ٻگهه اچي چانئٺ چمي ادب سان هٿ ٻڌي بيهي رهيو. بادشاهه چيس ”اڄ بلڪل گهڻن ڏينهن کان پوءِ ڏسڻ ۾ آيو آهين؟“

ٻگهه جواب ڏنو ته ”سائين، مان هت خير ڪو هوس، هينئر سامهون هڪڙي اهڙي ملڪ مان هليو ٿو اچان، جنهن جي واڪاڻ ڪري نٿو سگهان!“

بادشاهه پڇيس تہ ”ڇا ڏسي موٽيو آهين؟“ عرض ڪيائين تہ ”سائين ويئي ويئي هڪڙي ڏينهن اچي دل ۾ پور پيم، تہ ڪو جهان جو سير ڪريان؛ تنهنڪري وطن ڇڏي ٻاهر نڪتس، ۽ گهمندي گهمندي وڃي دکن نڪتس، اتي هڪڙو جبل ڏسڻ ۾ آيم، جنهن جي چوڌاري طرحين طرحين ميون جا وڻ ڏٺم؛ ۽ اتي جي رهاڪن کان معلوم ٿيم، تہ اُن هنڌ پکين جو بادشاهه ڪالڪتو آهي.

تڏهن دل ۾ ارادو ڪيم، تہ وڃي بادشاهه سان ٿوري ملاقات ڪريان. اڃا انهيءَ ويچار ۾ ويٺو هوس تہ ايتري ۾ اُن بادشاهه جا ڏهہ-ٻارهن سپاهي اچي مون کي ويڙهي ويا؛ ۽ مون سان گهڻي گفتگو هلايائون. پر آها گفتگو اهڙي نہ آهي جو ظاهر ڪريان.“

تڏهن قاز چيس تہ ”ظاهر ڪرڻ ۾ ڇا آهي، تون بي ڊپو ٿي ڳالهه ڪر.“ تڏهن ادب سان چوڻ لڳو تہ ”اي خاوندا! ايندڙي شرط هن جي سپاهين مون کان پڇيو تہ ”تون ڪير آهين؟ ۽ هتي ڪيئن آيو آهين؟“

مون چيو مان تہ ”قاز بادشاهه جي خاص نوڪرن مان هڪڙو آهيان، ۽ سير جي سانگي اچي هتي نڪتو آهيان؛ هاڻي هتان پنهنجي ملڪ ڏي هليو ويندس.“

وري مون پڇيومان تہ ”توهين ڪير آهيو؟“

چيائون ته، "اسين ڪالڪٽي باد شاه جا نوڪر آهيون، جنهن جهڙو باد شاه هن وقت ۾ ڪٿي به ڪونهي."

تڏهن مون چيو ته "ايتري وڏائي ۾ هٿ ڪرڻ جو ڪهڙو ضرور پيو اٿوَ. ڌڻي تعاليٰ جي قدرت اپار آهي، ڏاڍن مٿي ڏاڍا لٿا پيا آهن."

تڏهن پڇيائونم، ته "هاڻي سچ چؤ، اسان جو باد شاه وڏو ڪي تنهنجو، ۽ ڪنهن جو ملڪ وڏيڪ وسندڙ آهي؟"

مون جواب ڏنو ته "اي مورکؤ! ڪاڏي اسان جي باد شاه جو منهن، ڪاڏي اوهان جي باد شاه جو منهن! هڪڙو ڪرنپور شهر ئي اسان جو اهڙو آباد آهي، جو جهڙس ساري دنيا ۾ ڪو مس هوندو، ۽ اسان جي باد شاه جو ثاني اڄ تائين نڪو ٿيو آهي، نڪو ٿيندو، تنهنڪري صلاح ٿو ڏيانوَ، ته هي جهنگ ڇڏي هلي اسان جي باد شاه جي حد ۾ رهو. لوهان جي بادشاه لاءِ ايترو چئبو، ته جتي وڻ نه آهي اتي ڪانڊيرو به درخت آهي. جيڪڏهن اسان جي ملڪ جي پکيڙ ۽ آبادي، ۽ باد شاه جو عدل ۽ انصاف ڏسو، ته عقل ئي هوند چرخ ٿي وڃيوَ ۽ پنهنجو باد شاه ۽ ملڪ ٻئي هوند وسري وڃنوَ."

هيءَ ڳالهه ٻڌندي ئي هنن کي اهڙي مٺيان لڳي، جو ساڙي ۾ ٻرجي مون کان وير وٺڻ لاءِ سنبريا. ۽ آءٌ اهي ڳالهيون ڪري ايترو پشيمان ٿيس، جيترو هڪڙي ٻيري ڪي پکي هڪڙي باندر کي نصيحت ڪرڻ ڪري ٿيا هئا."

قاز پڇيو ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

١٦- پکي ۽ هڪڙو باندر

پکي چيو، ته ”ڪنهن جبل جي پاڙ ۾، هڪڙي واهه جي ڪپ تي، هڪڙو وڏو وڻ هو، جنهن تي پاتين پاتين جا پکي جدا جدا آکيرا جوڙي رهندا هئا. هڪڙي ڏينهن چئن ئي پاسن کان اچي جهڙ ٿيو ۽ وڄ ڪنوڻ لڳي، مينهن به ڇوي ته اڄ نه وسان ته ڪڏهن وسان! ڏينهن هئا سياري جا، تنهنڪري ٿڌ به اچي اهڙي پئي، جو ماڻهو پڻ ٿڙڪڻ لڳا.

ايتري ۾ هڪڙو باندر ڏڪندو ۽ ٿڙڪندو، اُن وڻ هيٺ اچي سهڙيو. هُن جي هيءَ حالت ڏسي پکين کي ڪهل آئي، تن چيس ته ”اي باندر! ڏس ته سهي، اسين هيڏڙا پکي به پنهنجي ٻت کي ـ جفا ڏيئي، ڪک پن چونڊي پنهنجا آکيرا ٺاهي، مينهن جي مند ۾ فرحت سان پنهنجن ٻچن سان گذاريون ٿا، ۽ ڌڻي تعاليٰ توکي هيڏو وڏو جانور اُپايو آهي، ۽ هٿ پير ڏنا اٿس، ته به توکان ايترو به ڪي نٿو سگهي، جو مينهن جي ڦڙين ۽ ٿڌ جي ٿارڪان پاڻ کي ڪري بچائين؟“

جڏهن باندر هيءَ ڳالهه ٻڌي، تڏهن وڻ جي ٽاڻين ڏي نهاري چوڻ لڳو ”اي منهنجا خاوندا! ڪٿي چور سڄا ڪٿي ڍور سڄا.“

نيٺ جڏهن مينهن وسي بند ٿيو، تڏهن آن وڻ تي چڙهي جيڪي آکيرا پکين جا ڏٺائين، سي سڀ ڀڃي سندن ٻچا ڪيرائي ڇڏيائين.

سو اي بادشاهه! بيوقوف کي صلاح ڏيڻ هٿ وٺي پاڻ لاءِ مصيبت وهائڻ آهي. مون هنن کي ڀلائيءَ لاءِ نصيحت ڏني، پر هنن سمجهيو ته جيڪس اسان جي بادشاهه جي گلا ٿو ڪري، ۽ پانيائون ٿي ته هن کي وٺي ماري وجهون. آءٌ ته پنهنجي نالي سان هوس، سو ڪي عقل جي ڪيڏ ۽ ڪي اوهان جي اقبال سان بچي ويس، پر منهنجي وانون نڪري ويو ته "اسان جو بادشاهه چوي ٿو، ته ڪانڪتي کي ڪنهن بادشاهه ڪيو؟ تنهنڪري هنن کي اهڙي ڪاوڙ لڳي، جو مون کي چنبن ۽ چهنبن سان چني رتورت ڪري رکيائون. پر مون ٻه منتبهائن ٻن - چئن کي پنهنجي جواني جي زور سان چڱي پوچا ڏيئي ڇڏي."

قاز چيو ته "اي مورک! سياڻي کي سيکنهن ڪم ۾ ڌيرج ڪرڻ گهرجي: جيئن حياءُ آهي زال جو سينگار، تيئن ڌيرج آهي مڙس جو. جيڪو اُبهرو ٿي ڪو ڪم ڪري ٿو، سو اهڙو ٻچڙو ٻي مانو ٿئي ٿو جهڙو هو گڏهه ٿيو هو."

١٧ - گڏهه، هرڻ ۽ هاري

قاز چيو مون ٻڌو آهي، ته ڪنهن ڪنيءَ وٽ هڪڙو گڏهه هوندو هو. آن گڏهه جي پٺيءَ تي هڪ ڇنو

ٽيو هو، تنهن تي ڪانون ايترا لونگا پٽي هنيا، جو گڏهه ويچاري کي اڌ مئو ڪري ڇڏيائون. ڪتيءَ ڏٺو ته جيڪڏهن پيا ٻ-ٽي ڏينهن اهڙيءَ طرح هن جي پٺي آگهاڙي ڇڏبي ته ڪانوَ هيڪاري چِني وِيندس، تنهنڪري پنهنجي زال کي سڏي چيائين، ته "ڪو ڪپڙي ٽڪر هجيئي ته آڻي ڏينم، ته هن جي ڇٽي تي ٻڌي ڇڏيان."

هن چيس ته "شينهن جي هڪڙي کل، جا گهٽ ڏينهن کان اجائي پيئي آهي، سا جي چوين ته آڻي ڏيانءِ؟"

ڪتيءَ خوش ٿي آها کل گهرائي، گڏهه جي پٺيءَ تي ٻڌي ڦٽي ڪئي. پر گڏهه، کل پوڻ شرط اهڙي ڏيکاري ڏيڻ لڳو، جو ڄڻ ڪو شينهن آهي. ۽ جڏهن گهر کان نڪري ٻاهر وڃي ٻنيءَ ۾ چرڻ ٿي بيٺو، تڏهن ماڻهو هن کي ڏسي، ڀڄي پنهنجا گهر گهاٽ ڇڏي اٿي ڀڳا.

گڏهه ڏٺو ته بن مدعي بفضل خدا! ٻنيءَ ۾ ڦِر ٿِي ٿي ڪانه، سو ٿورڙن ئي ڏينهن ۾ کائي پيي چرهه ڪري ڏاڍو ٿلهو متارو ٿيو. اوچتوئي هڪڙي ڏينهن ڪنهن ٻنيءَ ۾ هڪڙي هرڻ جي هن تي وڃي نگاهه پيئي، سو ٻه پلجي هن کي شينهن سمجهي ڀڄڻ لڳو.

تڏهن گڏهن سڏ ڪري چيس ته "اي هرڻ! ڊڄ ڪين، آءٌ شينهن نه آهيان. منهنجو ارادو آهي ته توسان ياراڻي رکان؟"

هرڻ سڃاتو، ته اهو ڳالهائڻ ته گڏهه جو، شينهن جو نه آهي، سو ماٺڙي ڪري اتي ويهي رهيو. خير، ٻنهي جي اچي پاڻ ۾ پريت لڳي، سا اهڙي لڳي، جو رات ڏينهن هڪ جاءِ تي گڏ گذاريندا هئا، ۽ واندڪائيءَ جي وقت ڪنهن ٻه طرح جي جهل پل کان سواءِ ماڻهن جي ٻنين ۾ ڇيڪ وڃي چرندا هئا، يا جتي وڻندو هون، اتي وڃي گهمندا ڦرندا هئا.

ڪنهن ڏينهن چرندي چرندي هڪڙي ٻنيءَ ۾ وڃي نڪتا، جا سائي ڇهڇ ٿي بيٺي هئي. هاري جو ان جي سنڀال لاءِ اتي ويٺو هو، سو گڏهه کي شينهن ڄاڻي ڊڄي ڀڳو، ۽ وڃي ڪنهن ڪنڊ ۾ لڪو. ۽ هي ٻئي يار دلجاءِ ڪري ويهي ان ٻنيءَ ۾ چرڻ لڳا.

اوچتو گڏهه کان خوشيءَ منجهان هينگ نڪري وئي. هرڻ هن جو آواز ٻڌي چرڻ آمالڪ ڇڏي، ڪن ڏيئي ويهي رهيو. گڏهه پڇيس ته ”اي يار! چرين ڇو نٿو؟“

هرڻ چيو ته ”ڪهڙو حال ٿو پڇين؟ تون پنهنجي ڪم ۾ ڌيان ڏي.“

گڏهه ڊوهي وجهي چيس ته ”ڀائي سچ چؤ، مون کان ڪهڙي خطا ٿي آهي، جنهنڪري تون اوچتو ماٺ ۾ ٿي ويو آهين؟“

هرڻ ورندي ڏني ته ”اي يار! تنهنجي مٺي سر مون کي اهڙيءَ مورچا ۾ وجهي ڇڏيو آهي، جو ٻيو ڪي

ء ڪين ٿو اُڇهيم، ڇاڪاڻ تي هن مهل اهڙي مٿي سر سان ڳايئه، جو منهنجو من اداس ڪري ڇڏ يئه!"

گڏهه چيو ته "سون ڪي هن وقت تائين پٺيءَ سڌ ڪانه هئي، ته تون ڪو راڳ جو اهڙو خفتي آهين، نه ته جيڪو توکي ڪيترپون ٺومريون ۽ ڌرپد ٻڌايان ها. خير، هاڻي، گذريءَ کي ياد ڪين ڪبو. پر اڳتي ڏسج، ته آءٌ توکي ڪيترائي راڳ ٻڌائيندو ٿو رهان. ۽ ٻيو ٻڌين ٿو اي يار! آءٌ گهڻو دنيا ۾ پٺي ڦريس، پر هن علم جو پارکو ڪٿي ڪونه ٿي گڏيم، جنهن کي اهو پنهنجو هنر ڏيکاريان ها."

هرڻ ڏوهي وجهي پڇيس ته "سچ چؤ تنهنجو استاد ڪير آهي؟"

تڏهن چيائين ته "گهڻا ڏينهن ٿيندا، جو هڪڙيءَ نديءَ جي تڙتي اڪثر ويندو هوس، اتي ڪيترا ڏيڏر اچي جيڙچاڙ ڪندا هئا، تن کان مس مس اهو سر سکيو آهيان."

هيءَ ڳالهه ٻڌي هرڻ کان ٽهڪ نڪري ويو ۽ چيائين ته "چو نه يار! هھڙو قابل ٿيو ٿي تڏهن آهين، جڏهن اهڙن ڏاهن جي صحبت ڪئي اٿئي. هاڻي ڀڳوان ڪندو، ته ملي هڪ مٽنو ٿي تنهنجو راڳ ٻڌندس."

گڏهه چيس "جيڪڏهن تون ڌيان ڏيئي ٻڌندين ته آءٌ چڱا ڌرپد ٻڌائيندو ساڻءِ. تنهن وچ ۾ جيڪڏهن چيئن ته ڪي هوريان آلاپيان؟"

هرڻ جواب ڏنس "متان ڪي ڪڇيو اٿئي! هن وقت جيڪڏهن ڳائيندين، ته پنهنجي آگهڙ ڪندين."

هن چيو ته "ڏاڪڙو ڪندس آءٌ، تون رکو ٻڌندين، تنهن ۾ توکي ڪهڙي ٿي تڪليف ٿئي؟"

هرڻ وري ٻه چيس ته 'اي يارا هن وقت ڪي ٻه ڪچندين ته تنهنجي لاءِ ڀلو نه آهي."

پر بيوقوف گڏهه کي ايتري سمجهه ڪٿان آئي، جو اهڙا اشارا سمجهي. تنهن ڀانيو، ته هاڻي جيڪڏهن آءٌ نه ڳائيندس ته هرڻ ڀائيندو، جيڪس هن کي ڳائڻ اچي ئي ڪونه ٿو، تنهنڪري وات ڀري هينگڻ شروع ڪيائين. هن جو هينگڻ ۽ هرڻ جو امالڪ منهن گهنجائي اٿي ڀڄڻ. ٻنيءَ جو راکو، جو اتي ڪنڊ ۾ لڪو ويٺو هو، تنهن جا هيءَ هينگ ٻڌي، سو ڏاڍو خوش ٿي ٻاهر نڪتو، چڻ ته ڪيپ ڪتي اٿس ۽ ڪٺندي ئي هڪڙي لٺ، ڀڃيان ڊوڙي پنج-چار اهڙيون ڪشي هنيائينس، جو هن جو مٿو ڀ اڌ ٿي پيو.

سو، اي ٻگهه! مون توکي فقط ايتري لاءِ هيءَ ڳالهه ٻڌائي، ته انسان کي گهرجي، جو سيڪنهن وقت پنهنجي زبان پنهنجي وس ۾ رکي. هاڻي سچ چؤ ته تنهنجي ۽ ڪانڪٽي جي نوڪرن جي وچ ۾ وڌيڪ ڪهڙيون ڳالهيون هليون؟"

ٻگهه عرض ڪيو ته "جيئندا قبلا، جيترو يون مون اوهان جي نيڪيءَ ۽ سورهيائيءَ ۽ سخاوت جون ڳالهيون پئي ڪيون، اوترو يون ئي ڏيري هنن اوهان جي بدي ۽ بي همتيءَ ۽ ڪنجوسائيءَ بابت پئي ڪيون. ۽

هيئن به چيائون، ته ڪانڪنيءَ کان سواءِ ٻيو ڪو به روئي زمين تي بادشاهه ڪونهي."

تڏهن قاز چوڻ لڳو ته "اِهي احمق به من گڏهه ۽ سوئر وانگيان آهن، جي سدائين پنهجي هٺ ۽ وڏائيءَ کان سيکنهن ڪي گهٽ پيا سمجهن، پر جڏهن ڪو مست هاٿي سامهون اچي وڃين، تڏهن آها ڪلا ئي گم!"

ٻگهه عرض ڪيو ته "قبلا، هن غلام به هنن ڪي هي جواب ڏنو، ته سڄيءَ زمين تي ڪير آهي، جو اسان جي بادشاهه سان ڪلهو هڻي."

تڏهن چيائونم ته "تون جو ٻي ڏيپو تي، شوخيءَ سان ڳالهيون ڪرين ٿو، سو آهي توکي نه ڇڏينديون، جيئن ته چيو اٿن ته "وت ٿورو چڙ گهٽي، مار ڪائڻ جي نشاني. جيڪڏهين ڪچنديِن ته تنهنجي لاءِ ڀلو نه آهي."

موڻ چيو مان ته "آءٌ ٻار ڪين آهيان، جو اوهان جي دڙڪي پر ڏچي پوندس."

پوءِ پڇيائونم ته "ڀلا سچ چؤ، تون اسان جي ملڪ ۾ ڪيئن آيو آهين؟"

تڏهن موڻ چيو ته "هن لاءِ جو توهان جو شهر ڏسي وڃي پنهنجي بادشاهه سان خبر ڪريان، ۽ اوهان جي ملڪ تي چاڙهي آڻيانس."

اهي ڳالهيون ٻڌي اهڙي ڪاٺي لڳين، جو پاڻ ۾ مڙي مون کي مار ڏيئي، جهلي پنهنجي بادشاهه وٽ وٺي ويا.

بادشاهه پڇين ته ”هن غريب کي ڇو جهلي آندو اٿو؟“

چيائونس ته ”هي ڏاڍو ڪپتيو، بڇڙو ۽ لوالائو آهي.“

تنهن تي بادشاهه وري پڇين ته ”هي ڪهڙي ولايت جو آهي؟ ۽ هتي ڇو آيو آهي؟“

تڏهين جواب ڏنائون ته ”قاز جي ملڪ جو رهاڪو آهي، ۽ آن هن کي هن شهر جي ترياءَ لهڻ لاءِ موڪليو آهي؛ ۽ آن جو ارادو هن جي ڳالهائڻ مان هيءَ سمجهجي ٿو ته هو اوهان جو ملڪ هٿ ڪرڻ ٿو گهري.

ڪانڪني چيو ته ”هن اچ بي ايمان کان پڇو ته تنهنجي بادشاهه جو اهڙو ارادو ڪيو آهي ۽ تو کي هتي موڪليو اٿس، سو ڇو؟“

تڏهين ٻانهي عرض ڪيو، ته ”اسان جي بادشاهه جي گهڻن ڏينهن کان اها اڇا آهي، ته توهان تي چڙهي ڪري؛ پر پنڌن پيچرن جو آڻ سونهون هئڻ ڪري هن وقت تائين پئي ترسيو آهي. هاڻي مون کي مڪو اٿس، ته اهڙي جاءِ ڪا ڏسي وائسي اچ، جتي لشڪر اچي ڇانوڻي وجهي. ۽ آءٌ هن جي نوڪرن مان هڪڙو

اڌ نِيي نوڪر آهيان. اوهان ٻه هي ڳالهه ٻڌي هوندي ته جيڪڏهن ڪا ٻڪري اسان جي بادشاهه جي سرن اچي پوي، ته ڪنهن کي ٻه مجال نه آهي، جو ڏانهس اک کڻي نهاري.

ايتري ۾ ڪانڪني جي وڏي وزير ڳجهه پڪي، ڪرڳس نالي، اچي مون کان پڇيو ته ”تنهنجي بادشاهه جو وزير ڪير آهي؟“ مون چيو ته ”چيهو.“

تڏهين ڪرڳس چيو، ته ”البت اهڙي بادشاهه کي اهڙوئي وزير ٺو ٺهي، جو ساڳئي وطن جو هجي، ۽ ڏاهن پڻ چيو آهي، ته جيڪڏهن ڪنهن بادشاهه کي پنهنجو وزير رکڻو هجي، ته چونڊ ڪري خاندان ۽ علم وارو، بي طمع، هموطني، همت ڀريو ۽ خدا ترس ڳولي رکي. ايتري ۾، هڪڙو طوطو، جو اُن مجلس ۾ ويٺو هو، تنهن پنهنجي بادشاهه ڪانڪني جي اڳيان اُٿي عرض ڪيو، ته ’قاز جو ملڪ اصل هن بادشاهت سان لاڳو هو، پر تورن ڏينهن کان قاز باغي ٿي فساد ڪري، اهو ملڪ پنهنجي هٿ ڪيو آهي. هاڻي جيڪڏهين ڪو ڪٽڪ چاڙهي، اُن ملڪ تي موڪلبو، ته آهو اوهان جي اقبال سان ستئي سوڀارو ٿيندو.‘“

اها ڳالهه ٻڌندي ئي مون کان ڪل نڪري ويئي، ۽ چيم ته ”جيڪڏهن رکو هن طوطي جي چوڻ تي هو ملڪ توهان جو ٿي پيو، ته اسين ٻه چئون ٿا ته هي ملڪ اسان جو آهي.“

تنهن تي طوطي چيس تہ ”اي ٻگهہ! ڇو ٿو ٻنان سوارٿ ڪوڙ ڳالهائين؟ تون نہ ٿو ڄاڻين، تہ ڪوڙ ايمان جي ڪتر آهي؟ ۽ جنهن ڪي ڪوڙ ڳالهائڻ جي علت هوندي تنهنجي ڳالهہ تي ڪوبہ پت نہ ڪندو، ۽ نڪي آن جي ڪمن کي سچو ڄاڻندو.“

مون چيو تہ ”منهنجو سچ يا ڪوڙ توکي تڏهين معلوم ٿيندو، جڏهن منهنجي ۽ تنهنجي بادشاهہ جي وچ ۾ لڙائي لڳندي. دلجاءِ ڪر، ترت ئي توهان جي پسوائي ظاهر ٿيندي، پوءِ اڇا ڪارا پڌرا ٿي پوندا.“

هيءَ ڳالهہ ٻڌي ڪانگڻي مرڪي چيو، تہ ”تون وڃي پنهنجي بادشاهہ کي چتاءِ، تہ هاڻي لڙائيءَ لاءِ ترت تياري ڪري.“

تڏهن مون چيو تہ ”حضور، منهنجي ڳالهہ تي بادشاهہ ويساهہ نہ ڪندو، جيڪڏهن سائين جن کي لڙائيءَ لاءِ سچ پچ سمرٿي ۽ ارادو آهي، تہ پنهنجي ڪنهن ايلچيءَ جي هٿان اهو نياپو ڏياري موڪليو.“

ڪانگڻي طوطي ڏي نهاري پڇيو تہ ”هيءُ ڇا ٿو ٻڪي؟“

طوطي عرض ڪيو تہ ”خاوند، هي جيڪي چوي ٿو سو سچ آهي، اوهان جو ڏيان ڪنهن ٻئي پاسي ٿو وڃي.“

تڏهن ڪانگڻي حڪم ڏنو، ڀلا پڇا ڪريو تہ ”پنهنجي ڪچهريءَ مان ڪير وڪالت جو لائق آهي؟“

ڪرڪس وزير چيو تہ ”اي جهان پناهہ! ڪنهن اهڙي شخص کي موڪلجي، جنهن ۾ علم، رساڪاري، گنڀيرائي، بي طمعي، لياقت، ايمانداري، دليري، خُلق ۽ دانائي،

هي سڀ نضيلتون هجن. ۽ جڏهين بادشاهه جي روبرو ٿئي، تڏهين ڇهي ڇيڙي جواب سوال ڪري".

ڪانڪڻي چيو ته "انهي ڪم لاءِ توکان سواءِ ٻئي ڪنهن ۾ منهنجي دل نٿي هڇي. ڇڱو هٿن آهي، جو تون وڃي جواب سوال ڪري اچ".

ڪرڪس چيو ته "غريب نواز! ٻانهي اڳيئي عرض ڪيو آهي ته ايلچي انهي شخص کي ڪجي، جو پهلوان عاقل، چتر ۽ گفتگو ۾ پورو ۽ سڀڪنهن ٻوليءَ ۾ چالاڪ هجي، ۽ اجايو نه ڳالهائي، ۽ نه اهڙي ڳالهه ڪري، جنهن سان سندس بادشاهه جي پسورائي پڌري ٿئي؛ ۽ ڏٺيءَ جي ڪم ۾ پنهنجي ساهه جو ٻه سانگو نه ڪري. اهي سڀ ڳڻ هن طوطي ۾ آهن، ۽ هن ڪم جو لائق ٻه اهو آهي، تنهنڪري طوطي کي موڪلڻ گهرجي".

هيءَ ڳالهه مجلس جي سڀني صاحبن کي وڻي، ۽ چيائون ته "سچ، طوطي کان سواءِ ٻيو ڪو ٻه اهڙو نه آهي جنهن ۾ اهي سڀ خاصيتون هجن".

تڏهن ڪانڪڻي طوطي کي چيو ته "تون هن ٻگهه سان گڏجي قاز وٽ وڃ؛ ۽ چئينس ته تون جو هيترو دماغ ٿو رکين، ۽ پاڻ کي بادشاهن جي قطار ۾ ٿو سمجهين، سو منهنجو ٻه ڊپ توکي ڪونهي ڇا؟ ۽ پاڻ کي ڀُلي، مون سان ٻــرميچڻ لـڳو آهين. جيڪڏهين پنهنجو ڀلو چاهين، ته هڪدم خدمت ۾ اچي حاضر

ٿي معافي گهر، يا ڏن ڏياري موڪل، جي نہ، تہ ناحق هاڻين گهوڙن جي هيٺان لتاڙجي وينديون، ۽ پنهنجو ملڪ بہ ويران ڪرائينديون".

طوطي عرض ڪيو تہ "مون کي اهو سرڪار جو حڪم اکين تي آهي، پر اهڙي نالائق سنگتيءَ سان گڏجي وڃڻ بلڪل نامناسب آهي ۽ جيئن هڪڙي هنس پکيءَ ڪانءَ جي سنگت ۾ پنهنجي جان ڏني هئي، تيئن شايد مون کي بہ ڏيٺي پوندي."

تڏهن ڪانگڻي پڇيو تہ "آها ڳالهہ ڪيئن آهي؟"

١٨- هنس، ڪانءُ ۽ واڍهڙو

طوطي چيو تہ "اوڄين شهر جي واٽ تي، جهنگلي انجير جو هڪڙو وڏو وڻ نديءَ جي ڪپ تي بيٺو هو، تنهنجي ٽارين تي هنس ۽ ڪانءُ پئي ويٺا هوا. اوچتو هڪڙو مسافر تير ڪمان ساڻ کڻي سج جي تائُڙي کان ڪڙائجي، آنهيءَ وڻ جي هيٺان ٿڪ ڀڃڻ لاءِ اچي ويٺو. ۽ هڪجي اچڻ ڪري اُن وڻ جي ٿڌيءَ ڇانو ۾ ننڊ ڪٺي ويس.

جڏهن سج مٿي چڙهيو، ۽ اُس جا تڙڪا پنن مان نڪري، هن جي منهن تي پوڻ لڳا، تڏهن هنس کهل آٽي ڪانءَ کي چيو تہ "هن واڍهڙوءَ جي منهن تي اُس ٿي پوي، تون پنهنجا پر نہ پکيڙي هن ٽاري تي وڃي وهين، جتان اُس هن تي پوي ٿي، تہ هو ويچارو ٿڪل ماندو ٿيل ڀلي ٿورو آرام ڪري وٺي."

ڪانءُ چيو ته ”جيتوڻي اهو ڪم ثواب جو آهي، ته به مون کي گهٽي ڪانه پيئي آهي، جو ايترو ڏاڍو ڪشالو پاڻ تي ڪڍان. اهو ثواب تون ئي وڃي ڪٽ.“

وسوڙل هنس هن جو مڪر نه سمجهي، پاڻ اڏامي اُن ٽاريءَ تي مسافر جي مٿان ڇانو ڪري وڃي ويٺو. هو مسافر وات پٽيو سمهيو پيو هو، ۽ هيءُ ڏٺو ۽ لڇ ڪانءُ هن جي وات ۾ وٺ لاهي، اڏامي ٻيءَ ٽاريءَ تي وڃي ويٺو. ڪوسي وٺ، جا هن واتڙوءَ جي وات ۾ پيئي، سو سجاڳ ٿي پيو، ۽ هنس کي پنهنجي مٿان ويٺو ڏسي، ڪاوڙجي چوڻ لڳو، ته هيءُ ڪم انهي نامراد جو آهي. ۽ سيگهه مان زه ڪمان تي چاڙهي، اهڙو تير ڪشيائين، جو ڇاتيءَ سان پار لنگهي ويو.

سو اي خاوندا! ڪميڻي جي سنگت شل ڏٺي ڪنهن کي نصيب نه ڪري. سياڻن چيو آهي، ته سنگ تاري ڪسنگ ٻوڙي.“

ڪانڪٽي چيو ته ”اي طوطا! منهنجي مرضي نه آهي، ته تون هن ٻگهه سان گڏ گذاريندو رهه، جو تنهنجو به حال هن هنس ۽ ڪانءُ جهڙو ٿئي. توکي ايترا ڏينهن هن جي صحبت ۾ رهڻا ڪين پوندا.“

تڏهن چيائين ته ”سائين جن ٿورن ڏينهن واسطي فرمائين ٿا ۾ صوفي ويچارو رکيي هڪڙي رات جي صحبت کان بيمانو ۽ ٻڏڙو ٿي پيو هو.“

ڪانڪٽي پڇيس ته ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

١٩- صوفي، ڪميڻو ۽ ڏوڏياڻي

طوطي چيو ته "ٻڌو ڀاءُ، ته هڪڙو ڪميڻو ماڻهو ڪنهن واٽ تان هليو ٿي ويو. اوچتو رستي تي هڪڙي صوفيءَ سان اچي گڏيو. صوفيءَ پڇيس، ته "اي يار! تون ڪاڏي ٿو وڃين؟" چيائينس ته "آءٌ ڀهريائين گجرات ڏي ويندس، آتان ٿي، ٻوءِ اوجين ڏي ويندس."

صوفيءَ چيس ته "جيڪڏهين چوين، ته آءٌ به توسان گڏجي هلان، مون کي پڻ اوڏانهين هلڻو آهي."

هن چيو ته "منهنجي اکين تي به هلڪو آهين، ۽ ڏٺي ڪندو، ته توکي منزل تي صحيح سلامت نيئي پهچائيندس."

صوفي ٿورو سمر واٽ لاءِ کٽي، ان سان گڏجي اٿي هليو. جڏهين رات پيئي، تڏهين آو ٻئي ڪنهن ڳوٺ ۾ وڃي هڪڙي واڻئي جي هٽ تي لٿا ايتري ۾ هڪڙي ڏوڏياڻي به چاڏي ڏڌ جي کڻي اچي اتي نڪتي، ۽ هنن ٻنهي کي چوڻ لڳي ته "منهنجو گهر پري آهي، جيڪڏهن توهين موڪل ڏيوم، ته آءٌ به اڄوڪي رات جا چار پهر هتي ڪاٽيان."

تنهن تي هنن چيو ته "ڀلي ٽڪ، اسان جون اکيون ٺڏيون، جاءِ گهڻيئي پيئي آهي. پنهنجي چاڏي اسان وٽ رکي، تون هتي سمهي پئو، چاڪاڻ ته هتي ڪتا گهڻا آهن، متان تنهنجو ڏڌ چٽي وڃن."

ڏوڏياڻي چاڏي هنن کي سونهي، پاڻ پري وڃي سمهي پيئي. ڪيٽو آڏيءَ جو اٿي چاڏيءَ وارو ڏڏ سڀ پيئي چٽ ڪري، باقي اڳهي پڳهي صوفيءَ جي هٿن ۽ چپن کي مکي پاڻ مانڙي ڪري سمهي پيو.

صبح جو هي ٻيئي اٿيا. ڏوڏياڻي ڏٺو ته مار! چاڏيءَ ۾ ڏڏ لهي ئي ڪونه. تڏهين لڳي پنهنجو مٿو پٽڻ ۽ پٽهي جو منهن ڏسڻ. جان چتائي ڏسي، ته صوفيءَ جا هٿ ۽ چپ ڏڏسان لٿيا پيا آهن. تڏهين نڪا ڪيائين هم نڪا ڪيائين تم، اٿندي ئي صوفيءَ کي ڏاڙهيءَ کان جهلي لوڏيائين، ۽ هل مچائي چوڻ لڳي، ته ”توئي منهنجو ڏڏ کاڌو آهي.“ ۽ چاڏي پٽي، اُن جي گيرڻ هن جي ڳچيءَ ۾ وجهي، آڻي بزار ۾ ڪڙو ڪيائينس.

سو اي بادشاه! جيڪڏهين آءٌ ٻه پکهه سان گڏجي ويندس، ته منهنجو به اهڙو ئي حال ٿيندو.“

تڏهين مون چيو ته ”طوطا! چو تو ايترا نقل نظير هلين ۽ عذر ڪرين. ڊپ لاهي اٿي مون سان هل، ۽ ڀائيهي ڏسندين، ته آءٌ ڪيئن تو تنهنجي ٿهل ٽڪور ڪندو هلان. تو اجا تائين مون کي سڃاتو ڪين آهي.“

طوطي چيو، ته ”تنهنجي ڀل ماڻهپائي هن مان ئي معلوم ٿي ٿئي، جو تون هٿ وٺيو تو بادشاهن جي وچ ۾ جهيڙو لارائين. آءٌ اهڙو بيوقوف نه آهيان، جو تنهنجي مٺين ڳالهين تي لڳي، جيڏي وٺي هلين، تيڏي هليو هلان.“

تڏهين مون چيو، تہ ”مون تي ڏٺيءَ وڏي ٻاجھہ ڪئي آهي، جو مون ڪان اڳا تائين ڪو ٻچڙو ڪو نہ ٿيو آهي، ۽ اڪتي بہ پيٽي لڄ مٿس.“

طوطي چيو تہ ”تون ڏهاڙي ايترا ناحق خون ٿو ڪرين، جي ڳاڻيٽي کان ٻاهر آهن، پوءِ بہ پيو چوين تہ، مون جهڙو پرهيزگار ڪو ڪونهي.“

تڏهين مون چيس تہ ”تو ڪين ڏٺو آهي ڇا، جو جڏهن پاڻيءَ ۾ پير رکان ٿو، تڏهين ڪيئن نہ ڪنبي هوريان هوريان هلان ٿو، تہ متان ڪو جيءُ جنت منهنجي پير هيٺان چيچجي پوي.“

طوطي چيو تہ ”اي مڪريل! تنهنجو هوريان هلڻ بہ ٺڳيءَ کان سواءِ نہ آهي. پاڻيءَ ۾ هري هري ايتري لاءِ هلين ٿو، تہ ڪنهن کي زور نہ اچي. پر ڏڪ ڏڪ ڪنديون مڇيون سٽتئي ڳڙڪائي وڃين.“

جڏهن ڪانگتي ڏٺو تہ هي ٻئي ڇٽا رد ڪد ڏيڻ ۾ هڪ ٻئي سان مٺو مٽ پيا پون، تڏهين پنهنجي خان-سامان کي حڪم ڏنائين تہ ”ٻنهي واسطي سگهو سروپا آڻ.“ خان سامان سروپاءُ آڻي حاضر ڪئي، سا بادشاهہ مون کي پهرائي، ۽ گهڻي خاطرداري ڪري موڪل ڏنائينم، ۽ چيائين تہ ”تون اڪيلي وڃ، تہ آءٌ طوطي کي بہ تنهنجي پٺيان قاز وٽ موڪليان ٿو.“ ”تنهن تي آءٌ اُتان اُٿي هيڏي روانو ٿيس، ۽ هاڻي اچي حضور ۾ حاضر ٿيو آهيان.“

وري آني ٻيهي ادب سان چوڻ لڳو ته "سائين، اوهين ڇو هاڻي ويسلا ويٺا آهيو، آني لڙائيءَ لاءِ سانباهو ڪريو. ڪالڪتي کي فوج سوڊوڙ لڙائي لاءِ آيو سمجهو."

هيءَ ڳالهه ٻڌي قازءِ سندس وزير ڇيهي ٻنهي ڪلي ڏنو، ۽ ٻگهه کي رمز سان چوڻ لڳا ته ايتري وڏي ۽ ڊگهي سفر.تان واه جا سوڪڙي آندي اٿيئي."

ٻگهه چيو ته "جهان پناهه، اوهين مچيو نثا، پر جيڪي ڳالهيون خيرخواهيءَ جون هيون، سي سڀ خذمت ۾ عرض ڪيم، اڳتي ته مالڪ آهيو."

تڏهين بادشاهه ٻگهه کي چيو ته "جيڪي تنهن جا يائر هجن، تن سڀني کي گڏ ڪري اسان وٽ وٺي آءُ، ته انهن کي نوڪر رکون."

هي ڳالهه ٻڌي ٻگهه ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ قاز کان موڪل وٺي، گهر اچي پنهنجن سڀني يائرن ۽ لڳه وارن کي گڏ ڪرڻ لڳو. تڏهين ڇيهي بادشاهه وٽ وڃي عرض ڪيو ته "ڌڻي! ههڙي ڪوئي شخص کي سرڪار جي نوڪري ۾ وٺڻ واجب نه آهي."

قاز ڇيهي کي جواب ڪونه ڏنو، پر چيائين ته "اهڙي ڳالهه، جا اسان اڳي پنهنجن وڏن کان ٻ ڪڏهين ڪين ٻڌي هئي، سا اڄ هن جي واتان ٻڌي اٿون شايد اها ڳالهه سچي هوندي. هاڻي تون ويچار ڪري

ڪا اهڙي تجويز ڪر، جنهن ڪري دشمن غالب ٿي نه سگهي.“

چيهي چيو ته ”خاوند، انهي صلاح ڪرڻ لاءِ مخفي ڪچهري گڏ ٿيڻ گهرجي؛ ڇاڪاڻ ته جيڪڏهن ڏاهن جي مجلس ۾ ويهي ڪا صلاح ڪبي آهي، پوءِ توڻي ٻين جي ڪن تي انهي جو پرلاءُ نه به ڪري پوي، ته به هو چپن جي چرڻ، ۽ هٿن جي اشارن، ۽ ڪنڌ جي ڏوڻ ڪان ئي صاف معلوم ڪري وٺندا آهن. تنهن ڪري اهڙي هنڌ وهڻ گهرجي، جو ڪنهن کي لڪ ئي نه پوي. جئن ته چيو اٿن، ته ٽين کي به ڪن آهن.“

نيٺ بادشاهه ۽ وزير ٻئي خلوت ۾ ويٺا، اتي چيهو چوڻ لڳو ته ”منهنجي خيال ۾ اچي ٿو ته، ڳجهه کي سلوڪ ڪرائڻ لاءِ موڪلجي، جنگ ڪرڻ چڱي نه آهي، ڇاڪاڻ ته اوءَ به ڀاري آهي، الاجي سوڀ ڪنهن جي ٿئي.“

قاز کي وزير جي هيءَ صلاح نه وڻي؛ تڏهن چيهي وري عرض ڪيو ته ”اول ٻن چئن عاقلن کي ڪانڪڻي جي ملڪ ۾ جاسوسيءَ لاءِ روانو ڪجي، ته ان جي لشڪر جو ڪاٽينو ۽ ڏينهون ڏينهن جو احوال جانچي ڳجهه ڳوهه ۾ پهچائين؛ ڇاڪاڻ ته بادشاهه کي گهرجي، ته جڏهن کو خوف ڏسي، تڏهن ويسلائي ڇڏي، اڳيئي ستت ان جو تدارڪ ڪري. جاسوسن جي آل اولاد کي

نظربند رکي، متان دشمن سان اڃا ملي، پنهنجن ٻچن کي لڪ چوريءَ ولي وڃن ۽ پوءِ سرڪار کان ڦري پون.“

تڏهن قاز پڇيس ته ”تنهنجي سمجهه ۾ جاسوسيءَ جا لائق ڪير آهن؟“

تنهن تي چيائين ته ”بيلڪ، پهريائين آن کان قسم تي اقرار وٺڻ گهرجي، ته جنهن ڳالهه لاءِ توکي موڪلجي ٿو، سا تون ڪنهن کي به نه چوندين، جيڪڏهن اها ڳالهه ڪنهن ٻڌي آهي، ته سخت سزا جو لائق ٿيندين. چاڪاڻ ته راز کولڻ مان وڏيون خرابيون پيدا ٿين ٿيون: سچي ملڪ ۾ ڦڙڦوٽ پئجي ويندي، ۽ دل جي مراد ته چڏيو، پر اصلوڪي ڳالهه به هٿ ڪين ايندي.“

تنهن تي قاز يڪدم پيلڪ کي سڏائي، جيئن چيهي چيو هوس، تنهن پٺاندر ان کان قسم تي اقرار وٺي ۽ ان کي سروپاءِ ڏيکائي جاسوسيءَ لاءِ روانو ڪيو، ۽ زباني چيائينس ته ”آءٌ ڏسان، ته تون ڪهڙي سرڪار جي خيرخواهي ڪري ٿو اچين.“

ٻن-چئن ڏينهن کان پوءِ ڪهنگ ڪوٽوال بادشاهه وٽ اچي حاضر ٿيو ته ”خاوند، ڪالهه ڪتو، جو خشڪيءَ جو بادشاهه آهي، تنهن وٽان هڪڙو طوطو ايلچي ٿي آيو آهي، جو پنهنجن ٻن-چئن سنگتين سوڌو دروازي تي حاضر آهي، جيڪڏهن حڪم ڏيو ته روبرو اچن.“

اها ڳالهہ ٻڌي قاز ڇيهي ڏي نهاريو. ڇيهي عرض ڪيو ته "بلفعل حڪم ڪريو، ته جتي پاڻي ڪارو ۽ هوا ٿوري هجي، تتي هنن جي ٽڪڻ لاءِ جاءِ ٺهرائجي؛ جو آتي ٿورا ڏينهن رهي معلوم ڪن، تہ هن هنڌ جي آب و هوا ناموافق آهي. ۽ ائين بہ سمجهن، ته هتي جيترو وڌيڪ رهبو، تيترو وڌيڪ دکي ٿبو. پوءِ پاڻهي پنهنجي بادشاهہ ڏي ڇوائي موڪليندا، ته هن شهر جو پاڻي ۽ هوا ٻانءِ نہ پوندي، ۽ جيڪو هتي اچي، سو سرسهسائي اچي. نيٺ انهي دپ کان يقين آهي، ته ڪالڪنو هن پاسي اچڻ جو ارادو لاهي ڇڏيندو. ۽ طوطو پڻ وائڙو ٿي پاڻ مرادو موٽي وڃڻ لاءِ موڪل گهرندو."

هيءَ صلاح ٻڌي، قاز هنن جي رهڻ لاءِ هڪڙي جاءِ رٿي؛ جتي جو جيڪڏهن ڪو پاڻيءَ چڪو پيئي يا هوا کڻ کائي، ته سگهو بہ اگهو ٿي پوي. موٽي قاز ڇيهي کي چيو ته "تو جو اڳي ظاهر ڪيو هو، تہ سلوڪ چڱو آهي؛ ۽ ويڙهہ چڱي نہ آهي؛ ڇو جو هن ۾ هڪڙي چنتا آهي، ۽ هن ۾ هزار چنتائون آهن، پوءِ بہ الاجي نتيجو سندس ڪهڙو نڪري. سا سڄي ڳالهہ غلط آهي؛ ڇا لاءِ ته فوج ۽ خزانو جن سان ڪم، سي ٻئي مون وٽ ڄمو آهن؛ ڌڻيءَ جي فضل سان مون کي اميد آهي، ته منهنجي سوبہ ٿيندي. تنهنڪري صلح جي ڳالهہ موروئن ڇڏي ڏي، ۽ ويڙهہ ڌڻيءَ کي سوال ڪر، تہ منهنجي فتح ٿي."

چيهي چيو ته ”خاوندا! هروڀرو ائين نه آهي، ته گهٽيءَ فوج ۽ گهٽي خزاني سان سوڀ ٿي ٿئي. جيڪڏهن ڪنهن اهڙي ڳالهه حضور جي ڌيان تي وڌي آهي، ته آن نسوري غلط سمجهي آهي. ڇو ته اوهان جي لشڪر ڪڏهن لڙائي جو منهن، يا جنگ جو ميدان نه ڏٺو آهي، تنهنڪري حال جنگ جو نالو ٻڌيو پيا لرندا هوندا. پر جڏهن ويريءَ جي فوج کي سامهون ڏسندا، تڏهين پاڻهي ڏسندؤ، ته سندن پير ڪيئن ٿا اُکڙن؛ مون کي يقين آهي ته دشمن جو لشڪر ڏسي پورو بيهندا به ڪين؛ ڇاڪاڻ ته هنن اڄ تائين ڪابه جنگ ڪئي نه آهي؛ رڳو سدائين نڪمٽو رهي، ٽڏيءَ ڇانوَ ۾ آرام وٺي ڏٺو اٿن.

تنهن ۾ آءٌ توهان کي منع ٿو ڪريان، ته لڙائيءَ جو خيال پٽيءَ نه ڪجو. تنهن کان سواءِ گهٽا ته وري اهڙا ڊچٽا آهن، جو گهرن ۾ جهڙا شينهن، ۽ ٻاهر جهڙيون ٻليون؛ ۽ جي جنگ جي ميدان جو ڏس پوين، ته هوند ڏهه ڪوهه ڏور پيا ڀڄن. تنهن هوندي به، جيڪڏهن هروڀرو اوهان جو لڙائيءَ ڪرڻ تي خيال هجي، ته جن لڙايون ڏٺيون نه هجن، تن کي سرڪرد و ڪرڻ نه گهرجي، جيئن ته پڌرو آهي، ته ڪانيارا اڻ سرنديءَ کان سواءِ ڪڏهين ڪين وڙهندا آهن.

مون کي ٻگهه جي اشاريَ مان معلوم ٿيو آهي، ته ڪانڪنو لشڪر سوڌو اوهان جي ملڪ تي چڙهي

ڪري اچي ٿو. ڪا مهل نہ ڪنهن جهڙي، تنهنڪري بلفعل وقت جي صلاح هيءَ آهي، تہ اڪ پوءِ ڪُٽي، پرينديءَ ني ڪا اهڙي تجويز ڪري ڇڏجي، جو پوءِ سوڙهيءَ ۾ منجهي نہ پئجي. ۽ جوٽيءَ ۾ پڻ آهي تہ جيستائين دشمن پري هجي، تيستائين هن کي هٿ هٿ ۾ نہ ڏجي، نيٺ جڏهن ڏسجي، تہ هاڻي سوڙهو اچي پيو آهي، تڏهين پوءِ تہ سامهون ٿيڻ کان سواءِ ٻي مهاڙ ني ڪانهي.

۽ مون کي هيءَ بہ معلوم ٿيو آهي، تہ ويريءَ جو لشڪر اوهان جي سپاهہ کان سرس آهي. تنهن ۾ هيءَ ملڪ اسان جي هٿ مان نڪري نہ وڃي، تنهن لاءِ ڪو اهڙو اُپاءُ ڪولي ڪڍجي جو ڪسيءَ ني نہ چاڪاڻ تہ چوندا آهن، تہ تر جي ڪُٽي سَوُ چوٽون ڪائي. پوءِ جي اُنهيءَ اُپاءُ ڪندي بہ ڪسي وڃي، تہ اُن لاءِ چنتا ڪرڻ نہ گهرجي، چاڪاڻ تہ جيت ۽ هار ڏئيءَ جي وس آهي."

قاز چيو تہ: "چڱو ڀلا، ويچار ڪري آها ڪا حڪمت ٻڌاءِ، جنهنڪري اسان جو ملڪ سلامت رهي." تڏهين عرض ڪيائين تہ "هي طوطو جو ايلچي ٿي آيو آهي، تنهن کي هاڻي ڏکي رکڻ واجب نہ آهي. پاڻ هن کي حضور ۾ گهرائي اهڙيون مٺيون ڳالهيون ٻڌائجن، جو اُو سرهو ٿئي. ۽ سندس ٽڪڻ لاءِ اهڙي چڱي جاءِ مقرر ڪجي، جنهن ۾ ڪنهن بہ

طرح جو اهنج نہ هجي. تنهن ڪان پوءِ سياڻن جي صلاح سان هڪ قلعو جوڙائجي.

تڏهن قاز پڇيو تہ "قلعي جوڙائڻ ۾ تہ وڏو فائدو سمجهيو آهي؟" چيائين تہ "قلعي جي وڏي گهرج آهي، ڇاڪاڻ تہ جيڪڏهن اوڪيءَ ويل ۾ ڪو سردار پنجين سوين ماڻهن سان پنهنجي قلعي ۾ اچي پناهہ وٺي، ۽ دشمن جا پيلي تہ ڏهہ هزار سوار ويڙهي وڃنس، تہ بہ ڪن ڏينهن تائين هن کي جوکو نہ آهي، تيستري ۾ ڪو نہ ڪو حيلو وسيلو پيدا ٿيو پوي. ۽ جي ويريءَ جو لشڪر چڙهي چڙهي ٿي پوي، ۽ ڪو اچي پڌائي، تہ آهو لشڪر پکو ٿو وڃي، تہ آن جي چوڻ تي هرگز دشمن جي پٺيان نہ پئجي، ڇاڪاڻ تہ اهڙيءَ ريت پٺيان پوڻ مان گهڻن ئي سان دغا ٿي آهي.

۽ عاقلن چيو آهي تہ جنهن جو لشڪر ٿورو هجي تنهن کي گهرجي تہ پناهہ واري شهر ۾ رهي، ۽ جيڪڏهين پناهہ وارو شهر نہ هجيس، تہ اتانهينءَ پانهين، واري پناهہ ڏياري وٺي، جنهن جي چوڌاري آونهي ۽ ويڪري کاهي هجي. ۽ هٿيار پوهار، ۽ آن پاڻي اتي اڻ مئو موجود رکي. جي اهڙو بندوبست اڳي ئي ٿيو پيو هوندو، تہ دشمن اتي پير بہ پائي نہ سگهندو."

تڏهين قاز پڇيو تہ "اِنهي ڪم جي پوري ڪرڻ لاءِ آءٌ ڪنهن کي مقرر ڪريان؟"

چيھي عرض ڪيو تہ ”جيڪڏھن ھيءُ ڪم ستت ڪرائڻو ھجي، تہ جنھن ۾ اعتماد سارجي، تنھن کي چئجي. ۽ مونکي اھڙو پيو خاطريءَ جھڙو سواءِ کھنگ ڪوٽوال جي ڪونہ ٿو سُجھي.“

تنھن تي آن کي انھي مھل گھرايائون، ۽ کيس ساراھي بادشاھہ فرمايو تہ ”اي ڪوٽوال! جيئن چيھو ٿو چوي، تيئن ھڪڙو وڏو ۽ پختو قلعو ترت تيار ڪراءِ.“

ڪوٽوال عرض ڪيو تہ ”خاوند، غلام اڳيئي قلعو تيار ڪرائي ڇڏيو آھي، ۽ سيڌو سامان ۽ جنگ جو پيو اٿالو بہ جيترو کپي، اوترو سڀ گڏ ڪرائڻ ۾ مشغول آھيان.“

ھي ڳالھہ ٻڌي ڦاز ڏاڍو خوش ٿيو، ۽ اھو قلعو ھليو ڏسڻ، جو ڏسڻ سان ڏاڍو وڻيس. پوءِ دلجاءِ ڏنيس ۽ کھنگ کي بيحد انعام اڪرام ڏيارياڻين.

ڪيتريءَ مدت کان پوءِ ھڪڙي ڏينھن کھنگ ڦاز وٽ اچي روبرو عرض ڪيو تہ ”خاوند، ھڪڙو ڪانءُ نيات سوڌو دروازي تي قدمبوسيءَ لاءِ اچي حاضر ٿيو آھي، ۽ عرض ٿو ڪري، تہ آءٌ اوھان جو نالو ٻڌي نوڪريءَ واسطي پريان سنگلديپ کان ڪھي آيو آھيان. جيڪڏھين مرضي ھجي، تہ خدمت ۾ اچي حاضر ٿئي.“

ڦاز چيو تہ ”چڱو، ھن کي نوڪر رکنداسون.“

تڏهن چيائين ته ”جو حڪم ٿيو سو واهه، پر غلام کي هيءَ ڏپ آهي، ته متان هن ڪانءَ کي ڪانڪني بادشاهه چارپ لاءِ موڪليو هجي. ۽ جي ائين آهي، ۽ توهين هن کي نوڪر نه ڪندا ته راءِ مدن پال واري هلت ڪندو.“

قاز پڇيو ته ”آها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٢٠- راءِ مدن پال، سندس وزير ۽ چار چاري

چيائين چيو ”مون ٻڌو آهي، ته راءِ مدن پال هڪڙي وقت پنهنجي فوج ۽ هاٿي نيئي، هڪڙي قلعي کي گهيرو ڪيو. ڇهن مهنن تائين ويڙهه هلي، ۽ ڪيتري ئي قلعي وٺڻ لاءِ ڪوشش ڪيائين، ته به ڪي ڪين ڪُٺو. نيٺ هڪڙي ڏينهن لاچار ٿي سندس وزير جو ڏاڍو ڏاهو هو، تنهن چيو ته ”سائين، ڪيترو سارو لشڪر ماريو اٿون. هاٿي ڪا اهڙي حڪمت ڪرڻ گهرجي، جو فوج به نه مري، ۽ قلعو به سنئين هٿ اچي.“

بادشاهه چيس ته ”جيڪڏهن تنهنجيءَ تجويز ۽ حڪمت سان ائين ٿي پوندو، ته هو قلعو ئي تنهنجي دولت آهي.“

وزير انهيءَ ڳالهه تي خوش ٿي ٿن چئن کي گهرايو: هڪڙو ٻورچي، ٻيو سائيس، ٽيون ٻيلبان، ۽ ٿنهي

کي جاسوسيءَ ۽ فريب جا سڀ ڍنگ سيکاري، ۽ گهڻو انعام اڪرام ڏيئي آن قلعي ۾ دغا ڪرڻ جي نيت سان موڪليائين."

هي ليئي چڱا فقيرانو ويس پهري، ڪنهن تجويز سان قلعي ۾ گهڙي ويا، ۽ ڪيترا ڏينهن آتي رهي، پنهنجا ويس وري مٽائي، پنهنجي پنهنجي ڌنڌي جي نوڪري سرڪار ۾ وٺي، ايمانداريءَ ۽ سچائيءَ سان هلڻ لڳا، تان جو اهڙا چست ۽ چالاڪ ڳڻن ۾ آيا، جو سردارن ۾ پڌو.

تڏهن هنن مان هڪڙي کي ٻورچيخاني جو مير، ٻئي کي گهوڙن جو، ۽ ٽئين کي هاٿين جو داروغو ائين ڪري مقرر ڪيائون ۽ هنن جي طرفان سيني کي ايتري خاطري ٿي ويئي، جو پاڻ ۾ چوندا هئا ته اسان جي راجا جي سرڪار ۾ انهن ٽنهي نوڪرن جهڙو سچو، محنتي ۽ خيرخواهه ڪو نوڪر ڪونهي.

جڏهن هنن ٽنهي ڇٽن ڏٺو ته هاڻي ماڻهن کي اسان جي ايمانداريءَ جي بلڪل پڪ ٿي ويئي آهي، تڏهن پاڻ ۾ هڪڙي نويڪليءَ جاءِ تي گڏ ٿي چوڻ لڳا، ته هاڻي جنهن ڪم لاءِ اسان کي وزير هتي موڪليو آهي، سو پورو ڪرڻ گهرجي. نيٺ اها پڪ ڪري ٺهرايل ڏينهن هرڪنهن جدا جدا حوالي ٿيل کاڌي خوراڪ ۾ زهر گڏيو. ۽ جنهن ڪنهن اهو گڏ ٻل کاڄ کاڌو، سو آني جو آني ٻورو ٿيو.

انهيءَ طرح ڪم پورو ڪري، آهي ٽيئي ٻروقت قلعي کان ٻاهر نڪري پنهنجي لشڪر ۾ آيا، ۽ اچي وزير سان خبر ڪيائون. وزير بادشاهه وٽ وڃي عرض ڪيو ته خاوند، اوهان جي اقبال سان غلام جي تجويز ڪارگر ٿي. بادشاهه هيءَ خوشخبري ٻڌي، پنهنجي لشڪر سوڌو ڌپ لاهي ويريءَ جي قلعي ۾ گهڙي پيو.

تنهنڪري، پيهي چيو "اي بادشاهه! ڪنهن بيگاني ماڻهوءَ کي پنهنجي ڪم ۾ دخل ڏيڻ ڏاڍو نقصان آهي."

قاز چيو ته "ڀلا هن ڪانءَ کي يڪبارگي مون وٽ آڻيو، ته سندس پيشانيءَ مان سهي ڪريان ته ڪي ڏاهو ۽ سياڻو آهي يا نه. جي هوندو ته نوڪر رکي، ڪيس لائق ڪم ڏيندس، جي نه ته رخصت ڏيندو سانس." پيهي جڏهن ڏٺو، ته بادشاهه جي هروڀرو ڪانءَ کي نوڪر رکڻ تي مرضي بيٺي آهي، تڏهن لاچار ٿي هن کي پاڻ سان گڏ وٺي آئي، حضور ۾ قدمبوسي ڪرائي. بادشاهه هن جي شڪل ڏسي ۽ گفتگو ٻڌي ڏاڍو سرهو ٿيو، ۽ صلاح ۽ مصلحت جو لائق ڄاڻي، هن کي پاڻ وٽ رکيائين.

هڪڙي ڏينهن پيهي عرض ڪيو ته "خاوند، قلعي ۾ لڙائي جو سامان گهرج آهر هڪيو آهي، هاڻي طوطي کي رخصت ڏجي. هتي هن جو رهڻ

ڇگو نہ آهي، چاڪاڻ تہ جيڪڏهن وڏيڪ رهندو، تہ ساري احوال کان واقف ٿي، پنهنجي بادشاهہ کي ذري پرزي سوڌو وڃي ٻڌائيندو.“

بادشاهہ هيءَ صلاح مڃي، عام دربار ٿيڻ جو حڪم ڏنو. جيڪي جانور پاڻيءَ جا هوا، سي سڀ جڏهن پنهنجي پنهنجي جاءِ تي مجلس ۾ دربار جي وقت برابر هٿ ٻڌي بيهي ويا، تڏهن ڪانڪني جي ايلچيءَ ڪي سڏ ٿيو. ڪي انهن مان ڊوڙيا، جي طوطي کي وٺي آيا.

طوطي ادب سان پري بيهي سلام ڪري عرض ڪيو تہ ”خاوند، جيڪڏهن حڪم ٿئي، تہ پنهنجي بادشاهہ جو نياپو خدمت ۾ عرض ڪريان.“ قاز اشارو ڪيو تہ ”هائو.“

تڏهن طوطي وڏي سڏ چوڻ لڳو، تہ ”غلام جي شاهنشاهہ فرمايو آهي، تہ جيڪڏهن قاز کي پنهنجو ملڪ ۽ مال پيارو هجي، تہ ڪچيءَ ۾ گندي وجهي، ستت منهنجي پيرن تي اچي پوي ۽ ڏوهہ بخشائي، تنهن کان سواءِ پنهنجي رهڻ جي جاءِ مٿائي ٻي ڪري. حضرت سلامت، اسان جي بادشاهہ جي فوج اچا توهان جي ملڪ جي حد کان پري آهي. تنهنڪري توهان جي حق ۾ هيءَ ڳالهہ بهتر ٿيندي، جو ڪي ٿورا هاٿي ۽ گهوڙا، ڪي ٿوريون اشرفيون ۽ جواهر، ڏن طريق ترت روانا ڪريو، چو جو اسان جي بادشاهہ

جي تابعداري ڪرڻ توهان جي واسطي بيشڪ فائدي
واري آهي. جيڪڏهين ائين ڪندؤ، ته شايد اسان
جو بادشاهه اوهان تي مهربان ٿئي، اوهان جو ملڪ
ڦٽائي ناس ڪري نه ڇڏيندو."

طوطي جي واتؤن هي ڳالهه ٻڌي، ڦاز تپي لوهه ٿي
ويو، ۽ فرمايائين ته "ڪو آهي اهڙو، جو هن جا
ڪنبي ڪنيڙائيون پٽي، حضور ڪان پري ڪري؟"

ڪانءُ جو هٿ ٻڌيو آتي بيٺو هو، تنهن عرض
ڪيو ته "حضور جيڪڏهن حڪم ڏئي، ته هن بي ادب
سان اهڙي جٺ ڪريان، جو وري ڪو به ايلچي
ڪنهن بادشاهه وٽ سنڀالي اهڙي گستاخي ڪري."

تنهن تي چيهي چيو ته "غريب پرور، اها ڳالهه
بادشاهن جي شان ڪان ٻاهر آهي، اَلٽندو بدنامي ٿيندي.
سياڻا چوندا ته اڇيءَ ڏاڙهيءَ سان ڇهو وزير حضور
۾ حاضر هو، تنهن اهڙي نالائق هلت ڪرڻ ڪيئن
ڏني؟ ڇا ايترو نٿي ڄاتائين، ته ڪٿي به وڪيل لاءِ
مار ڪانهي؟ ڏٿي نه ڪري، پر جي هي ڳالهه ائين
ٿي پوي، ته ڪنهن بادشاهه وٽان ايلچي وري ڪڏهين
به ڪين ايندو. ۽ سياڻن چيو آهي، ته "جنهن مجلس
۾ پيرمرد نه آهي، تنهن ۾ جائي هڪڙو نه پيو ڪم
ڪري ٿو، ۽ آها مجلس ئي ڪين ڇڻبي." آءٌ سچ ٿو
چوان، ته اڄ تائين ڪنهن بادشاهه ايلچيءَ تي هٿ
ڪونه اُلاريو آهي، ۽ ڪيتري به هن گستاخي ڪئي

هوندي، تہ بہ بادشاھ ھرگز دل ۾ نہ ڪيو ھوندو.
طوطي جھڙو ايلچي ڪٿان ايندو؟ جيڪڏھين آن کي
ماربو، تہ ڏاڍو پڇتائبو."

بادشاھ جي دل ھنن ڳالھين طوطي ڏي ڪونئري
ڪئي، نيٺ طوطي کي سرو پاءُ ڏيڪائي، بادشاھ موڪل
ڏني. جڏھين ھو پنھنجي بادشاھ وٽ وڃي پھتو،
تڏھين پڇائونس تہ "ڇا ڪري آئين؟ ۽ ڪھڙا جواب
سوال توسان ٿيا؟ ۽ ھو ملڪ ڪھڙو آھي؟ ۽ موڪل
ڪھڙي طرح توکي ڏنائون؟"

عرض ڪيائين تہ "جهان پناھ، ڪي ڪين پڇو،
لڙائي جي تياري ڪريو. مون جراب بلڪل ھمت
سان مردن وانگي ڪيا، ۽ ڦاز جي حشمت کان ذرو
بہ ڪين ڊنس. ۽ جو اوھان جو نياپو ھو، سو ڦاز کي
پريءَ مجلس ۾ وڃي ڏنم. ۽ ملڪ جو ڦاز جي ھٿ
۾ آھي، تنھن جي واکاڻ ڪري نٿو سگھان. منھنجي
سمجھ ۾ تہ بھشت کان بہ وڌيڪ آھي. جڏھين آءٌ
اتي وڃي پھتس، تڏھين مون کي ھڪڙيءَ قتل جاءِ
۾ نظربند ڪري رکيائون، ۽ گھٽيءَ محنت سان ھڪڙو
قلعو جوڙائي، تنھن ۾ لڙائيءَ جو ڪيترو ئي سامان
گڏ ڪيو اٿن. پر جي خاوند جي فوج ھن ملڪ جي
وٺڻ لاءِ چڙھي ڌي ڪري، تہ پڪ اٿم، جنگ ۾
پھريائين اھو قلعو فتح ٿيندو، ۽ ھن جو ملڪ مفت
ھٿ لڳندوسون."

تڏهين ڪرگس وزير دل ۾ ويچار ڪيو ته شايد طوطو هتان بي مانو ٿي موٽيو آهي، ۽ چيائينس ته "مون ڀڙو آهي، ته ڦاز تنهنجو گهٽو آدرڀاءُ ۽ خاطر ڪئي هئي، ۽ هرطرح جا ڪاڌا تنهنجي لاءِ موڪليندو هو."

طوطي جواب ڏنو ته "اي وزير! اها ڳالهه سڄي غلط آهي. مهمانداريءَ جي ته هن مون سان هڪڙي وک به ڪانه ڀري. ٻاڻ هن جي هيءَ وڏي مهرباني سمجهيم، جو هن مون کي جيئرو ڇڏيو."

اها ڳالهه ٻڌي ڪانڪئي جو منهن ٿاسڻي هٽي ويو، ۽ ڇڙ ۾ حڪم ڏنائين ته "هاٿي جو هاٿي منهنجو تنبو ٻاهر نڪري."

ڪرگس عرض ڪيو ته "بادشاهن کي ايتري تڪڙ ڪرڻ نه گهرجي، ڇاڪاڻ ته تڪڙ ۾ ڪم بگڙيو پون. واجب آهي، ته اج سڀني اميرن ۽ رسالدارن کي سڏائي، پڇريائين آنهن سان صلاح ڪرن گهرجي."

بادشاهه اها ڳالهه قبول ڪري سڀني کي سڏائي چيو ته "اي ڀائرو! هڪڙو مشڪل اچي پيو آهي، تنهنڪري ڪا اهڙي چڱي صلاح ڪريو، جو آهو مشڪل آسان ٿئي."

تڏهين سڀني پڇيو ته "اهو ڪهڙو مشڪل آهي؟" فرمايائين ته "ڦاز منهنجي ايلچيءَ سان گهٽيون جهيون

ڪيون آهن، ۽ قلعو جوڙائي وڙهڻ لاءِ تيار ٿيو آهي."

تنهن تي سيني عرض ڪيو ته "جهان پناه، جيڪي فرمايو، سو اسين اڪين سان ڪريون. جيڪڏهن اسان جي صلاح وٺو، ته، قاز سان لڙائي ڪريو، ڇاڪاڻ ته خاوند جي چڱائي اسان ڪي جنگ ٿي ۾ ڏسجي ٿي، ۽ ان بابت ڪابه چنتا دل ۾ نه ڪريو. نڪي ڪنهن جي ڪچيءَ پڪيءَ ڳالھ تي ڌيان ڏيو. هار ۽ جيت آهي ڌڻيءَ جي وس."

تڏهن ڪالڪنٺي چيو ته "طوطو قاز جي ملڪ جي واڪاڻ سان ڏاڍي ٿي ڪئي، ۽ مون کي پڪ آهي ته اها ڳالھ ڪوڙي نه هوندي."

انهن ڇٽي هنن کي حڪم ڏنائين ته "پنهنجي پنهنجي فوج ۽ رسالي کي جلد سنبرايو. ۽ پاڻ جوتشين کي سڏائي جنگ جو مهورت ڪڍايائين.

تڏهين وزير عرض ڪيو ته "سائين جن جيڪو حڪم ڏنو سو واه، سيني کي قبول آهي. پر تيستائين غلام جي هيءَ صلاح آهي، ته ٿورا ڏينهن پنهنجي مڪان کان ٻاهر چرڻ نه گهرجي، جيستائين لشڪر سڀ گڏ ٿي رهي. ۽ هڪڙي سياڻي سردار کي ٻن هزارن سپاهين سان ترت روانو ڪجي، جي واٽ تي جتي گهٽو پاڻي ڏسن، آتي آمالڪ لهي پون، ته قاز جي فوج هيڏي لنگهي نه سگهي، ۽ سندس لشڪر جي خبر چار هرروز حضور ۾ پهچائيندا رهن."

ڪانڪڻي چيو تہ ”اي وزيرا اها چترائي ڪئي ڪري، ڪا اهڙي عقل جي ڪيڏ ڪر، جو ويرين کي سولائيءَ سان مات ڪجي.“

وزير چيو تہ ”جيئن حڪم ٿئي، تئن ڪريان. پر جيڪي ڳالهيون مون پنهنجن وڏن کان ٻڌيون آهن، سي جيڪڏهين حڪم ڪريو، تہ عرض ڪريان.“

تڏهين بادشاهہ فرمايو تہ ”چئو.“

ڪرگس چيو تہ ”ٻڌو اٿم، تہ جڏهين ڪو بادشاهہ ڪنهن جنگ تي وڃي، تڏهين آن کي گهرجي تہ پهريائين پنهنجي لشڪر کي انعام اڪرام ڏيئي، هنن جي دلبري وٺي؛ ڇاڪاڻ تہ لشڪر جي راضپي تي ئي بادشاهت جي استقامت ۽ بهتري منحصر آهي.

۽ جڏهين ڪوچ ڪري، تڏهين جتي درياهہ جي ڪنڌي، يا جهنگ، يا جبل ڏسي، آتي غافل نہ رهي ۽ گهڻيءَ خبرداريءَ ۽ هوشياريءَ سان آتي منزل ڪري. ۽ وڏا وڏا امير آمراءَ پاڻ وٽ، ۽ چڱا چڱا تيرانداز ۽ بندوقچي، ۽ پالي هٺندڙ، ۽ نئين نئين هنر وارا جوان ۽ پهلوان مڙس، هٿيارن پوهارن سان سجي ۽ کپي پاسي، ۽ چالاڪ توبچي اڳيان ۽ پٺيان رکي، ۽ خزاني تي جوڙا جوان سنڀال لاءِ ڇڏي، متان ڪو دشمن جي فوج مان خزاني جي مٿان اچي پوي. ۽ جي لشڪر ۾ ڪي مريض يا پنگلا ٿين، تہ آنهن کي پاڻ سان گڏ رکي؛ ۽ آنهن جي سار سنڀال کان ويسرو نہ رهي.

اهڙيءَ ريت بادشاهه ۽ وزير فوج سوڌا منزل بمنزل وڃن وڌندا، ۽ جتي مقام ڪن، اتي جيڪڏهين ڪنهن به طرح جو ڊپ يا شڪ پوين، ته پنهنجي لشڪر جي چوڌاري ڍنگرن جا لوڙها قلعي وانگي ڏياري، تنهنجي چوگرد تيرانداز سورهه سپاهي چوڪيءَ پهري لاءِ وهارين. ۽ بادشاهه پنهنجن خاص صلاحڪارن سان گڏ وچ ۾ رهي، ۽ خزانو پنهنجي ويجهو رکائي ۽ جنگي هاٿي تيار رکي، جي لڙائي جي وقت ڪم اچن ۽ اميرن کي قلعي ۾ پاڻ وٽ ٽڪائي، ۽ هاٿين تي هودا ۽ پالڪيون، ۽ گهوڙن تي زينون ۽ هنا ڪشيل رکي، ۽ زره پوش پهلوانن کي دروازي تي بيهاري، چوين، ته ساري رات پنهنجي پنهنجي واري تي جاڳندا رهن.

جيتوڻي بادشاهه کي فوج ۽ چونڪيءَ جي دلجاءِ هجي، ته به گهرجيس، ته پنهنجي هشياري ۽ نظر پاڻ ڪري، ۽ پنهنجي فوج کان ٽي ڪوهه اڳواٽ ويريءَ جي لشڪر ڏي چست سوارن کي موڪلي، جي گهمندا ڦرندا کنگهندا کٽڪار ڪندا، سڄي رات جاڳندي ڪاٽين.

۽ ڏينهن جو نقاري نوبت جي وڄڻ جو حڪم ڏئي ته ان جو آواز ٻڌي مر ويريءَ جي دل دهلجي.

جڏهين ڌارئين ملڪ جي سرحد ۾ پهچي، تڏهين پنهنجي لشڪر کي پگهار پڙو برابر ڏئي، ڇاڪاڻ ته اها ٺيڪ نه آهي، جو سپاهي ٺلهي هٿين بادشاهه جي ڪم ۾ جان وڃائيندا يا جنگ ۾ پنهنجا سر وڃائيندا

سڀڪو خدا جو خلقيو آهي، جڏهين هنن کي ۽ هنن جي آل اولاد کي ڪاڏو پيٽو ۽ هرطرح جو سک ملندو، تڏهين البت چت ڏيئي ڪم ڪندا.

بادشاهه جڏهين لڙائي تي چڙهي، تڏهين گهرجيس، ته فوج جو پورو بندوبست رکي. سڀني کان اڳي ڳورو توبخانو، تنهن کان پوءِ هلڪو توبخانو، تنهنجي پٺيان امير هاٿين تي، تن جي پٺيان سوارن جي جماعت ۽ سڀني جي پڇاڙيءَ ۾ جنگي هاٿي، ۽ ساڄي پاسي ڀالي هڻندڙ ۽ جنگ جا آزمودگار سورما، ۽ کٻي ڏي تير هڻندڙ ۽ شتر سوار، ۽ ڪي جوان مڙس، جن لڙايون ڏٺيون هجن، سي، ۽ ٿورا ٻيا سپاهي اهڙي هنڌ لڪل رکي جو انهن جي ڪنهن کي ڪل نه پوي، پر وقت سر جواب ڪن.

۽ جڏهن ويريءَ جو لشڪر واڌو ڏسي، تڏهين ٻنهي پاسن کان پنهنجي فوج کي اڳتي وڌائي دشمن تي حملو ڪري. ۽ قاضي ملو نماز پڙهائڻ لاءِ لشڪر ۾ حاضر رکي. ۽ جيڪو سر تان آهو ڪٽي وڙهي، يا ڦٽجي پوي، تنهن کي آن جي سورهيائي آهر بادشاهه تسلي ۽ انعام ڏي. ۽ جڏهن ڏسي ته هاٿي ويريءَ جو ڪٽڪ ڀڃي ڪري پٺيان هٽي ٿو، تڏهن سڄو لشڪر هاٿين سوڌو انهن تي هڪ واريءَ وجهي ليٽائي ته ويرين جا سر انهن جي پيرن هيٺان لتاڙجي وڃن.

ٻيو غريب پرور، جيڪڏهين پنهنجي فوج ميدان ۾ ۽ دشمن جي جهنگ ۾ هجي، ته هاٿين ۽ گهوڙيسوارن

کي پٺيءَ دشمن ڏي وڃڻ نه ڏجي، پر حڪم ڪجي، ته سڀ سردار ۽ سپاهي هيٺ لهي، هٿيار ڪٽي اهڙي سورهيائي ڏيکارين، جو ويريءَ جي پاڙ پٽجي وڃي.

جيڪڏهن ڪا ندي يا واهه پنهي طرفن جي ڪنڪن وچ ۾ هجي، ته ٻيڙين تي لشڪر کي چاڙهي، اهڙي ڍول سان ويڙهائجين، جو ويري بيشمار مارجي وڃن.

جي قاز جو لشڪر نديءَ تي، يا ميدان ۾ نه وڙهي ۽ قلعي جي پناهه وٺي، ته پنهنجي لشڪر جي سردارن کي حڪم ڏجي، جو ان جي ملڪ ۾ جتي آن ڏسن، آتي ڦُر ٻڌي ڏين، ۽ جيڪي لٽ کان پاڇي بچي، سو ساڙي ڇڏين. ۽ پنيون گهوڙن کي چاري، باغن کي لٽي، گاهه جون دنيون ۽ ڪاڻين جا ڍير ٻاري ڇڏين. ۽ جنهن ڪنهن شئي مان ويرين جو فائدو ڏسن، تنهن کي باهه ڏين، ۽ جتي تلاءُ ۽ واهه هجن، آتي چوڌاري لشڪر رکن، ته پاڻي بند ٿيڻ کان ويري ڏکي ٿين.

ٺيو هيءُ عرض آهي، ته جڏهين ويريءَ جي ڪنڪ تي ڌٽي اوهان کي سوڀ ڏئي، تڏهين واجب آهي، ته فوج کي پنهنجي ويريءَ تي لٽ ڪرڻ ۽ پٺيان پوڻ کان روڪجي. ڇاڪاڻ ته جنهن وقت سڀئي سپاهي پئسن جي لالچ تي بي سمجهيءَ کان پنهنجي بهادري ڏيکارڻ لاءِ تو هان کي ڇڏي ويندا تنهن مهل اوهين ميدان ۾ اڪيلائي رهجي ويندؤ. پوءِ

جي ڦاز هوشياريءَ سان فوج لڪائي ڪٿي وهاري هوندي، جيئن بادشاهن جا وزير دوراند يشيءَ سان ڪندا آهن، ته اهي اوهان کي اڪيلو ڏسي اچي اوهان تي ڪاهه ڪندا، ۽ اوهان کي قيد ڪري وٺي ويندا. آئنندو جيت مان هار ٿي پوندي، ۽ سڄي بادشاهت برباد ٿي ويندي. پوءِ ڏٽين ڪان سواءِ رکو نوڪرن ڪان ڪابه تجويز ٿي نه سگهندي، ۽ فوج مفت چٽ ٿي ويندي."

تڏهين بادشاهه چيو ته "اي وزيرا ايتري چوڻ جو ضرور ڪونهي. تون منهنجو وزير آهين ۽ هردم مون وٽ ئي رهندين، پوءِ جيڪي مناسب ڄاڻين، يا جيئن وڏن ڪان ٻڌو هجيئي، تيئن ڪجانءِ."

اڃا ٻئي انهيءَ رهاڻ ۾ هئا، ته ڦاز کي ڪانڪٽي جي چڙهيءَ ڪرڻ جي خبر پهتي. ۽ جاسوسن جي سردار جي چڙهي ڪرڻ جي خبر پهتي ۽ جاسوسن جي سردار پيلڪ، جنهن کي ڦاز موڪليو هو، تنهن به پنهنجي شريڪن مان هڪڙي جاسوس کي ڊوڙائي، هي نياپو ڏياري موڪليو، ته "ڪانڪٽو بادشاهه وڏي اٽالي ۽ ڏام ڏوم سان لڙائيءَ لاءِ گنگاندي جي ڪناري تي اچي لٿو آهي. اوهين اڃا مات ڪيو ويٺا آهيو. اٿي هوشيار ۽ خبردار ٿيو، ڇاڪاڻ ته ڪانڪٽي جو وزير ڪرگس ڏاڍو سياڻو ٻڌڻ ۾ ٿو اچي. ٻيو مون کي معلوم ٿيو آهي، ته هن کي جاسوسيءَ لاءِ اوهان جي قلعي ۾ اڪيئي موڪليو آهي.

هي ڳالهہ ٻڌي ڇيهي چيو تہ، ”اي بادشاهہ! غلام پريندي ٿي عرض ڪيو هو، تہ اهو ڪانءُ ڪالڪٽي جو موڪليل آهي، ٻيو ڪير هوندو؟“

قاز چيو تہ ”اها ڳالهہ ٺيڪ نہ آهي. جيڪڏهن ڪانءُ مون سان ٺهيل نہ هجي ها، تہ طوطي جي مارڻ لاءِ ڇو اٿي ڪڙو ٿئي ها؟ ۽ قلعي ۾ پنهنجن يارن ٻچن سوڌو ڇو اچي ٽڪي ها؟“

ڇيهي چيو ”سچ آهي، تہ هو پنهنجن يارن ڪي پاڻ سان وٺي اچي رهيو آهي؛ پر ياد رکجو تہ ڪڏهن نہ ڪڏهن دغا ضرور ڪندو.“

قاز وراڻي ڏني تہ ”اي ڇيها! نئون نوڪر آڳاٽي کان وڌيڪ ڪمائتو آهي. نئون نوڪر نمڪ حلال ۽ پورهيت ٿئي ٿو، ۽ اهڙا ڪم ڪري ٿو، جي قديم نوڪرن کان نٿا ٿي سگهن. پر بيربل راجپوت جي ڳالهہ تو شايد نہ ٻڌي آهي، جنهن نئون نوڪر ٿي پنهنجو سڪيلڌو پٽ پنهنجي ڌڻيءَ تان قربان ڪيو هو.“

ڇيهي پڇيو تہ، ”اها ڳالهہ ڪيئن آهي؟“

٢١— بيربل نوڪر ۽ سندس ڌڻي

قاز چيو ”مون ٻڌو آهي، تہ هڪڙي ڏينهن راءِ منڊوڪ تخت تي ويٺو هو ۽ حجام آئي خبر ڏنيس تہ ”بيربل نالي، هڪڙو راجپوت، ڍال ۽ ترار ٻڌيو دروازي تي حضور ۾ اچڻ لاءِ آس رکيو ويٺو آهي.“

راءِ اشارو ڪيو ته ”سڏي اچينس.“ جڏهن هو اندر آيو، تڏهن راجا پڇيس ته ”تون ڪير آهين؟ ۽ تنهنجو اچڻ هن ملڪ ۾ ڪيئن ٿيو آهي؟“

چيائين ته ”سپاهي آهيان، ۽ سائينجن جو نالو ٻڌي آيو آهيان.“

تنهن تي راءِ پڇيس ته ”تون مون وٽ نوڪري ڪندين؟“

عرض ڪيائين ته ”جي منهنجي واسطي ڪو ڪم مقرر ٿئي، ته بيشڪ حاضر آهيان.“

پڇيائينس ته ”چا مواجب وٺندين؟ ۽ ڪهڙو ڪم ڪندين؟“

چيائين ته ”پنج سؤ اشرفيون روز وٺندس، ۽ اوهان جي خدمت ۾ رات ڏينهن حاضر رهندس.“

تڏهن وري پڇيائينس ته ”توسان ٻيا گهڻا ڄڻا آهن؟“

ورائي ڏنائين ته ”هڪڙي ترار ۽ ٻه ٻانهون.“

راجا فرمايو ته ”هڪڙي سر کي ايترو روزينو ڪٿان ملندو؟“

تنهن تي بيربل سلام ڪري هليو ويو. راءِ جي ديوان هيءُ حال ڏسي عرض ڪيو ته ”خاوند، هن ڳالهه ۾ ضرور ڪو ور ٿو ڏسجي، تنهن ۾ اهڙي شخص کي ڇڏڻ نه گهرجي. گهڻا نه ته ٿورائي ڏينهن هن کي رکي ڏسجي، ته خبر پوي، هو ڪهڙي ٻر جو ماڻهو آهي، ۽

کھڙي نمڪ حلالي ڪري ٿو. جيڪڏهن ڪو اهڙو ڪم ڪري، جو ٻئي ڪان ٿي نہ سگهي، تہ وڏيڪ وقت رکجيس، نہ تہ جواب ڏجيس."

راءِ کي ديوان جي ڳالهہ وڻي، ۽ هن کي گهرائي پاڻ وٽ نوڪر رکيائين. ۽ هن کي هڪڙي ڏينهن جو مواجب ڏيئي، هڪڙو ماڻهو سندس پٺيون چاري ڇڏيائين، تہ هن جو احوال سربستو دريافت ڪري اچي ٻڌاءِ.

بيربل اشرفيون وٺي، موڪلائي پنهنجي گهر وڃي زال کي چوڻ لڳو تہ "اڄ آءٌ راءِ منڊوڪ وٽ نوڪر بيٺو آهيان، ۽ هي جيڪي آندو اٿم، تنهن مان هڪڙي ڏينهن جو خرچ ڪڍي، باقي سمورو ڀڳونت جي نالي وراهي ڏي."

انهين چٽي راجا جي خدمت ۾ موٽي اچي حاضر ٿيو. هن جاسوس اها ڳالهہ ٻڌي پنهنجي ڌڻيءَ سان اچي ڪئي، جو ٻڌي ڏاڍي وسمئي ۾ پيو. بيربل تہ ڏهاڙي پنهنجو روزينو سرڪار مان وٺي ساڳيءَ ريت ٻڪين ڏکين کي دان پنج ڪري ڇڏيندو هو، ۽ پاڻ الٺي پهر راجا جي محلات تي چوڪي پهرو ڏيندو هو، ۽ ڪڏهن بہ گهر وڃڻ لاءِ خوشيءَ سان موڪل نہ وٺندو هو. اهڙيءَ طرح ڪيترا ڏينهن گذري ويا.

هڪڙي ڏينهن مينهن جي مُند ۾ اهڙو اتفاق اچي ٿيو، جو رات جو ڏڪر پيا گجن، وڄ پئي کنوي،

مينهن وسي بس ٿيو آهي، ۽ اندوڪار اهڙو جو هٿ هٿ کي به ڏسي نه سگهي، اوچتو هڪڙيءَ زال جي روئڻ جو پرلاءُ راءِ جي ڪن تي پيو. سو ننڍ مان جاڳيو، ۽ آئندي شرط شمع هٿ ۾ کڻي محلات جي اڳڻ ۾ بيهي سڏ ڪرڻ لڳو، ته "منهنجي چوڪيدارن مان ڪا پهر جاڳي ٿي؟"

آتي بيربل ادب سان سلام ڪيو، ۽ ڏنڊوت ڪري عرض ڪيائين ته "غلام حاضر آهي."

تڏهين پڇيائينس ته "تون ڪير آهي؟"

جواب ڏنائين تہ "آءٌ بيربل، سرڪار جو نئون نوڪر آهيان."

پڇيائينس ته "تون پنهنجي گهر ڇو نه وڃين؟"

چيائين ته "منهنجي عادت نه آهي، جو جنهن سردار وٽ نوڪر بيهان، تنهن جي ڇٽي ڏاران پنهنجي گهر هليو وڃان. سدائين ڏينهن جو وٽس رهندو آهيان، ۽ رات جو بيهي پهرو ڏيندو آهيان."

ايتري ۾ جا شمع راجا جي هٿ ۾ هئي، تنهنجي سوجهري تي ڏٺائين ته راجا جي اکين مان لڙڪ پيا وهن. تنهن تي حيران ٿي پڇيائين ته "مها راج، اوهين ڇوٽا روئو؟"

راجا فرمايو ته "هڪڙيءَ عورت ڪٿي اهڙي ڏک ۽ سوز مان ويٺي رني، جو ان جي دردناڪ آواز ڪان منهنجي اکين مان ڳوڙها ڳڙي ويا آهن."

بيربل نمي چيو تہ ”غلام کي هاٿي ان بابت ڪهڙو حڪم ٿا ڏيو؟“

راجا فرمايو تہ ”وڃي دريافت ڪر، تہ هيءَ زال ڪٿي آهي ۽ ڇو ٿي روئي؟ جيڪڏهن پيسن جي لوڙ هجيس، تہ ايترو وڃي ڏيارينس، جو جان جيئري هجي، تان تنگي نہ ڏسي.“

بيربل هي حڪم ٻڌي جتان آواز ٿي آيو اوڏانهن هليو. جڏهن راجا ڏٺو، تہ هيءَ هن جي تلاش لاءِ وڃي ٿو، تڏهن دل ۾ خيال آيس، تہ رات اونداهي آهي، ڏسندم ڪونہ ڪو- بهتر آهي، تہ مان بہ هن جي پٺيان لڪي وڃي ڏسان، تہ ڪيڏانهن ٿو وڃي، ۽ ڇا ٿو ڪري. اهو خيال ڪري، ترار هٿ ۾ ڪٺي سندس پٺيان اهڙو هوريان هوريان هليو، جو هن کي ڪل ئي ڪانہ پيئي.

بيربل شهر جي ٻاهر وڃي چارئي ڪنڊون ڍونڍي، نيٺ هڪڙي هنڌ ترسي، انهي آواز تي ڪن ڏنو، تہ معلوم ٿيس، تہ اهو آواز ڏکڻ پاسي کان ٿو اچي. تنهن تي ڪاهي اوڏانهن هليو. راجا، جو پٺيانس لڪو آيو، تنهن پنهنجي دل ۾ چيو، تہ هي ڪهڙو نہ نوڪر منهنجو گهڻگرو آهي، جو منهنجي حڪم تي هيتري محنت ۽ جفا ٻاڻ تي سهي ٿو. نيٺ بيربل ڇا ٿو ڏسي، تہ هڪڙي جوان ۽ خوبصورت زال زار زار ويٺي روئي. تنهن کي اکيرو ٿي پڇيائين، تہ ”اي ماتا!

مون کي ڇو مفت هيترو ڏوڙايو اٿئي؟ ڪهڙو سبب آهي، جو تو هيترو روڏن ڪيو آهي؟"

زال چيس تہ "آءٌ هن ملڪ جي راجا جي عمر آهيان، منهنجي دولت مان مون گهڻا سک ماڻيا آهن. هاڻي هن جي حياتي پوري ٿيڻ ۾ باقي هڪڙو پهر رات جو رهيو آهي، تنهنجي ارمان ڪان ٿي رئان."

بيربل هيءَ ڳالهہ ٻڌي، ٽڏا شرڪارا ڀريا، ۽ ڪرم تي هٿ هڻي هاءِ هاءِ ڪري چوڻ لڳو تہ "بس، جيڪو ايشور جو ڀاڻو! لڪئي کي ڪير آڏو ڦري! جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ سان ڪم پوي ها، تہ پنهنجي وسؤن ڪين گهٽايان ها."

وري ان زال ڏي نهاري پڇيائين، تہ "اي ماتا! ڪنهن ريت راجا جي جمار وڌي سگهندي؟"

هن جواب ڏنو تہ "جي تون هڪڙو ڪم ڪري سگهين، تہ مون کي اميد آهي، تہ وڌي پوندي."

بيربل پڇيس تہ "اهو ڪهڙو ڪم آهي؟ ٻڌوان ڪندو، تہ پنهنجي پڄنديءَ آهر ڪين گهٽائيندس."

زال چيس تہ "هن راجا جي سرڪار ۾ بيربل نالي هڪڙي نوڪر کي هڪڙو سڪيلڌو پٽ، جنهن ۾ سڀاڳائيءَ جا چڱيهہ نِي لڇڻ آهن، تنهنجو جي سر وڍي، منگلا ديويءَ تي سج اڀرڻ کان اڳي چاڙهين تہ، تہ سو يقين آهي، جو تنهنجو راجا اڃي پوندو ۽ سؤورهہ وڌيڪ جيئندو."

اها ڳالهہ چئي هوءَ زال تہ سندس اکين کان غائب ٿي ويئي. راجا، جو هن جي پٺيان بيٺو هو، تنهن هي سڀ ڳالهيون پنهنجي ڪنن سان ٻڌيون پئي.

بيربل جو اتان ڊوڙيو، تنهن سنئين پنهنجي گهر اچي پنهنجيءَ زال کي جاڳائي ساري حقيقت ٻڌائي. زال جواب ڏنس تہ "جيڪڏهن منهنجي پٽ جي سر ڏني راجا بچي پوي تہ پيو ڇا گهرجي. ڇاڪاڻ تہ اسين ان جو نمڪ ايتري ڏينهن کائون ٿا، تہ هن کي اهڙيءَ مشڪلات جي وقت ۾ ڪم اچون." ۽ پيو چيائينس تہ "اي بيربل! سيگهہ ڪر، متان رات نہ وهامي وڃي." جيتوڻيڪ مڙس جي دل ولان اها ڳالهہ ڪيائين ٿي، تہ بہ اندر ۾ لڇي، هڪڙيءَ پل ۾ ايترا ڳوڙها ڳاڙيائين، جو سڄي هنج پنهنجي ۽ پٽ جي پڇاڙي ڇڏيائين.

هيءَ حالت ڏسي بيربل ڇوڪر کي اتان کڻي، منگلا ديويءَ جي مندر ۾ ويو، ۽ هن کي سنان ڪرائي، سندس مٿتا گهريائين. ڇوڪر بہ راضي ٿي، آڪار ڏني. تڏهن بيربل ڇوڪر کي هنج ۾ وٺي ڳچيءَ تي سير وهائي چيو "هي پرماتما! هزار شڪرانا، جو منهنجي پٽ سر ڏيڻ ۾ ڪهايو ٿي ڪين."

ائين چئي ڪنڌ هيٺ ڪري، دل ۾ چيائين تہ پنهنجي ڏٺي جو بار تہ مٿي تان لاٿم، پر منهنجو هوئي دنيا ۾ اهو سڪيلڏو پٽ، جنهن کي پنهنجن هٿن

مان ماريم. هاڻي جيڪڏهن جيئرو ٿو رهان، ته ڏک کان ڇٽڻ ڪونهي. تنهن ۾ بهتر آهي، ته ههڙي ڪوڙ پٽ پٺيان مان به ساهه ڏيان. نيٺ ساڳئي ترار سان پنهنجو سر به وڍيائين.

بيربل جي جوءِ به، جا شروعات کان وٺي سندس پٺيان لڳي آئي هئي، ۽ پري کان لڪي بيٺي اها حالت ڏٺائين، سا پنهنجي پٽ کي ڪسندو ڏسي، يڪدم وسامي بي هوش ٿي ويئي. وري ٿوريءَ ويرم کان پوءِ جڏهن سامت ۾ آئي، ۽ ڏٺائين ته مار! منهنجي پٽ ۽ منهنجي مڙس پنهي جون سسيون لٽيون رکيون آهن؛ تڏهن نراس ٿي، پنهنجو به سر آتي جو آتي ساڳئيءَ ترار سان ڪپي رکيائين.

راجا اهو حال پري کان ڏسي، انهن ٽنهي لاش سسين جي ويجهو اچي اوچنگار ڏيئي، دل ۾ چيو، هنن ته ٽنهي پنهنجا سر مون تان قربان ڪيا، هاڻي جيڪڏهن اهڙيءَ حالت ڏسڻ کان پوءِ جيندس، ته مون جهڙو ڪنور دل دنيا ۾ ليکبوئي ڪونه. تڏهن ستتئي مندر ۾ گهڙي، انهن ٽنهي جي پيرن تي پيئي اچا ڀانيائين ته پنهنجي سسي لاهيان؛ ته ايتري ۾ ديويءَ درشن ڏنس، ۽ هٿ کان جهلي چيائينس ته ”اڙي راجا! بيربل وڏيڪ چاڪيو آهي، جنهن لاءِ سر ڏيڻ واسطي تيار ٿيو آهين؟ هن رکي نمڪ حلالي ڪئي آهي! تنهن لاءِ توکي سر ڏيڻ مناسب نه آهي.“

راجا چيو ته ”جيڪڏهن اهڙي نمڪ حلال لاءِ پنهنجو سر نه ڏيان، ته منهنجي اهڙي جڻ ڪي حيف آهي.“

ديوي هيءَ ڳالهه ٻڌي ڏاڍو خوش ٿي، ۽ چيائين ته ”مان توکان گهڻي پرشن ٿي آهيان. هاڻي جيڪي گهرڻو هجيئي، سو گهر، ته آءٌ تنهنجي لاءِ پڳوان کان گهران.“

راجا چيو ته ”ڏيئي جي مهرباني سان مون وٽ سڀ ڪجهه آهي، ڪنهن ڳالهه جي ڪمي ڪانهي. جيڪڏهن ڪا توکي پڇ آهي، ته هيءَ دعا گهر، جو هي ٽيئي ڄڻا وري جي پون.“ هي سوال ٻڌي ديوي الوپ ٿي ويئي، ۽ هو ٽيئي آتي جو آني وري اٿي کڙا ٿيا.

راجا اتان لڪي سامهون پنهنجي مڪان تي اچي مس ويٺو، ته مٿان بيربل ترار هٿ ۾ ڪري اچي پهتو. راجا چڙي چيو ته ”اي بيربل! ڏاڍو ارمان آهي، جو جنهن ڪم لاءِ توکي موڪليم، تنهن جو اجا تائين جواب ڪو نه آنداءِ.“

بيربل چيو ته ”سائين، هڪڙيءَ زال رڻ پٽ ۾ ويٺي رنو، ۽ مون کي جو ڏٺائين، سو اتي جو اتي غائب ٿي ويئي. پوءِ مون هيڏانهن هوڏانهن گهڻيئي دانهون ڪوڪون ڪيون، پر ڪا به ورندي ڪانه مليم ۽ نڪا سڌ پيم، ته هوءَ ڪاڏي هلي ويئي.“

راءِ هي ڳالهه ٻڌي، اکين ۾ پاڻي آڻي چيو ته ”همت ۽ پهلواني ۽ دل وڏيءَ جا لڇڻ جيڪي

بادشاهن ۽ راجائن ۾ هٿئن گهرجن، سي سڀ تو ۾ آهن. پوءِ جيڪي نيڪيون ۽ چڱايون رات جو پنهنجن اکين سان ڏٺيون هئائين، سي سڀ پنهنجن صلاحڪارن کي ٻڌايائين. ۽ بيربل کي ڳراٽي پائي سرو پاءُ ڍڪائي، ۽ گهڻو مارو مال ڏئي، پنهنجي ملڪ جي حڪومت ۾ اڌ ڀائيوار ڪيائين.

سو، "اي چيهال، بيربل نئون نوڪر هو. تنهن ڏس ته ڪهڙو نه ڪم ڪري ڏيکاريو." هي ڳالهه ٻڌي چيهي کي تسلي ٿي، ته بادشاهه جي ليٽ ڪانهه ڏانهن گهٽي آهي، تنهنڪري پنهنجي ڳالهه قطع ڪري چيائين ته "اي بادشاهه! سچو وزير انهي کي چئبو آهي، جو سچ چوي ۽ خوشامد کان پاسو ڪري. سائين جن سو هن کي نوازين ٿا، پر هو ڊوهه ڪندي ويرم ئي ڪانه ڪندو."

ڪاز چيو "جي ڊوهه ڪندو، ته پنهنجي لاءِ ڀلو نه ڪندو، ٻيو مون کي ڇا ڪندو؟"

چيهي چيس ته "جيڪو پاڻ لاءِ ڀلو نه ڪندو، تنهن کان پر لاءِ ڪهڙو ڀلو ٿي سگهندو. شايد اوهان هن ڀٽ جي ڳالهه نه ٻڌي آهي، جنهن پنهنجي بچڙيءَ خصلت کان سيني ڀاڙيسرين کي تپائي ڪنيو هو."

ڪاز پڇيس ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

۲۲- پٽ ۽ پاڙي وارا ٻانيڻ

چيهي چيو "ڳالهه ڪندا آهن ته ڪنهن شهر ۾ هڪڙو پٽ ٻانيڻن جي پاڙي ۾ رهندو هو، سو سدائين هڪڙي نه ٻي سوسڙي پيو ڏکائيندو هو. ۽ جڏهين ڏسندو هو ته هاڻي پاڙيوارن فرياد ڪيو آهي، تڏهين هڪ نه ٻئي پاسي منهن ڏيئي ڀڄي ويندو هو. شهر جو ڪوتوال جڏهين ڪيس ڳولڻ لاءِ ايندو هو، ۽ گهر ۾ نه ڏسندو هوس، تڏهين ويچارن پاڙيوارن کي ڪوڙو سمجهي، ناحق هنن کي هٿ ڪڙيون وجهي، ڪچهريءَ ۾ آڻي ڏهن-ويهن ڇٽن جي اڳيان اهڙي جٽ ڪندو هو، جو شل ڪنهن نالائق سان به نه ٿئي. نيٺ آو ٻانيڻ لاچار ٿي ٿوري گهڻي رشوت ٻاسي، آتان پاڻ ڇڏائي ايندا هئا. اهڙيءَ طرح ويچارا پاڙي وارا ٻانيڻ هن پٽ جي آهيءَ ۾ اچي ڪيترا ڏينهن ستايا پئي. هڪڙي سال اهڙو اتفاق ٿيو، جو آرڙهه ۾ پاڻي کوهن مان سڪي تار ڪائي ويو، ۽ ٻانيڻ پاڻ ۾ صلاح ڪري هڪڙو نئون کوهه کوٽڻ لڳا. ايتري ۾ پٽ ور ڪري اچي چرڻ لڳن ته "مون کي به هن کوهه کوٽڻ ۾ پاڻ سان همراهه ڪريو، ته آءٌ پاڻ هن کوهه جو پاڻي حلال ڪري پيان."

تنهن تي سڀني چاتو، ته جيڪس هن جي گهٽ ۾ پيگوان هاڻي مهر وڌي آهي، جو ٻڇڙائيءَ کان پاسو ٿو ڪري، ۽ راضي ٿي کوهه کوٽڻ ۾ پاڻ سان شريڪ

ڪيائونس. پر هو ڪميٽو رڳو نالي جو ڪوڙ ڪي هٿ لائي، ماٺ ڪري پري وڃي ويهي رهندو هو. جڏهن ڪوهه کوٽجي تيار ٿيو، ۽ سڀڪو ان مان پاڻي ڀرڻ لڳو، تڏهن پٽ اچي ڊوهي وجهي چيئن، ته ”خبردار، جيستائين ڪوهه جي پاڻيءَ جو حساب ڪتاب مون سان نه لاٿو اٿو، تيستائين مٿان ڪو ان ڪوهه جو پاڻي پيئندو هجي.“

هن جواب ڏنس، ته ”تنهنجو حصو تمام ٿورو ٿيندو، سو وٺي ڪري پنهنجي هٿ ڪر، ۽ پوءِ پنهنجي حصي جي پاسي کان سدائين پاڻي ڀريندو رهج.“

تڏهن هن چيو، ته ”چڱو ڀلا، جي توهين پنهنجي حصي جا مختيار آهيو، ته آءٌ پنهنجي حصي جو مختيار ٿي آن ۾ زهر گڏيندس.“ برهمڻ ڏٺو ته هيءَ ڳالهه هن لچ کان پري نه آهي، تنهن ويچارن ٿورا گهڻا پئسا ڏيئي، ڪانس سندس حصو ڇڏايو.

جڏهن آهي پيسا ڪائي کپائي رهيو، تڏهن موٽي اچي آرام ڪيئس، ته هاڻي ٻيو ڪهڙو حيلو ڪريان. نيٺ هڪڙي ڏينهن واچ اچي ڏاڍي لڳي، تڏهن هي پنهنجي گهر جي اڱڻ ۾ ويهي سڏ ڪري چوڻ لڳو، ته ”ٻڌو ٿا اي پاڙيسريوا آءٌ توهان کي اڳي ئي ٿو چتايان، ته منهنجي گهر ۾ نانگ ۽ وڇون تمام گهڻا ٿيا آهن، تنهنڪري ڀانيان ٿو، ته ڪري ٻاهر ڏيانس. تنهن ۾ اوهين خبردار ٿجو، مٿان ڪو سڀاڻي ڏرمائي

ڏوراهو ڏئي، ته پٽ پنهنجي ٻاڙ يسرين ڪي ساڙي ڇڏيو.“

هيءَ ڳالهه ٻڌي سيٺي ٻاڙي وارا پنهنجن گهرن مان نڪري اچي، پٽ کي پيرن پيا، ۽ چيائونس ته ”اي يار! تو جهڙو ٻاڙيسري ڪٿان ملندو، جو باهه ڏيڻ کان اڳي اسان کي چتائي؟ هاڻي اسين توکي ڪي پيسا ڏيون ٿا، سي تون وٺ، ۽ باهه جي پچر ڦٽي ڪر. ۽ جي ٿي سگهي، ته ڪا ٻي اهڙي تجويز ڪجانءِ، جنهنڪري تنهنجي گهر مان اهي نانگ وڇون نڪري وڃن.“

اٺين ڇهين پاڻ ۾ ڦوڙي ڪري هن کي پيسا ڏنائون ۽ پوءِ گڏ ٿي چوڻ لڳا، ته ’اي ياڙوا اهڙي روبڪار ڏسڻ ۾ اچي ٿي، جو ڪنهن ڏينهن هي پٽ اسان کي ساڙي ڇڏيندو، يا ڪنهن ٻيءَ اڙيءَ ۾ ڦاسائيندو. پوءِ جي اسين آن سان مٺو نه ٻوليندا سون، ته هو شايد پاڻ کي ماري ڇڏيندو. نيٺ ڪم وڃي ڪوٽوال سان پوندو، ۽ هو اسان کي شاهوڪار ڄاڻي ڦريندو. تنهن ۾ بهتر آهي، جو هي ڳوٺ ئي ڇڏي، ٻئي ڪنهن ڳوٺ ۾ هلي رهجي.“

اها صلاح ڪري سيٺي ٻانڻ راتوواهه آئي پيڳا، ۽ پرهه ڦٽندي سان ڏهه ڪوهه پنڌ هٽي نڪري ويا، انهي ڏپ کان، ته متان هو پٽ پٺيان ڪاهي پوئيون.

سو (ڇيهي چيو) "سائين، هن ٻڍڙي ماڻهوءَ جي ڏپ کان چڱا مڙس ٻه ٽي ٻچي پرديسي ٿي پيا." تڏهن ڦاز چيس ته "اي ڇيها! ڪانءُ ڪي هتان ڪڍڻ کان پوءِ پاڻ جهڙي جا ٿهڙا رهجي ويندا سون. چاڪاڻ ته هڪڙو ڪانءُ پنهنجي سيني سنگتين سوڙ و هليو ويندو، پيو ته ان جي وڃڻ کان پوءِ ڪانگن جي سپاهين کي ريهي رهبي اسان ڏي آڻڻ لاءِ سعي ڪندڙ ڪونه ٿيندو، ۽ ٿيون ته سڀئي ڀائيندا ته ڦاز کي لشڪر سان شايد ڪم ئي ڪونهي. تنهنڪري ڀلي ته ڪانءُ هتي پيو گذاري."

هيءَ ڳالهه ٻڌي ڇيهي لاچار ٿي ڪري ماٺ ڪئي تڏهن وري ڦاز چيس، ته "اي وزير! هاڻي ويريءَ جي ٽارڻ لاءِ ڪو اپاءُ ڪر. جيئن پوءِ تيئن هو اچڻ ويجهو پوندا. ڏسجائين، متان غافل ٿيو آهين."

ڇيهي چيو، "مون جاسوسن جي واتان ٻڌو آهي، ته ڪانگن جو وزير ڪرگس، ڏاڍو سياڻو آهي؛ سو پنهنجي وڙهڻ ڪين ڏيندس. پر جي اهڙي ڏاهي وزير جي ڳالهه کي لنوائي، بادشاهه لڙائيءَ تي ايندو ته هو وڏو نادان چئبو، ۽ پنهنجو لشڪر هٿ وٺي مارائيندو. تنهن ڪري اي بادشاهه! اچا تائين ڪانگن جي لشڪر اوهان جي قلعي کي گهيرو ڪونه ڪيو آهي؛ تنهنڪري گهرجيو ته پنهنجي ڪوٽوال کي سڏائي حڪم ڏيو، ته جنهن رستي کان دشمن جي

اچڻ جو ڏپ هجي تنهن کي ترت وڃي بند ڪري، ۽ جتي جهنگ جهر هجي، تتي پنهنجو لشڪر هڪيو رکي؛ ۽ جڏهن دشمن جو اچايل ۽ بکايل ڪٽڪ ٿڪجي ماندو ٿي اچي ڪاٽي پوي، تڏهن گهرجيس، ته اُن تي اُتي ئي چڙهي ڪري، يا جنهن وقت ويريءَ جي فوج جهنگ يا جبل جي گهاٽ مان لنگهندي، يا نديءَ تي لهندي ڏسي، تنهن وقت مٿن ڪاهه ڪري يا جي رات جو جاڳيا هجن ۽ صبوح جو ننڊاڪرا ٿي هٿيار پوهار ڇوڙي ٻي اونا ٿي سمهي پون، ته ان حالت ۾ اتي ڪهڻين. اهڙن ڪمن لاءِ سياڻا اهڙيون مهلون ڳوليندا آهن."

جڏهن قاز هيءَ تجويز ٻڌي تڏهن ڪهنگ ڪوٽوال کي سڏائي، چيهي جي صلاح پٽاندر حڪم ڪيائين. تنهن تي ڪوٽوال پنهنجو لشڪر ولي نڪتو؛ ۽ نڪرندي شرط ڪانڪٽي سان مقابلو ٿي ويس. ٻنهي جي وچ ۾ اهڙي لڙائي اچي لڳي، جو دشمن جا انيڪ سپاهي مارجي ويا.

تڏهن ڪانڪٽو نراس ٿي پنهنجي وزير ڪرگس کي چوڻ لڳو ته "اي چڱا مڙس! منهنجو سمورو لشڪر مارجي ويو، ۽ توکي ذري جي ڳڻتي ڪانه ٿي. رکي صلاح به ڪانه ڏنئي، ته قاز جو ملڪ ڪيئن وٺجي. ۾ هاڻي انهي ڳالهه کي ڇڏ ڪر. مون کي رکيو هي آڌڪو آهي، ته جيڪا فوج سنڌيم باقي بچي آهي، سا شل خير مان هلي وطن سهڙي."

هي ٻڌي ڪرگس چيو، تہ ”اي بادشاهہ! سيائڻ چيو آهي، تہ اميرن وزيرن ۽ بادشاهن ۾ هي عادتون هئڻ نہ گرجن: هڪڙي شراب خوري، ٻي رات ڏينهن زالن سان صحبت ڪرڻ، ٽين گهڻو وقت شڪار ۾ گذارڻ، چوٿين جوا ڪرڻ ۽ پنجين وزير جي مصلحت کان منهن موڙڻ. مون جيڪو اڳي عرض ڪيو هو، تنهن تي سائين جن پورو ڌيان نہ ڏنو. هاٿي هتان پوئتي ورڻ هلڪائي آهي، تنهن لاءِ اهڙي صلاح ڏيڻي نٿو سگهان، ڇاڪاڻ تہ شاهاڻو دستور آهي، تہ جو بادشاهہ پنهنجو ملڪ ڇڏي ٻئي جي ملڪ تي چڙهي ڪري وڃي، سو سواءِ سوڀ يا سلوڪ جي نہ موٽي.“

ڪانگني چيو تہ ”منهنجي لشڪر ۾ جيڪي نامدار پهلوان هئا، تن مان هن لڙائيءَ ۾ ڪي ماري، ۽ ڪي قيد ڪري ويا. هاڻي وڃي رهي آهي باقي هيءَ فوج، سا الاجي ڪهڙو پوئتو پاريندي.“

تڏهن ڪرگس چيو ”اي حضور! چو انهيءَ ڳالهہ جي ويچار ۾ پيا آهيو. جي ٻن-ٽن ڏينهن جي عرصي ۾ دشمن جو قلعو ڪٽي سوڀ جو نقارو نہ وڄايان، تہ مڙس ئي نہ آهيان، ۽ ٿيڻي آهي، تہ ويريءَ جو ڪٽڪ قلعي ۾ وڃي داخل ٿيندو. پوءِ انهن جي رسد راس ڇڏڻ ئي وانڍ کان بند ڪري سگهبي.“

ڦاز جي جاسوسن مان ڪنهن هيءَ ڳالهہ ٻڌي ورتي، تنهن ڊوڙي اچي پنهنجي بادشاهہ کي چيو تہ

”اي خاوندا! ڇو غافل ويٺا آهيو؟ يقين ڄاڻجو، ته ڪالهه اوهان جي مڪان کي گهيري ڪرڻ ڌاران ڪين ڇڏيندو.“

ڦاز هي ڳالهه ٻڌي پنهنجي وزير کي چيو ته ”اٿي وڃي لشڪر جو شمار ڪر، ۽ هر هڪ سپاهي کي انعام ڏي، جيئن ته سياڻن چيو آهي، ته اجائي هڪڙي ڪوڏي به نه وڃائجي، پر مهل سر ڏهن هزارن تي به فلڪ نه آڻجي. اهڙي وقت ۾ جو بادشاهه لشڪر سان سخاوت ڪندو، سو البت دشمن کي ماري ميڙائيندو، ڇاڪاڻ ته جي نوڪر پنهنجي ڌڻيءَ کان راضي هوندا، ته ڪنهن به حالت ۾ اڪيلو ڇڏي نه ويندس، ۽ نڪي تير ترار کان منهن موڙيندا. تنهن کان سواءِ ڪالهڪ جو وزير ڏاڍو سياڻو ٿو ڏسجي، ڇو ته اڻين نه هجي ها، ته هوند هن کان اڳي بادشاهه سارو لشڪر ناس ڪرائي ڀاڄ کائي ها.“

اڃا ڦاز ۽ چيهو انهي صلاح مصلحت ۾ مشغول هئا، ته مٿان ڪانءَ اچي سلام ڪيو، ۽ فريب ڪري چيائين ته ”سائين، ڪالهڪ بادشاهه جي لشڪر هن قلعي کي چوگرد اچي گهيرو ڪيو آهي.“ ڦاز پڇيس ته ”ان جو لشڪر اٽڪل ڪيترو ٿيندو؟“ چيائين ته ”سائين، برسات جي ڪري تعداد جي پوري خبر پئي نٿي سگهي، پر تڏهين به زره پوش پيادا ۽ سوار ايترا اچي گڏ ٿيا آهن، ۽ پيو آڙ د به ايترو اچي لٿو آهي، جو ٽي پير پائڻ جيتري به جاءِ ڪانهي. ۽

توبن جي شلڪ ۾ اهڙي اڇي ڪڙي ٿـي آهي، جو زمين ۽ آسمان اندوڪار ٿي ويو آهي؛ ۽ هاٿين ۾ اهو دڏڪار ڪٽي شروع ڪيو آهي، جـو ڪڪرن جي گجگوڙ جي ۾ جاءِ نہ آهي."

قاز هيءَ ڳالهہ ٻڌي ترت وسميءَ ۾ پئجي ويو. تڏهن ڪانءَ چيس تہ "جيڪڏهن لڙائي ٻاهر ٿي؛ تہ پوءِ قلعي جـوڙائـڻ مـان ڪهڙو فائدو ٿيو؟ هاڻي جيڪڏهن ويريءَ سچ پچ اچي قلعي کي گهيرو ڪيو آهي، تـہ لشڪر سنباهي قلعي تـي ٻيهاري سندس سامهون ڪريو."

قاز هيءَ ڳالهہ ٻڌي يڪدم پنهنجي سموري لشڪر کي قلعي تي ڪڙو ڪيو؛ جنهن جي ڏسڻ ڪان دشمن جو هنيون ٿي ڪاچي ويو. ۽ اهڙو هُل ۽ نقاري جـو آواز ڪرايائين جو انهن جي ڪنن ۾ تاڙيون چڙهي وييون. پوءِ قاز ڪانڪني جي لشڪر جي سامهون پنهنجو ديرو ڇمائي سڀني سردارن کي سڏائي چيو تہ "اڄ اهڙي جنگ جوٽيو ۽ مارا ماري ڪريو، جـو جبل تي رت ريلا ڏيئي وهي."

هوڏانهن ڪانڪني قاز جو لشڪر قلعي تي ڏسي، ۽ سندن هل هنگاما ٻڌي، تپرس ۾ پئجي ڪرگس ڏي نهاري چيو، تہ "تو چيو ٿي، تہ آءٌ ڏينهن ٻن ۾ قلعو فتح ڪندس؛ پر هتي تہ قاز اهڙي حشمت ٿو ڏيکاري، جو اسان جي؛ تہ ساڻس دال نہ ڳري."

ڪرگس وزير چيو ته "اي بادشاھ! خيال ڪري ڏسو، ته ڪنهن غريب جي گھر ۾ به ڪو ڏاريون ته، پھه پيهي نٿو سگھي، پوءِ هي وڏو قلعو جو لشڪر سان پر ڍل آهي، سو حڪمت ڪرڻ ڏاران هٿ ڪيئن ايندو؟ هاڻي پھريائين هيءَ تجويز آهي، ته جنهن ڏينهن دشمن جي سامهون ڏاڍي واچ لڳي، تنهن ڏينهن آن واچ جي اندو ڪار ۾ هزارين باڻ چوڙجن، تن جي پاڇي جي اوٽ ۾ قلعي کي باھ ڏيئي، ويريءَ جي ڪٽڪ تي ڪاھ ڪجي. پيو ته، مورچه بندي ڪجي جنهن ڪري ويريءَ کي اڳي وڌڻ لاءِ توفيق نه ٿئي. ٽيون ته ۾ قلعي کي چوڌاري اهڙيءَ طرح گھيرو ڪجي، جو دشمن کي نڪرڻ پھه ڪان بند رکجي. انهن کان سواءِ پيون به تجويزون آهن، پر بلفعل هنن ٽنهي مان جا اوهان کي پسند اچي، سا ڪريو."

تڏهن ڪانڪني چيو ته "اي ڪرگس! ويريءَ جي فوج ڏسي منهنجي ته ڇاتي ئي ڏڪجي ويئي آهي ۽ حوصلا ئي خطا ٿي ويا اٿم. تنهن ڪري هاڻي ڪا اهڙي صلاح ڏس، جو منهنجي سوبه ٿئي."

ڪرگس چيو، ته "هاڻي سانجهيون ٿيون آهن، راتوڪي رات رکو، سڀاڻي صبح جو سڀ پلي ٿي پوندي."

انهن ڇٽي ساري رات ويچار ۾ رهيو، ته هاڻي ڪهڙيءَ رٿ سان دشمن کي مات ڪري قلعو ولجي. نٽ ڪيترا

هوشيار ڦڙت جاسوس، جن تي گهڻو ڀروسو هوس، تن کي گهرائي چيائين ته ”هيءَ وقت توهان جي نمڪ حلالي ڏيکارڻ جو آهي؛ تنهن ڪري گهرجيوَ ته پنهنجا ويس مٽائي قلعي ۾ وڃو، ۽ اتي ڪانءَ کان سڌ سماءُ وٺو ته هن ڪهڙي رٿ ڪئي آهي، ۽ ڪير ڪير ڪهڙي ڪهڙي ڪم تي مقرر ڪيا اٿس. ۽ هي به خبر لهجو، ته ڪهڙي پاسي غافل آهن، ڪهڙو مورچو ڪمزور آهي، ۽ ڪهڙي دروازي کان اسين قلعي جي اندر گهڙي سگهنداسون. اهي سڀ ڳالهيون دريافت ڪري مون کي سِتت اچي ٻڌايو.“

تڏهين جاسوس ڪانون جهڙو ويس ڪري اونداهيءَ رات جو قلعي ڏي هليا، ۽ ٻين ڪانون سان گڏجي اندر گهڙي، سڀڪنهن بازار گهٽيءَ ۽ سڀڪنهن سردار جي تنبوءَ جي آس پاس ڦريا. خوب ڳولا ڪري ڏٺائون ته ڪانءَ واري مورچي ۾ غفلت گهڻي ۽ ماڻهو ٿورا آهن. تڏهن ڏاڍا خوش ٿيا ۽ اڃا ٿوري رات پيئي هئي، ته جتان آيا هئا، تتان نڪري ڊوڙي اچي ڪرگس سان اها خوشخبري ڪيائون.

هو هيءَ ڳالهه ٻڌي پنهنجي ڪپڙن ۾ ٿي نه ماپيو. ۽ جهٽ پٽ پنهنجي فوج کي تيار ڪري چيائين ته ”چئن گهڙين کان پوءِ جاسوسن کي پاڻ سان اڳيان مهڙ ۾ سونهون ڪري، اهڙيءَ سانت سان هري هري انهن جي پٺيان قلعي ڏي هلنداسون، جو ٻيو ڪن ۾

نہ ٻڌندو، ۽ جڏهن دروازي کي ويجهو پهچندا سون، تڏهن ڪنهن اجهي جي آڙ ۾ ويهي رهنداسين، جيسين دروازو کلي، پوءِ گهڙي اندر هلنداسون، ۽ ڌاڙي ڪندو تہ قلعو هٿ اچي ويندو".

هيءَ صلاح پنهنجي فوج سان ڪري، ڪالڪنيءَ وٽ اچي عرض ڪيائين تہ "هاڻي آءٌ اڳواٽ وڃان ٿو، جڏهن منهنجا قاصد حضور ۾ اچن، تڏهن يڪدم ساري لشڪر سوڌا هن غلام جي پٺ ڀرائي لاءِ اچجو، ۽ جي چرڪ ڪيو تہ دشمن مون کي ٿورن سپاهين سان ڏسي چٽن ئي پاسن کان ويڙهي ويندو."

ڪالڪنو هيءَ مصلحت ٻڌي ڏاڍو سرهو ٿيو، ۽ پنهنجي وزير کي موڪل ڏيئي، سڀني سردارن کي سڏي، حڪم ڪيائين، تہ اوهان مان هرڪو پنهنجي پنهنجي تنبوءَ ۾ هٿيارن سوڌو تيار رهي. جنهن وقت آءٌ سوار ٿيان، تنهن وقت اوهين سڀ سوار ٿجو، ۽ جيڏانهن آءٌ هلان، تيڏانهن توهين بہ سڀ چپ ڪري منهنجي پٺيان هليا اچجو، ۽ آن ۾ ڍلَ ڪاهلي نہ ڪجو. اهو حڪم ٻڌي سردارن ساري لشڪر کي تيار رکيو.

نيٺ جڏهين ڪرگس جي جاسوسن بادشاه سان اچي خبر ڪئي، تہ خداوندا، اوهين هاڻي جلد سوار ٿيو. تڏهن ڪالڪنو سڄيءَ فوج سوڌو، جاسوسن کي پاڻ سان گڏ وٺي، جنهن رستي کان ڪرگس ويو هو تنهن ساڳئي رستي کان روانو ٿيو.

اچا پينبرڪوئي پيو هو، ته ڪرڪس ڪانء واري دروازي ڪان قلعي ۾ پهچي ويو؛ ۽ هزارين پاڻ چوڙي، تن جي ٻاچي جسي اوٽ ۾ هڪدم ڪاهه ڪيائين. ايتري ۾ ڪالڪتو لشڪر سان هن جي واهر لاءِ متان اچي سهڙيو، ۽ سندس اچڻ شرط ڪرڪس ۽ قاز جي اچي چٽاپيٽي لڳي. نيٺ جنهن وقت سڄ ڪني ڪڍي ۽ هڪٻئي کي ڏسي سگهيا، تنهن وقت اهڙي اچي ترار ڪَڙي ٿي، ۽ ٻنهي لشڪرن مان ايترا ويا قتل ٿيندا، جو قلعي جي بازارين مان رت ريلا ڪري ائين وهي آئي هليو، جو چڻ ته ڪا اورڪ نئي هئي ۽ بندوقن جو دونهون به اهڙو اچي ٿيو، جو چڻ ته هڪڙو پيو آسمان پلتجي پيو هو.

تنهن وچ ۾ ڪانء پنهنجا سپاهي گڏ ڪري قلعي کي باهه ڏيئي واڪا ڪندو ٻاهر نڪتو. ۽ ڪالڪتي جي لشڪر مان جيڪي سپاهي بادشاهه جي سنڀال لاءِ بيٺا هئا، تن کي اچي چوڻ لڳو ته "هاڻي قلعي کي باهه لڳي اٿو ۽ قاز جي فوج سڄي پکڙجي ويئي آهي، تنهن ۾ هڪڙو دم ترسو ته اجهو ٿو قلعو فتح ٿئي."
نيٺ جڏهين طرفين جا بي شمار سپاهي پکڙن وانگي پڇي رهيا، تڏهين ڪالڪتي جي لشڪر جاهه ڪري قاز جي فوج جا جتي سا تتي ماري، باقي کي ٿورا وڃي بچايا. قاز ڏلو ته هاڻي ٻيلي سون ۾ وڏيڪ وڙهڻ جي توفيق ڪانهي، فوج جو رخ به مٽيل آهي،

۽ موت جي ڏپ کان ڪنهن ۾ به سامهون ٿيڻ جي ٿوم ڪانه رهي آهي، تڏهين لاچار ٿي کهنگ کي سڏائي چيائين ته ”اي ڪوٽوال! مون جاچي ڏٺو آهي، ته منهنجي طالع اچي هاڻي موت ڪاڏي آهي؛ ۽ ايتري به اميد ساري نٿو سگهان، ته ڪي هتان سلامت نڪري سگهندس. تنهنڪري منهنجي مرضي آهي، جو منهنجو وڏو پٽ هن وقت تخت نشين ٿئي، ته اسان جي خانداني قائم رهي. سو انهي ڪم لاءِ ڇيهي سان پهريائين صلاح ڪري، تون ڪنهن به حيلي سان هنهنجو سر بچائي هتان نڪري وڃ؛ ۽ وڃي ان کي تخت نشين ڪر.“

ڪهنگ چيو ته ”اي بادشاهه! مون کي ڏاڍو ڏک ٿئي، جو اوهين اِها وائي ٿا ڪريو. جيستائين منهنجي سر ير ساهه هوندو، تيستائين ڪنهن کي به مجال نه ٿيندي، جو اوهان تي آلر ڪندو. آءٌ جيئن توهان کي هيڪلو نه ڇڏيندس. جي منهنجو سر اوهان تان صدقي ٿيو، ته ٿيڻ ڏينس.“

بادشاهه چيو ”اي ڪوٽوال! آءٌ توکي جيئن چوان ٿو، تيئن وڃي ڪر؛ ڇاڪاڻ ته مون وٽ هينئر تو جهڙو ڪو بيو ڪارائتو ۽ خيرخواهه ڪونهي، جنهن کي ههڙي وقت ۾ موڪليان.“

ڪهنگ چاتو ته بادشاهه مون کي لڙائي جي ميدان کان ٻاهر ڪيڻ ۾ پاڻ ٻلائي ٿو؛ پر آءٌ بادشاهه کي جنگ جي ميدان ۾ هيڪلو ڇڏي وڃان، اها ڳالهه نمڪ حلالي کان پري آهي. تنهن ۾ مناسب هيئن آهي،

تہ ڪنهن بہ پر بادشاهہ کي انهي خيال کان لاهيائون.
تڏهن چيائين تہ "خاوند، جيڪڏهن آءٌ هن وقت پنهنجي سنگتين کي ڦٽو ڪندس، تہ خلق مون کي خوار ڪندي ۽ چوندي تہ هھڙو مشڪل وقت ڏسي، بادشاهہ ۽ پنهنجي يارن کي رڻ واهي ڪري ڳيدي ٿي پيو. ٺهنڪري جيستائين جيئرو هوندس، تيستائين ڪيڏي ڪين ڇڏيندس."

هيءَ ڳالهہ ٻڌي قاز چيھي کي چيو تہ "ڪنهنگ ۽ سندس سائين جو سڌ ٻڌ اهڙو ميل آهي. جهڙو پاڻيءَ ۽ ڇڪڻ جو، جيستائين مٿان پاڻي ۽ هيٺان ڇڪڻ آهي، تيستائين ٻئي رليا مليا پيا آهن، پر جڏهن پاڻي سڪو، تڏهن اها مٽي ڦُڪري ٿي پاڻمرادو ڦٽيو چير چير ٿيو پوي."

اڃا انهيءَ گفتگو ۾ هئا، تہ ڪانڪٽي جي لشڪر مان هڪڙو سپاهي وڄ وانگي اچي مٿان ڪڙڪيو، ۽ ايندڙي شرط قاز تي ترار آلاريائين. تڏهن جهڙو اڃا ڪهنگ پنهنجو نيزو هن جي ڇاتيءَ ۾ هنيو ٿي، تهڙو هو سپاهي آهو داءُ ڳسائي، وري ڪهنگ تي لڙي آيو. ۽ هنن ٻنهي جي پاڻ ۾ اچي اهڙي ڇتاييڻي لڳي، جو زمين ۽ آسمان ڄڻ تہ هڪ ٿي پيا. نيٺ ڪهنگ ڪوتوال سپاهيءَ جي هٿان مارجي ڪري پيو. بادشاهہ تنهن تي ڏاڍو رنو ۽ ارمان ڪاڍائين، ۽ ڪوتوال کي لک لک آسيسائون ڪري، پاڻ

ھر ھڪ پاڻيءَ جي رستي ڪان پڇي، اچي پنھنجي ملڪ نڪتو.

ڪانڪنو قاز جي پاڄ جي خبر پڌي، ڏاڍو نھال ٿيو، ۽ سوڀ ڪي غنيمت ڄاڻي، ڌڻيءَ جو شڪرانو ڪيائين، ۽ فتح جو نقارو وڄارائي، شادمانو ڪري چوڻ لڳو، تہ ”ھن ڪھنگ ڪوتوال جھڙي نمڪحلالي ۽ مردانگي ورلي ڪندو. ھن پنھنجي ڌڻيءَ تان سر صدقي ڪرڻ جو ھڪڙو ئي اھڙو ثواب ڪتيو، جو پنھنجي سڄي ڄاڙي سرھي ڪري ڇڏيائين. ۽ پيو بہ جيڪو اَن وانگي ڪندو، سو جوانمرد ليکبو ۽ سپہ سالار ٿيندو.“

وشن سرمان پنڊت ھي داستان پورو ڪري، چوڻ لڳو، تہ ”اي راجا جا پٽڙا! جيڪو ھن ڳالھہ ڪي ھنئين سان ھنڊائيندو، سو بلڪل سياڻو ۽ ڪرت ونت ٿيندو، ۽ ويرين کي جيتيندو.“

باب چوٿون

جنگ کان اڳي يا پوءِ دشمن سان ميلاپ ڪيئن ڪجي، تنهنجي بيان ۾

٢٣ـ ڪانءَ ڪانڊڪنو بادشاه ۽ سندس وزير

پنڊت چوڻ لڳو، ٻڌو اٿم ته: ڪانءَ بادشاه ۽ چيهو وزير هڪ ٻئي وقت پنهنجي لشڪر کان جدا ٿيا ويٺا هئا. تڏهن ڪانءَ چيهي کان پڇيو ته ”توکي ڪا خبر آهي ته قلعي کي باه ڪيئن لڳي؟“

چيهي جواب ڏنو ته ”اي بادشاه! اهو ڪم ڪانءَ جو آهي، جو سدائين فوج سان رهندو هو. مون اڳي ئي سائينءَ کي عرض ڪيو هو، ته ڪانءَ جي رهڻ سان ڪڏهن نه ڪڏهن جوکو پهچندو.“

تڏهن ڪانءَ چيو ته ”هن ۾ هن ڪانءَ جو ڪهڙو ڏوهه؟ اهو ليکو اسان جو ڇٻو. جيئن ڏئيءَ جي خواهش هئي تيئن ٿيو.“

چيهي چيو ته ”جيڪو پنهنجي دوست جي صلاح نه مڃيندو، تنهنجي اهڙي حالت ٿيندي، جهڙي هن ڪچوڙءَ جي ٿي هئي.“

ڪانءَ پڇيو ته ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٢٤- ٻه قاز ۽ هڪڙو ڪڇون

ڇيھي چيو ته "ڪنھن نديءَ تي ٻه قاز، هڪڙو ڪڇون ڪيترن ڏينھن کان رهندا هئا. انھن قازن ۽ ڪڇونءَ جي پاڻ ۾ ڏاڍي پريت هوندي هئي. هڪڙي ڏينھن هڪڙو مهاڻو آن نديءَ جي ڪنڌيءَ وٽان ڇوندو لنگهيو ته "سڀاڻي هن ۾ چار وڄهي سڀ مڇيون ڦاسائيندس."

مهاڻي جي ڳالھ ٻڌي، ڪڇون ۽ قاز ڏاڍا ڊنا، ۽ پاڻ ۾ صلاح ڪرڻ لڳا ته هاڻي ڪا اهڙي رٿ ڪجي، جو هن مهاڻي جي هٿن کان جيئرو بچجي."

تڏهن قاز چيو ته "سڀاڻڪو ڏينھن ڏسي وٺون، پوءِ جون ڳالھيون آهن پوءِ سان."

ڪڇون چيو ته "اي يارو! جيڪڏهن هو مهاڻو سڀاڻي اچي تو سهڙي، ته توهين جي آڏامي سگهو ٿا، سي ته آڏامي به ڇٽندؤ، پر آءٌ پاڻ کي ڪيئن بچائيندس؟ تنھن ڪري ايتري مهرباني ڪريو، جو مون کي هتان ڪٿي هلي اڪي ٻي ڪنھن ٻيءَ نديءَ تي پهچايو."

قازن چيو "تولاءِ ته خشڪيءَ تان هلڻ سلامتي نه آهي."

ڪڇون وراڻي ڏني ته "اي يارو! جيڪڏهن اوهين مون کي جواب ٿا ڏيو، ته آءٌ پنڌ ڪري ويندس."

هيءَ ڳالهه ٻڌي، ڳنٽيءَ ۾ پٽي چيائونس ته ”جيڪڏهن تون ٻنا ويچار اوڏانهين وينديئن، ته تنهنجي حالت ٻه هن ٻگهه جهڙي ٿيندي.“

ڪڇوڻ ءَ پڇيو، ته ”آها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

٣٥ — ٻگهه، نور ۽ نانگ

قاڻن چيو ته ”ڪنهن نديءَ جي ڪپ تي هڪڙي وڻ جي پاڙ ۾ ڪو ٻر هو، تنهن ۾ هڪڙو نانگ رهندو هو. آهو ڏاڍي ٻر مان نڪري، گهمندي ڦرندي جيڪا شئي هٿ لڳندي هيس، سا ڪٿي ڪانه ڇڏيندو هو؛ پر آن وڻ تي رهندڙن کي ڪو ايذاءُ ڪونه ڏيندو هو. انهي وچ ۾ هڪڙي ٻگهه پکيءَ آن وڻ تي اچي آکيرو جوڙي ٻچا ڏنا.

پر ٿورڙن ڏينهن کان پوءِ اچي ڏپ ورتس، ته متان هيءُ نانگ ڪنهن ڏينهن منهنجي ٻچن کي کائي وڃي، تنهنڪري دل ۾ سٽ سٽي، ٻين ٻگهن کي چيائين ته ”اي يارو! اڄ هڪڙو نور هن وڻ هيٺ گهمندو ڏٺو اٿم، تنهن ۾ جي اوهين نديءَ مان پنهنجي چهنب ۾ هڪڙي هڪڙي مڇي جهلي آڻيو، هن وڻ هيٺ ڦٽي ڪريو ٿا، ته مون کي يقين آهي ته آنهن مڇين جي ڪاڻ لاءِ نور ۽ نانگ ٻئي ايندا، ۽ پنهنجي ذاتي عداوت ڪري پاڻ ۾ وڙهندا، پوءِ نانگ نور جي هٿان مارجي ويندو.“

ٻگهن اها ڳالهه مڃي، ۽ نديءَ مان مڇيون ڪڍي آڻي اُن وڻ هيٺان ڦٽيون ڪري، پاڻ هيٺ اڪيون ٻانئي ٽارين تي ويهي رهيا، ته اجها ٽي هاٿي هنن ٻنهي جي پاڻ ۾ چٽاڀيٽي لڳي، ڏسون ته ڪير ٿو ڪنهن جي هٿان مارجي.

ايتري ۾ نور اچي مڇين کي چونڊيندو کائيندو ويو. نانگ به انهي وقت ٻاهر نڪتو، پر نور کي ڏسي وڻ هيٺ ڪرونڊڙو ٿي ويهي رهيو، انهي لاءِ ته ڪيڏانهن هي نور پاسي ٿئي، ته آءٌ به هنن مڇين مان وٽ ڪريان. اتفاقاً نور جي اک نانگ تي پئجي ويئي، ۽ آتي ٻنهي جي وچ ۾ اچي جنگ لڳي، تان جو نور نانگ کي ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيو.

وري جان مٿي ڪنڌ کڻي نهاري، ته اڇا ٻگهه، چمڪندا ڏسڻ ۾ آيس، تڏهن ڄاتائين، ته اهي به مڇيون آهن، سو مٿي چڙهي ويو. ٻگهه ته هن کي ڏسي اُڏامي ويا، باقي جي سندن ٻچا آکيرن ۾ ويٺا هئا، تن کي نور کائي ٿي ڪري سڀ آکيرا اڏائي ڇڏيا.

تنهن ڪري ڦاڙن چيو ”اي يار سياڻو اهو آهي، جو ڀڙيائين پنهنجي واسطي نئين جاءِ ويچار مان رکي، پوءِ اوڏانهين وڃي.“

ڪڇونءَ ورائي ڏني ته ”توهين رات ڏينهن اوڏاهين اچو وڃو پيا، پوءِ ته مون کي ناحق ڇاڪاڻ پيا ٿا ڀڄاريو؟“

قازن ڪيترو ئي سمجهايس، پر هن ڪا به صلاح نه ورتي. تڏهن لاچار ٿي چيائونس ته ”پلا، هاڻي تون هن ڪاليءَ کي وچان چڪ وجهي جهل، ته توکي ڪٺي هلون. پر تون ايترو ڪج، جو جيڪڏهن ڪو توکي رستي تي مهٽو ڏئي، ته پنهنجيءَ وات؛ون نه ڪڇج.“

هن جواب ڏنو ته ”مهٽو ته بجاءِ خود، پر جي ڪو سون کي ماريندو ته به آءٌ ڪين ڪڇندس. اهو انجام وٺي، ڪاليءَ جا ٻئي مٿا پنهنجن واتن ۾ جهلي اُٿي اڏاڻا. جڏهن هڪڙي ڳوٺ جي مٿان اچي لنگهيا، تڏهن اتي جا ڳوٺاڻا ٻهڙي هن تماشي ڏسڻ لاءِ ٻاهر نڪتا.

هڪڙي ڇوڪر منجهانئن چيو ته ”جيڪڏهن هيءَ ڪڇون ڪري ٿو ته سو آءٌ پڇي ٿو ڪانس.“

ٻئي چيو ”جيڪڏهن منهنجي ور ٿو چڙهي، ته ڪوڪ ٿو ڪريانس.“

ڪڇون به مات ڪري ٻئي ٻڌو. نيٺ جڏهن گهڻا اوپالا مليس، تڏهن، غصي ٿي چيائين ته ”پتر چو نه ڪاٿو؟“

اجا ايترو ڪڇيائين، ته مٿان ڪري اچي ڏو پٽ تي پيو ۽ ماڻهن کي شڪار ٿي آيو.

تنهن ڪري چيٺي چيو ”اي بادشاهه! جو پنهنجي سنگتيءَ جو چيو نٿو مڃي، تنهن کي اهڙيون سختيون آڏو اچن ٿيون.“

اجا انهيءَ ڳالهه پوري به ڪانه ڪئي هئا، ته ڪوتوال جي پاران بادشاهه کي اچي سلام ڪري چيو ”ته غلام اڳيئي ڇوائي موڪليو هو، ته قلعي جي اندر جو ڪانءُ آهي سو ڪانگڻي جو موڪليل آهي. هاڻي ڪانگڻي هن کي سرو پاءِ پهرائي هيءُ ملڪ سندس اولاد جي نالي مقرر ڪيو ٿي، پر ڪرگس وزير ناراض ٿي عرض ڪيو، ته ’هيءُ ملڪ ڪانءُ کي ڏيڻ نه گهرجي، ڇاڪاڻ ته ڪوڙو آهي.“

تنهن تي ڪانگڻي چيس ته ”جو شخص هڪڙي دفعي نمڪ حلالي ڪري ڏيکاري، تنهن سان مهرباني ڪرڻ واجب آهي، ته اهو پهر به پنهنجي ڌڻيءَ جو ڪم دل ۽ جان سان ڪري.“

پر ڪرگس وري چيس ته ”ڪانءُ ڪوڙي سڀاءَ جو آهي، تنهن سان جيڪو نيڪي ڪندو، تنهن کي اهڙو ڦل ملندو، جهڙو هن پيڙي جوڳيءَ کي مليو هو.“

ڪانگڻي پڇيس ته ”اها ڳالهه ڪيئن آهي؟“

۲۶- پيڙو جوڳي ۽ ڪوئو

ڪرگس چيو ته ”ڳالهه ڪندا آهن، ته سنڌو نديءَ جي ڪپ تي هڪڙي جوڳيءَ جو آستان هوندو هو. هڪڙي ڏينهن انهيءَ جوڳيءَ پنهنجي ڇائنٽ وٽ ويٺي جپ ڪيو، ته هڪڙو ڪانءُ ڪوئي جو ٻچو چنبي ۾ کڻي اچي وٽانئس لنگهيو. اچانڪ اهو ٻچو سندس

ڇنبي مان ڪري، اچي جوڳيءَ جي اڳيان پٽ تي پيو. جوڳيءَ اُن تي ڏيا آڻي نيئي اهڙي پيار سان نپايس، جو هو اچي وڏو ٿيو.

هڪڙي ڏينهن اُن ڪُئي کي ڪنهن ٻليءَ اچي جهٽ هنيو، پر جوڳيءَ آتان ٻچائي ورتس. نيٺ دل ۾ هيءَ ٻهه ڪيائين، ته هن ڪُئي کي ٻلي ڪري ڇڏيان، ته پوءِ پيون ٻليون مور سندس نالو نه وٺن. ائين چئي ڇوڪارو هنيائينس، ته هو ترت ڪُئي مان منجي ٻلي ٿي پيو. پوءِ ڪتن کان لڳو ڊڄڻ. تڏهن جوڳيءَ منتر پڙهي ڦيري هن کي ڪتو ڪيو. نيٺ هيءَ ڳالهه دل ۾ آيس، ته هن کي اڳو پوءِ شينهن ڪري ڇڏيان، ته ڪو به جانور نالو نه ڳنهي. آخر منتر پڙهي، هن کي شينهن ڪيائين، جو ڏينهن جو شڪار لاءِ جهنگ ۾ نڪري ويندو هو ۽ رات جو اچي جوڳيءَ جي گهر تي پهرو ڏيندو هو.

ماڻهو جي جوڳيءَ جي درشن لاءِ ايندا هئا، سي هڪڙي ڏينهن پاڻ ۾ چوڻ لڳا ته ”پهريائين هيءَ ڪُئو هو، پوءِ ٻلي ٿيو، تنهن کان پوءِ ڪتو، ۽ هينئر ته نيٺ بنجي شينهن ٿيو آهي!“

هيءَ ڳالهه ٻڌي شينهن پنهنجي دل ۾ قياس ڪيو، ته جيڪي آءٌ اڳي هوس، سو جي هيءَ جوڳي موني مون کي ڪري ڇڏيندو، ته پوءِ آءٌ ڇا ڪري

سگهندو سانس، تنهن ۾ بهتر آهي، ته هن جوڳيءَ کي ماري ڇڏيان، ته پوءِ سيني آفتن کان ڇٽي پوان. اهو خيال دل ۾ آڻي جوڳيءَ کي ماري ڇڏيائين.

تنهنڪري، "اي بادشاهه! جيڪڏهن هيءُ ملڪ اوهين ڪانءَ کي ڏيندو، ته اوهان جي به حالت مٿئين جوڳيءَ جهڙي ٿيندي."

"آنهي جي مون کي تسلي آهي." ڪانڪٽي چيو "پر مون کي ڊپ آهي، متان هن ملڪ جي لالچ رکان ۽ منهنجو به حال هن ٻگهه جهڙو ٿي پوي."

ڪرڪس پڇيس ته "آها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٧- ٻگهه ۽ ڪينڪر

ڪانڪٽو چوڻ لڳو ته "هندستان ۾ هڪڙي وڏي ڍنڍ گرمتي نالي آهي، جنهن ۾ سياري جي ڏينهن ۾ پاڻي سڪي وڃي تر وٺندو آهي. ان جي ڪنڌيءَ تي ڪنهن سمي ۾ هڪڙو ٻڍو ۽ ضعيف ٻگهه مايوس ٿيو، ڪنڌ کنڀن ۾ لڪائي ويٺو هو، ته هڪڙي ڪينڪر اُن کي اهڙيءَ طرح ويٺو ڏسي پڇيس ته "اڄ ڪٿيءَ ۾ ڇو ويٺو آهين؟"

هن وراڻي ڏنيس ته "مون ڪالهه پنهنجي هڪڙي دوست کان ٻڌو ته سڀاڻي مهاڻا هن ڍنڍ مان سڀ مڇيون اچي ماري ويندا، تنهنڪري فڪر ۾ آهيان

ته منهنجو حال نجاڻان ڪهڙو ٿئي؛ ڇو جو منهنجو جياپو هن ڍنڍ جي مڇين تي ئي آهي."

ڪينڪر هيءَ ڳالهه ٻڌي وڃي مڇين کي خبر ڏني، تنهن تي هو سڀ وائڙيون ٿي روئڻ لڳيون ۽ ان جي معرفت ٻگهه کان پڇا ڪرايائون، ته ڪنهن ريت اسان جو ڇوٽڪارو ٿي سگهندو يا نه؟"

تڏهن ٻگهه ڪينڪر کي چيو ته "منهنجي صلاح آهي ته تون هڪ- هڪ مڇي کڻي آڻي مون کي ڏي، ته آءٌ هنن کي پنهنجي چهنب ۾ کڻي هڪڙي ٻيءَ ڍنڍ ۾ ڇڏي اچان، جا هتان ڪوهه-ٻن تي آهي، ۽ پاڻي به منجهس گهڻو آهي."

ڪينڪر ان جي صلاح تي لڳي، جيڪي مڇيون ان ڍنڍ ۾ هيون سي سڀ هڪ- هڪ ڪري کڻي آڻي پهچائيندو ويس، ۽ هو هڪ- هڪ کي حڪمت سان ڪنهن ڪنڊ ۾ نيئي کائيندو ويو. جڏهن ڪينڪر ڏٺو ته مڇيون سڀ وڃي رهيون آهن، تڏهن اچي ٻگهه کي چيائين ته "توهان گهڻي تڪليف ورتي آهي، ۽ وڏو ثواب جو ڪم ڪيو اٿوَ، انهي جا ٻارڙا اوهان کي ٻچوان ڏيندو."

ٻگهه چيس ته "هاڻي منهنجي مراد هيءَ آهي، ته جتي مون ٻين مڇين کي پهچايو آهي، تتي توکي به نيئي رسايان، ته پوءِ مون کي دلجاءِ ٿئي." هن چيس ته "ان ۾ اوهان کي دقت ٿيندي، تنهنڪري آءٌ

پنڌ ڪري هلندس، چو ته هري هري ڪوهه اڌ پنڌ ڪرڻ جيتري سگهه منهنجي لڳن ۾ آهي.“ ٻگهه چيس ته ”اي يارا! آءٌ ڀانيان ٿو ته توکي پنڌ هلڻ کان گهٽي هلاڪي ٿيندي. جا تنهنجي هلاڪي سا منهنجي هلاڪي، تنهن ۾ بهتر آهي ته تون منهنجي پٺيءَ تي چڙهي ويهه، ته توکي به هن اوچتي بلا کان ڪڍي هلان.“

نيٺ گهٽيءَ رد بدل کان پوءِ هو قبولدار ٿيو. تڏهن ٻگهه، پٺيءَ تي چاڙهي نيئي آني لاٿس، جتي ٻيون مڇيون ڪاڏيون هٿائين. ڪيڪڙ جو ڏٺو، ته مارا هتي ته رکو سڄي ڀيٽي واڪا ڪري، پاڻيءَ جو ته نڪو نالو نڪو نشان، رکو مڇين جا ڪنڊا لٿا پيا آهن. سو ڏٺي ٻگهه کي چوڻ لڳو ته ”تو سڀ مڇيون آڻي من هتي ڪاڏيون آهن، هاڻي مون کي به ڪائيندي چا؟“

اها ڳالهه ڪري اچانڪ ماري ٻگهه کي نرگهٽ کان جهليائين. هن پنهنجي ڇڏائڻ لاءِ گهڻيئي متا هنيا، پر ڇڏائي نه سگهيو، ۽ آني ٿي ڦٽڪي ساهه ڏنائين.

تڏهن ڪرڪس عرض ڪيو ته ”آءٌ ڪڏهين به اها صلاح نه ڏيندس، ته اوهين هيءُ ملڪ ڪانءُ کي ڏيو.“

هن چيو ”جيڪڏهن هيءُ ملڪ ڪانءُ جي حوالي ڪنداسين، ته هو احسانمند رهندو ۽ اسين انهيءَ ڪري وقت بوقت پيا فائدا وٺنداسين.

ڪرگس ورائي ڏني ته "اهڙي خيال ڪرڻ ڪان اوهان جي ٻه حالت شايد هن مزور جهڙي ٿيندي، ته شڪ نه آهي."

ڪانڪني پڇيو ته "آها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٢٨- مزور ۽ گيهه جو دلو

ڪرگس چيو "ڳالهه ڪندا آهن ته هڪڙو واڻيو بازار مان تيل جو دلو کڻهي چوڻ لڳو ته "جيڪو هيءُ دلو منهنجي هٽ تائين کڻي هلندو، تنهن کي ٻه ڏوڪڙ مزوري ڏيندس."

هڪڙو مزور جو اتي بيٺو هو، سو اهو دلو کڻي هن جي هٽ ڏانهن هليو، ۽ واٽ هلندي دل ۾ خيال آيس ته "هيءُ ٻه ڏوڪڙ مزوريءَ جا جي ملندم، تن جي هڪڙي ڪڪڙ کڻندس. آها ويهه آنا ڏيندي، تن مان ٻاويهن ڏينهن کان پوءِ ويهه ٻچا ڦٽي نڪرندا، سي جڏهن وڏا ٿيندا، تڏهن انهن کي وڪڻي هڪڙي ٻڪري وٺندس، ۽ ان جي ڦرن نڪرن مان ڳانءِ، تنهن مان گهوڙي، گهوڙيءَ مان ڏاچي، تنهن مان هاٿڻي، ائين ڪري کڻندس. جڏهن انهيءَ واپار مان گهڻا پئسا کڻندي ۾ ٿيندم، تڏهن چار زالون پرڻبس. پوءِ هڪ هڪ زال چار پٽ ڄڻيندي، جڏهن اهي وڏا ٿيندا ۽ تازي گهوڙن تي چڙهي شڪار تي ويندا، تڏهن ساڻن گڏجي آءُ ٻه ويندس ته ماڻهو ڏسي انهن کي آدرڀاءُ ڪندا.

هن اجائي ويچار ۾ دلي جو خيال دل تان لهي ويس، ۽ اهو دلو آمالڪ ڪيري پٽ تي ڇيهون ٿي پيو. تڏهن هن وائي هن کي ڏاڙهي ۾ مان ولي اهڙيون لپالون ۽ لتون هنيون جو مرندي گهڙيءَ تائين پئي ياد ڪيائين."

تنهن تي ڪالڪٽي چيو "جڏهن آءٌ به هن ملڪ جي طمع رکان، تڏهن تون ائين چؤ. پر جي هيءُ ملڪ آءٌ ڪانءَ کي ڏيئي ڇڏيندس، ته پوءِ چاڪاڻ هن مزور جهڙي حالت ٿيندم!"

وزير چيو ته "خداوند، ڪانءَ کي گهرائي پڇيائين پڇيوس ته سهي، ته قاز سان ڇو دغا ڪيائين، ۽ هيتري مدت هن جي گهر ۾ رهي لڙائيءَ جي وقت هن جي قلعي کي ڇو باهه ڏنائين، جنهنڪري لڙائيءَ جو رخ ڦري پيو ۽ هن جو ملڪ ويران ٿي ويو."

تڏهن ڪالڪٽي ڪانءَ کي سڏائي پڇيو ته "تو قاز سان اهڙي بڇڙي هلت ڇو ڪئي؟ هن ته توسان ڪا برائي ڪانه ڪئي هئي. دنيا ۾ نيڪيءَ جو بدلو اهو آهي ڇا، جو تو هن کي ڏنو؟"

ڪانءَ جواب ڏنو ته "حضرت، غلام سائينءَ جو نمڪ کاڌو هو، تنهنڪري نمڪ حلالي ڪيم، نه ته قاز جي چڱاين ڪرڻ ۾ ذري جو به شڪ نه آهي: هو خدا ترس عاقل ۽ عادل آهي، ۽ ڪڏهن به ڪنهن کي هن نه رنجايو. هو مون تي ايترو مهربان

هو، جو مان ان جو بيان ڪري نٿو سگهان، چاڪاڻ
ته هن وزير جي صلاح ڪڏهن به ڪين ٻڌي، ۽
سيڪنهن حالت ۾ منهنجي ڳالھ تي ائين لڳندو هو،
جيئن هو ملتاني مزور لولين جي چوڻ تي لڳو هو.“
تڏهن ڪالڪني پڇيو ته ”آها ڳالھ ڪيئن آهي؟“

٢٩- هڪڙو ملتاني، سندس ٻڪري ۽ چار لولِيا

ڪانءَ چيو ”ٻڌو ائم، ته هڪڙو ملتاني بازار مان ڪا ٻڪري ڳنهي، ان کي نوڙيءَ ڪان ولِيو گهر هليو ٿي آيو. جڏهن پنهنجي گهر جي ويجهو اچي پهتو، تڏهن ڪن لولين واٽ تي ويهي پاڻ ۾ صلاح ڪئي، ته ڪنهن چل سان هن کان هيءَ ٻڪري ڇڏائجي ته چڱو، ۽ پاڻ ۾ ٺهراءُ ڪري ٻڪرڙجي رستي تي جاءِ بجاءِ ويهي رهيا.

جڏهن هو ملتاني اڪيرو آيو، تڏهن هنن مان هڪڙي ملاقات ڪري پڇيس ته ”ادا! هي نجس ڪتو توکي ڪٿان هٿ لڳو آهي؟“

جواب ڏنائين ته ”هي ڪتو آهي ڪين ٻڪري؟ آءٌ ته سامهون بازار مان ڳنهيو ٿو اچان.“ ائين چئي دل ۾ شڪ پيس، ۽ منهن ڦيري ٻڪريءَ ڏانهن نهاري معلوم ڪيائين، ته هيءَ برابر ٻڪري آهي.
تڏهن ڪلهي تي ڪئي آٿي هليس.

اڃا ٻريرو ويو، تہ ٻئي سان ملاقي ٿيو، تنهن چيس تہ "اي ملتاني هن ڪتي کي ڪلهي تي کنيو ٿو وڃين، ٻر جي پيشاب ڪري ڏيئي، تہ سڀ ڪپڙا پليت ٿي پوندءِ." ملتانيءَ دل ۾ ويچار ڪيو، تہ اڳي هڪڙو چئي چڪو، تہ هيءُ ڪتو آهي، هاڻي ٻيو بہ چوي ٿو تہ هيءُ ڪتو آهي. تڏهن ڪلهي تان لاهي، وري نوڙيءَ کان وٺي هليس.

اڃا ٿورو اڳيرو ٿيو، تہ ٽيون ٻروسن وٽ جي هيڏان چوندو آئيو، تہ "اي سائين لوڪا تون چريو تہ ڪين آهين، ڪي اڪين جي نرت گهٽ ٿي آئٿي، جو ڪتي جهڙو پليت جانور ڪاهيو ٿو وڃين؟"

هي سڀ ڳالهيون ٻڌي يقين ٿيس تہ "شايد عقل يا نظر ۾ خلل ٿيو اٿم، جو ڪتي کي ٻڪري ڄاڻي کڻي آئي هليو آهيان." تڏهن اماڻڪ ٻڪريءَ جي نوڙي هٿن مان ڇني ڪري ڪپڙن سوڌو درياءَ ۾ لهي ڏيئي گهر هليو ويو، ۽ هنن لولين ٻڪري نيئي منجهانئس خوب چڙهه ڪيا."

تڏهن ڪالڪني چيس تہ "قاز سان تو اهڙي حرڪت ڪئي آهي، جو ورلي ڪنهن سان ڪئي هوندي."

ڪانءَ چيو تہ "اي بادشاهہ عقل وارا پنهنجي مطلب لاءِ دشمن کي وقت تي ٺاهيو ڇڏين، ۽ جڏهن غرض لهي رهين، تڏهن هن کي ماريندي

ويرم ٿي ڪانءُ ڪن. پر اوهان شايد نانگ ۽ ڏيڏرن جي آکاڻي نہ ٻڌي آهي."

ڪالڪني ٻڇيو تہ "آها ڳالهہ ڪيئن آهي؟"

۳۰- نانگ ۽ ڏيڏر

ڪانءَ چيو تہ "هڪڙو ٻڍو نانگ، جنهن ۾ کهڻ ڦرڻ جي توفيق ڪانہ رهي هئي، سو هڪڙي ڏينهن ڪنهن ڍنڍ جي ڪپ تي سري اچي نماڻو ٿي ويهي رهيو. ڏيڏرن جي بادشاهہ اهو حال ڏسي ٻڇيس تہ "اي نانگ! توکي ڇا ٿيو آهي، جو ايترو دلگير ٿيو ويٺو آهين؟"

هن چيس تہ "تنهن ۾ تنهنجو ڙي ڇا! وڃي پنهنجي نبير."

ڏيڏر وري چيو تہ "اي نانگ! ناراض ڇاڪاڻ ٿو ٿين؟ جيڪڏهن ڪا شئي ٻاڻيءَ ۾ ڪيري پئي هجيئي، تہ چؤ تہ آءٌ پنهنجي لشڪر کي حڪم ڪريان تہ توکي ڳولي ٻجنسي آڻي ڏين؟"

هن چيو تہ، "اي ڏيڏر! هن شهر ۾ هڪڙي ٻانڀڻ جو هڪڙو پٽ تمام خوبصورت هو، تنهن کي مون ڏنگي ماريو هو، جنهنڪري پٽس ڏک ۾ ڪاٺي پيئي چڙي ڏنو. پر سندس ٻاءُ دڙ دلاسو ڏيئي نيٺ ڪارائيس ۽ نصيحت ڪيائينس تہ "ادا، سڀني جي واٽ اها آهي، تنهن ۾ ايترو ارمان نہ ڪر."

تڏهن برهمڻ انهي ڪڙو ئي چيو ته ”اي ادا، آءٌ هن ڳوٺ ۾ ڪين رهندس، ڇو ته هڪڙو سڪيلڏو ٻٽ هوم، سو به مري ويو. هاڻي منهنجو هن شهر سان ڪهڙو ڪم آءٌ وڃي بنواسي ٿيندس.“

تڏهن هن چيس ته ”پاڻو ڏاڙهي ڪوڙائي ۽ ڪپڙا ڦاڙي جهنگ ۾ رهڻ ڪري ڪو ساڌو ڪونه ٿو ٿئي، مگر جنهن جا ڪرم چڱا هوندا، سو ئي ٿيندو.“

”تنهن کان سواءِ اي ڏيڏرا“ نانگ چيو ”مون هن وقت خواب لڌو آهي ته هڪڙو پوڙهو ۽ بزرگ ماڻهو مون کي چوي ٿو ته ”هن غريب برهمڻ جي ٻار کي تو ناحق ڏنگيو آهي، ۽ سڀائي قيامت جي ڏينهن ڏيڏر توتي چڙهندا، ۽ انهيءَ عذاب ۾ تون سدائين گرفتار رهندين. پر جيڪڏهن انهيءَ عذاب کان ڇٽڻ ٻانئين ته جنهن ڍنڍ ۾ گهڻا ڏيڏر هجن، تنهن جي ڪنڌيءَ تي وڃي ڏيڏرن جي سردار کي پٺيءَ تي چاڙهي گهماءِ.“

ڏيڏر هيءَ ڳالهه ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيو ۽ پنهنجي دل ۾ چوڻ لڳو ته ”واه! خدا مون کي مفت جي سواري ٿو ڏئي، منهنجو ڀاڳ وريو ٿو ڏسجي.“ ۽ انهيءَ مهل لانگ ورائي نانگ جي پٺيءَ تي چڙهي ويٺو، ۽ چيائينس ته ”فلاڻي هنڌ منهنجو هڪڙو دشمن آهي؛ آتي جي لشڪر سوڌو ڪٺي ٿو هليم، ته هلي ٿا ماريونس.“

نانگ هيءَ ڳالهه مڃي، ۽ سيني ڏيڏرن کي کٽي آڻي هليو. جڏهن اُن ڍنڍ کي ڇڏي پريرو ٿيو ۽ ڏٺائين ته هي هاڻي پڇي ٻه ٽلاءَ ۾ ڀڄي ڪين سگهندا، تڏهن ڀاني ڪڀاني ڏيڏرن کي ڪيرائي وڌائين.

ڏيڏرن جي بادشاهه پڇيس، ته تو هي ڪيو ڇا؟ هن چيو ته "مون کي بک لڳي آهي."

تڏهن بادشاهه چيس ته "منهنجي هن فوج مان ٻه-چار ڏيڏر کٽي کاءُ."

نانگ چيو ته "اي بادشاهه! لشڪر گهٽ ٿيڻ کان توکي مٺيان لڳندي."

هن جواب ڏنو ته "تنهنجي کائڻ کان منهنجو لشڪر گهٽ ٿي ڪين پوندو."

تنهن تي نانگ هرروز ٻه-ٽي ڏيڏر کائڻ لڳو. نيٺ ٿورن ڏينهن ۾ سڀ کائي ڇٽ ڪيائين، باقي هڪڙو بادشاهه وڃي رهيو، تنهن کان پڇيائين "سائين! اڄ آءٌ ڇا کاان؟ مون کي بک لڳي آهي."

ڏيڏر چيو ته "اي نانگ! ڪنهن ڍنڍ يا ٽلاءَ تي هلي پنهنجو پيٽ ڀري وٺ."

تڏهن هن چيو ته "تنهنجي ساري لشڪر منهنجي پيٽ ۾ ڇانوٽي وڌي آهي، باقي اتي بادشاهه جي گهرج آهي. اها ڳالهه جڳائيندي نه آهي، جو بادشاهه لشڪر کان پري رهي؛ تنهن ۾ جيڪڏهن اوهين ٻه هلي اُن ڇانوٽيءَ ۾ داخل ٿيو ته چڱو آهي."

تڏهن هو پنهنجو مرت سمجهي ماٺ ڪري ويهي رهيو، ۽ نانگ ڪيس پٽ تي اڇلائي ڀڄڻ سان خوب سٺي ڪائي ڇڏيو.

"سو اي بادشاهه! جيڪو دشمن جي ڳالهه تي لڳي ٿو، تنهن کي ڀڄڻائي آڏو اچي ٿيي. تنهنڪري هاڻي اوهان کي گهرجي، ته قاز سان ميلاپ ڪريو."

ڪانڪني چيو ته "اي ڪانءَ! مون ڪيترا هن جا پائر ۽ نوڪر چاڪر ماريا آهن، ۽ مون هن جو ملڪ ورتو آهي ۽ هن تي غالب ٿيو آهيان، تنهنڪري هن کي گهرجي ته ڪپڙو ڳچيءَ ۾ وجهي، اچي مون کان بخشائي." اچا انهيءَ ڳالهه جي مهاڙ ۾ هئا، ته هڪڙي جاسوس اچي سلام ڪري عرض ڪيو ته "سائين، غافل ڇو ويٺا آهيو، مهاپل ڪلنگ، جيهي وزير جو پاٺ، قاز بادشاهه جو ڪيترو لشڪر ولي اوهان جي ملڪ تي چڙهي ڪري اچي ٿو. اهو لشڪر جيڪڏهن هتي آيو، ته پنهنجو سڄو ملڪ ۽ رعيت چٽ ڇاٽجو." تنهن تي ڪالڪني وزير کي چيو ته "پنهنجي ملڪ کي پشتي ڏيڻي ڪنهن به صورت ۾ قاز جي ملڪ کي ناس ڪندس."

ڪرڪس چيو ته "اي بادشاهه! يڪدم دشمن تي ايتري اُتل ڪري پوڻ صلاح جي ڳالهه نه آهي. جيڪڏهن جنگ جي ارادي اوهين وڃي مهاپل ڪلنگ سان سامهون ٿيندؤ، ۽ قاز وري هيڏي اسان جي

ملڪ تي چڙهي ڪري اچي، ته ٻوطرفي جنگ مان اوهين ڪو به مطلب پورو ڪري ڪين سگهندو، ۽ اهڙي پشيماني حاصل ٿيندي، جهڙي هن برهمڻ کي ٿي هئي."

ڪانڪني پڇيو ته "اها ڳالهه ڪيئن آهي؟"

٣١- برهمڻ، سنڌس ڀار ۽ نور

ڪرڪس چيو، "مون ٻڌو آهي ته ڪنهن برهمڻ هڪڙو نور پاليو هو. هڪڙي ڏينهن چا ٿيو، جو هن جي گهر ۾ پنج-ست مهمان اچي سهڙيا. ان وقت هي برهمڻ درياء تي اشنان ڪرڻ لاء ويو هو. برهمڻي ويچاري ڏاڍي حيران ٿي چوڻ لڳي ته "هاڻي جيڪڏهن هن ٻار جي ٿي ڪريان، ته مهمانن جي خاطرداري نٿي پڄيم، ۽ جي مهمانن جي سُڌ ٿي لهان، ته ٻار ٿو هيڪلو رهيم." تڏهن خيال ڪري نور کي ٻار وٽ سنڀال لاء ڇڏي پاڻ مهمانن جي ڪم ۾ وڃي لڳي.

هن جي وڃڻ کان پوء ٿوري وقت ۾ هڪڙو ڪارو نانگ اَن ٻار کي ڏنگڻ لاء آيو. نور ڏسنديئي جهٽ هٽي نانگ کي ماري ٽڪر ٽڪر ڪري رت ۾ ٻريل وات سان ٻاهر نڪتو.

برهمڻ به اشنان ڪيو لوٽو هٿ ۾ ۽ انگوڇو ڪلهي تي رکيو ان مهل موٽيو ٿي، ۽ ايندي سان نگاهه نور تي پيس. هن جو وات جو رت ۾ ٻريل

ڏنائين، تنهن تي شڪيو، ته منهنجي ٻار کي ماري،
ان جو رت پيو آيو آهي، ۽ اتي جو اتي جهلي ان کي
ماري ڇڏيائين، ۽ گهر ۾ اچي وري ڇا ٿو ڏسي،
ته ٻار صحيح سلامت آهي، پر هڪڙو نانگ ان جي
اڳيان ٽڪر ٽڪر ٿيو پيو آهي. تڏهن ڏاڍو ارمان
ڪيائين، ۽ ايترو رنائين جو رُندي رُندي بيمار ٿي پيو.

"سو، اي بادشاهه بنان انديشي ڪم ڪرڻ مان
آخر ڦل پشيماني آهي." ڪالڪٽي چيو، ته "اي وزير!
ڀلا ڪنهن کي موڪل ته قازن سان سلوڪ ڪري اچي."

هن ورائي ڏني ته "منهنجي وچ ڌاران ٻئي
ڪنهن سان ٻه صلح نه ٿيندو."

ڪالڪٽي جواب ڏنو ته "ڀلا، جيئن چڱو لڳئي،
تيئن ڪر."

تڏهن ڪرڳس حڪم وٺي قاز وٽ آيو ۽ نهايت
ادب سان سلام ڪري پيرن تي ڪري پيس. قاز
ڪيس پيار سان ڇاتي سان لاتو ۽ گهڻو آدر ڀاءُ ڪيو.
جڏهن خوش ٿي ويا. تڏهن قاز ڪرڳس کي چيو ته
"اي ڪرڳس! چڱو ٿيو، جو تون مون وٽ آئين،
نه ته مهاٻل ڪلنگ جو لشڪر اوهان جي بادشاهه
جو سمورو ملڪ اجاڙ ڪري ڇڏي ها، ۽ منهنجو
ملڪ ۽ قلعو جو توهان جي هٿ ۾ آيو آهي، سو فقط
هن ڪانءَ جي بي ايمانيءَ ڪان، نه ته ڪير منجهس
دخل ڪري سگهي ها. آن فساديءَ جي مڪر ۽ فريب
ڪان آءٌ ڏاڍو رنج آهيان."

ڪرڳس عرض ڪيو تہ ”مون پنهنجي بادشاھ کي هرطرح هيٺ مٿي جون ڳالهيون ٻڌائي، صلح جي ڳالهہ تي آندو آهي.“

ڦاز بادشاھ هن گفتگوءَ کان ڏاڍو خوش ٿيو ۽ راضي ٿيو، ۽ چيائين تہ ”اي ڪرڳس! خبر ڏي تہ ڪالڪٽي توکي صلح جي لاءِ ڪيئن موڪليو؟“ هو هيءَ ڳالهہ ٻڌي ماٺ ۾ رهيو.

بادشاھ وري چيو تہ ”آءٌ ڄاڻان ٿو تہ تنهنجي بادشاھ مهاٻل ڪلنگ جي دهشت کان توکي صلح واسطي موڪليو آهي.“

ائين چئي ڪرڳس کي انعام اڪرام ڏنائين، تنهن کان سواءِ ڪيترا آٺ جواهرن سان لڏيل، قسمين قسمين ڪپڙا ۽ تازي ترڪي گهوڙا ڪالڪٽي واسطي سوغات ڏئي هن کي موڪل ڏنائين. جڏهن هي سڀ مال متاع ڪرڳس ڪٽي آڻي ڪالڪٽي جي اڳيان رکيو، تڏهن ڪالڪٽو اهو ڏسي نهايت خوش ٿيو.

ڪرڳس عرض ڪيو تہ ”اي بادشاھ! آءٌ نہ وڃان ها تہ ڏاڍي ڄٽ ٿئي ها، ڇو جو مهاٻل ڪلنگ جو اٿاھ لشڪر او هان جو ملڪ ڦري ڇٽ ڪري ڇڏي ها، هاڻي شڪر ٿيو، جو صلح جو ڪم جلد پورو ٿيو، جيئن اوهان وٽ فوج ۽ رسد گهٽ هئي، ۽ مهاٻل ڪلنگ جو لشڪر نهايت گهڻو هو. انهيءَ طرح سان هن ڏاهي وزيرن جي ڪوشش سان پنهي بادشاهن

۽ صلح ٿيو ۽ پيٺي وري پنهنجي پنهنجي ملڪ کي سنڀالڻ لڳا. ۽ پڻ اهو پڪو پرڻ ڪيائون ته اڳتي بگهه جهڙن ٻچاپڙين جي بيوقوفيءَ ۾ اچي ناحق پاڙيسرين سان جنگ ڪانه ڪبي، ڇاڪاڻ ته جيڪي امن ۾ آهي، سو جنگ ۾ ڪونهي.

”هي داستان پورو ڪري وسو سرمان چوڻ لڳو ته ”راجڪمارؤ! اوهين اهي سڀ ڏاهپ جون ڳالهيون دل سان هنڊائيندؤ ۽ وري وري ياد ڪندا رهندؤ ته نهايت خوش رهندؤ ۽ اوهان جو اقبال ڏينهون ڏينهن وڌندو ويندو.“

ان ڪان پوءِ جڏهن راجا پنهنجي پٽن جو امتحان ورتو ۽ ڪين بار بار پرکيو، تڏهين سندن لڇڻن ۽ سمجهه ۾ تبديلي آيل ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو ۽ وشنو سرمان کي تمام گهڻو انعام اڪرام ڏيئي راضي ڪيائين.

پڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين " اُداس نسلين" نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ "لُڙهندڙ نَسُل" نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، ياڙي، ڪائُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙَهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان "پڙهندڙ" نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌَڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَــنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَــنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَـنَ بہ مختلِف آهـن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، پَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. بيـن لفظن ۾پَنَ ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نـہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَــنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪـن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيـادن تـي بـہ ٿيـن. اهـڙي حـالت ۾ پَـنَ پاڻ هِڪَٻئي جي مدد ڪَــرڻ جــي اُصــولَ هيــٺ ڏي وَٺُ ڪنــدا ۽ غيرتجــارتي non-commercial رهنــدا. پَنَــن پــاران ڪتــابن ڪــي ڊِجيٽــائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪـو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪـرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مـان جيڪـڏهن ڪـو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَـن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سڀني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو بوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽجاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني‌ءَ جي نشاني آهي.

پَنَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۾ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، چالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽٽر گهرج necessity unavoidable سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)